

ДНЕВНИКЪТЪ

(СТЕНОГРАФСКИ)

на

XIV^{то} обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

XXXVII заседание, сбота, 4 декемврий 1910 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ П. Ораховацъ, въ 3 ч. слѣдъ пладье)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣдаието се отваря. Моля г. секретари да провѣри отежтвующитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретаръ Д. Митовъ: (Прочита списъка. Отежтвуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Алипий Аврамовъ, Добри Алексиевъ, Георги Арабаджиевъ, Махмудъ Ахмедовъ, Михаилъ Бакърджиевъ, Константинъ Батоловъ, Андрей Башевъ, Дончо Велевъ, Константинъ Веленовъ, Никола Георгиевъ, Георги Господиновъ, Атанасъ Гузалски, Йонко Гунчевъ, Димитър Драгиевъ, д-ръ Лука Дѣяновъ, Владимиръ Дяковичъ, Василь Здравевъ, Дани Илиевъ, Мустафа Исмаиловъ, д-ръ Георги Калинковъ, Александъръ Каназирски, Георги Кермедчиевъ, Никола Коларовъ, Иванъ Колевъ, Христо Конкилевъ, Георги Копринаровъ, Маринъ Кърнаровъ, Димитър Макоиловъ, Василь Мантовъ, Илия Марковски, Тахиръ Мехмедовъ, Кръстьо Мирски, Тодоръ Михайловъ, Иванъ Неврокопски, Калчо Новаковъ, Тодоръ Ноевъ, Георги Палашевъ, Дончо Палазовъ, Стефанъ Паприковъ, Недко Пеневъ, Александъръ Поповъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Станьо Пранджовъ, Георги Радойковъ, Стефанъ Родевъ, Стефанъ Рожевъ, Изетъ Русчукъ, Иванъ Салабашевъ, Димитър Стефановъ, Стефанъ Стефановъ, Георги Сукуровъ, Афузъ Сюлеймановъ, Ангелъ Тараторовъ, Алексн Филиповъ, Александъръ Христовъ, Гани Черневъ, Георги Шиваровъ и Рангелъ Яневъ)

Прѣдседателъ: Отежтвуватъ 58 народни прѣдставители; има изнекуемото се число, за да се смѣта засѣдаието законно.

Съобщавамъ на Събранието, че прѣдседателството е разрѣшило отпущкъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на айтоския Георги Кермедчиевъ — 2 дена, на търновския Александъръ Поповъ — 2 дена, на русенския Калчо Новаковъ — 3 дена, на никополския Иванъ Колевъ — 3 дена, на бургазкия Димитъръ Стефановъ — 2 дена, на карнобатския Никола Коларовъ — 3 дена, на харманлийския Тодоръ Димчевъ — 2 дена, на горнеорѣховския Стефанъ Рожевъ — 1 день, на чирпанския Колю Добревъ — 2 дена, на тутраканския Илия Паликуровъ — 3 дена и на свищовския Георги Булевъ — 1 день.

Постъпило е запитване отъ силистренския народенъ прѣдставитель г. Вълчо Георгиевъ къмъ г. министра на финанситѣ съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Иванъ Атанасовъ, сегашниятъ съвѣтникъ при Върховната смѣтна палата, въ битността си секретаръ при Българското дипломатическо агентство, е живѣлъ въ една отъ стаятъ на това послѣдното кѣли 34 мѣсеца, прѣзъ което врѣме е горилъ дърва и газъ, купени съ държавни пари.

„На основание правилника на Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията отъ 1898 г., ако кѣлкой отъ чиновницитѣ при агентството живѣе въ самото агентство, плаща $\frac{1}{4}$ отъ прѣдставителнитѣ си за наемъ. Иванъ Атанасовъ получавалъ 200 л. мѣсечно и трѣбвало да плати за 34 мѣсеца 1.700 л. наемъ и 455 л. за газъ и дърва, или всичко 2.155 л. Обаче това не го направиха и прѣди Атанасовъ да бѣде прѣмѣстено въ София като съвѣтникъ, азъ съобщихъ телеграфически това въ министерството, но и тогава не прибраха тая сума.

„Като считамъ, че това е една незаконно присвоена държавна сума отъ страна на единъ висшъ чиновникъ, какъвто бѣше и е още Иванъ Атанасовъ, питамъ г. министра на финанситѣ, не счита ли за нужно да прибере въпросната сума отъ Ивана Атанасовъ, а за самия него — да иска разрѣшение отъ Народното събрание да бѣде уволнонъ, защото мисля, че слѣдъ умислено засвояване на такава огромна сума той не може да стои повече като чиновникъ — толкова повече като съвѣтникъ на една Върховна смѣтна палата.“

Минаваме на дневния редъ — продължение добитѣ по бюджета.

Има думата г. д-ръ Стоянъ Даневъ.

Д-ръ С. Даневъ: (Отъ трибуната) Г-да! Трѣбва да призная, че съ голѣмъ интересъ слѣдихъ рѣчьта на почтения министъръ на финанситѣ. Ако и да имаше по кѣлкон въпроси да се направятъ резерви, но, изобщо вземемо, той разви трѣзвни мисли, които въ интереса на правилното държавно финансово стопанство е да се иматъ прѣдъ видъ.

Г. министърътъ най-напрѣдъ се опита да извини кѣсното внасяне на бюджета съ обстоятелството, че отъ 30 години наредъ бюджетътъ никогашъ не се е

внесах навреме. Фактът е истински. Обяснението му аз бих намбрил в нашата своеобразна политическа срѣда; своеобразна затуй, защото не дава възможност на нашите тъй наречени политически дѣйци да се прѣдадат всецѣло на политиката, а своеобразна и затуй, защото и правителството, като дѣпа въздуха на тази срѣда, законодателствува на бърза ръка, итъка съ импровизация. Безъ да обиждамъ никого, мисля, че ще кажа една истина, ако подчертая, че ние, които сме повикани да се произнесемъ за бюджета, едва-ли не отпращае нашите критики по неговъ адресъ ex promptu, и въобще твърдѣ малцина сж опѣзи, които сериозно се занимаватъ съ бюджетните въпроси. А въ единъ парламентъ най-главната задача на народното прѣдставителство, както знаете, е прѣди всичко гласуването на бюджета, т. е. не простото одобряване на това, което се внесе, ами тъкото разкритикуване на разнитѣ пера въ него, съ което да се хвърли и пълна свѣтлина върху управлението. У насъ това не става. И естествено, и правителството, което и да бѣде то, итъка съ отлага вънесаето на бюджета до послѣдната минута и, като посочи на конечния терминъ, упражнява косвено едно давление върху прѣдставителитѣ, та и тѣ напушатъ тънкитѣ обяснения и критики и прѣзъ купъ за гропу прѣтупватъ бюджета. Казвамъ туй не толкова да обясня досегашната практика, а да посоча, че и тогава, когато биха се прокарали реформитѣ, на които настоява г. Ляпчевъ, а именно началото на бюджетната година да почва отъ 1 априлий, както и да се намали срокътъ на бюджетното упражнение, казвамъ, и тогава, когато тѣзи реформи биха се прокарали, ние не можемъ да очакваме, че разискванията на бюджета ще ставатъ съ време и итъка по-дѣлно, отколкото това е било досега. Сѣ пакъ, обаче, и азъ съмъ на мнѣние, както съмъ ималъ случаи и другъ път да се спирамъ на тази мисль, че едно намаление на срока на бюджетното упражнение ще е въ интереса на оправилото-рението на финансовото стопанство у насъ. Вънъ отъ туй, отмишението на началната дата 1 януарий и замѣняването ѝ съ 1 априлий, сѣ ще бѣде, мисля азъ, една реформа, която бихъ поздравилъ, отъ която и страна да иде тя.

Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ въ своята рѣчь се косна на първо мѣсто до начина на съставянето на бюджетопроекта; рѣмина слѣдъ туй съ итъколко отбѣжки върху сключенитѣ вече години 1903—1908, спрѣ се на бюджета за 1909 г., за да свърши съ единъ погледъ къмъ бѣдѣето. Азъ, безъ да слѣдвамъ същия редъ, ще се помъча да дамъ нѣкои обяснения на повдигнатитѣ въпроси отъ свое гледище, като почна най-първо съ ретроспективния прѣгледъ, който г. министърътъ направи на финансовата или бюджетната политика на миналото.

Доста сме далечъ отъ тази епоха и можемъ, чини ми се, по-хладнокрѣвно да я обездимъ. Онуѣ, което на мене прави впечатлѣние отъ тоя прѣгледъ, то е прочутиятъ чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета, който не даваше възможностъ да се прѣдвиджатъ поне съ приближителна точностъ приходитѣ и разходитѣ, а въ края на година обезобразяваше гласуванитѣ отъ народното прѣдставителство цифри. На второ мѣсто прави ми впечатлѣние явлението за свърхсѣмѣтнитѣ кредити — явление, което личи или характеризира този режимъ за цѣлото му време — отъ 1903 до 1908 г. Най-сетѣ бие въ очи и нарастването на държавния дългъ. Отъ цифритѣ на г. Ляпчева висъ трѣбва да сѣе сѣспрѣли на заключението, че отъ 964 милиона лева разходи 770 и итъколко милиона лева сж били покрити отъ бюджетнитѣ приходи и постѣпления, а остатъкътъ, крагло около 200 милиона лева, е трѣбвало да се покрие съ заеми. Ако раздѣлимъ тази сума на петъ години, получаваме едно годишно нарастване на държавния дългъ съ

40 милиона лева, а тази цифра, при единъ бюджетъ срѣдно за тѣзи петъ години отъ 120 милиона лева, прѣдставлява 33%. Е добръ, такъвъ единъ резултатъ може да се нарече изключителенъ. При все че България, като млада страна, съ назрѣли нужди, удовлетворението на които мѣтно може да се посрѣщне съ редовнитѣ приходи на държавата, ще бѣде застамена отъ време на време да прибѣгва къмъ заеми, сѣ пакъ ще признаете, вѣрвамъ, че този начинъ на натрупуване дългове, който е ознаменуваѣтъ финансовата политика на миналия режимъ, е едно зло. Тукъ му е мѣстото да изтъкна и друго едно зло въ свѣрзка съ заемитѣ. Г. Ляпчевъ каза, че у насъ още не се е установило, кой разходъ подлежи на покриване съ заеми. Горѣ-долу като-че-ли сме стѣгнали всички, че постройката на желѣзници поне у насъ, въ България, може да се покрива или да се посрѣща съ произведения отъ заеми. Има разногласие по отпoлнение на въоръженieto на армията и въобще поитлването материалната частъ на войската. Най-правилно би било, безспорно, всичкитѣ нужди на държавата, въ това число и нуждитѣ на армията, да се посрѣщатъ съ редовнитѣ приходи. И ако нашиятъ бюджетъ бѣше достатъчно еластиченъ да ни дава възможностъ всѣка година да разчитваме на единъ колко-годѣ излишѣкъ, би могло съ излишѣцитѣ въ редъ години да удовлетворимъ и нуждитѣ на военното вѣдомство; но ние сме далечъ отъ тази перспектива. Слѣдователно, прѣдъ наличността на нуждата да се прибѣгне къмъ прѣвъоръжение на армията ние се спъваме о недостатъка на срѣдства отъ редовнитѣ бюджети, та прибѣгваме тогава и до заеми. Безъ да извинявамъ тоя начинъ на набавяне срѣдства за въоръженieto на армията, искамъ да изтъкна причинитѣ, които биха обяснили това явление. При все туй дълженъ съмъ да прибавя, че, ако заемътъ колко-годѣ би могълъ да се оправдае въ случай на крупни доставки, на цѣлокупно прѣвъоръжение на армията, напр., на артилерията или на пѣхотата, непонятно е прибѣгването къмъ заемъ тогава, когато се касае за дребни покупки. Тамъ вече, чини ми се, не би трѣбвало да има разногласие между насъ, че подобни разходи трѣбва да личатъ въ нашия обикновенъ бюджетъ. Сѣ на същото основание, за да има единство въ бюджета и да има колко-годѣ редъ въ разходването на държавнитѣ приходи, трѣбва сжко така и всички други кредити да личатъ въ редовния бюджетъ. Е добръ, отъ туй гледище има много да се каже противъ системата на заемитѣ въ миналия режимъ, респективно противъ начина, по който произведението отъ тѣзи заеми е било употребявано. Ако прѣклонимъ глава прѣдъ това, че частъ отъ тѣзи заеми е отишла за желѣзници, а друга частъ — за крупнитѣ прѣвъоръжения на армията, както, напр., е билъ случаятъ съ артилерията; не мога нито азъ, нито пъкъ който и да бѣде другъ да одобри вписването въ свърхсѣмѣтнитѣ кредити и сумитѣ за поддръжане на желѣзницитѣ, за постройка на здания, за удовлетворение обикновенитѣ разходи на армията, каквито пера има доста много прѣзъ тѣзи петъ години въ извънредния бюджетъ.

Поуката, която бихме извлѣкли въ заключение отъ този ретроспективенъ прѣгледъ, е, на първо мѣсто, едно по-стегнато разпорѣждане, едно по-стегнато законодателство по харчене на кредититѣ. И нека признаемъ, че въ това отношение днешниятъ законъ за отчетността по бюджета ни дава пълно удовлетворение. На второ мѣсто, по възможностъ, отбѣгване на свърхсѣмѣтни кредити. Тамъ никакви закони не ще помогнатъ, тамъ всичко зависи отъ надлежитѣ финансови министри, отъ народното прѣдставителство. Понеже занаяпрѣдъ народното прѣдставителство ще засѣдава повече отъ два мѣсеца — за това между насъ нѣма никакъвъ споръ — гласуванитѣ бюджети може да бѣде видонѣмѣненъ въ течение на засѣда-

нията на камарата, стига да има желание, въобще да се гласуват нови кредити или, по-добър, да се открият нови нужди, а, безспорно, нужди има. Следователно, за да се изкорени това зло издъно, никакви закони не ще помогнат, защото по-горъ от законите седи законодателят, а законодателят е Народното събрание. Значи, Народното събрание само трябва да има самообладание, ръководено въ това отношение от надлежния министър, за да може по какъвто и да е начин да се спъва отпускането на свърх-смътни кредити. Колкото се касае за заемите, без да имамъ смълостта да възставамъ противъ търсене на кредитъ въ странство, най-малкото, което мога да искамъ и което трябва всички да искаме, то е това — да ставатъ тѣ по възможностъ по-наредко, защото само по такъвъ начинъ може да се даде възможностъ на нашитѣ икономически сили, да могатъ по-правилно, по-нормално да се развиятъ. Трупането на дългове, колкото и даже за ползотворни цѣли да бъдатъ употребени, може евентуално да спъне правилния развой на икономическите сили на държавата. Вънъ отъ туй, такава една система на често прибѣгване къмъ заеми ще убие и самия нашъ кредитъ въ странство, за закрѣпването на който, безспорно, всички трябва да полагаме грижи. Най-сетнѣ, отпосително начина на употреблението на заемите съгласенъ съмъ съ г. Лянцева, че би било желателно да се установише у насъ единъ общеприетъ редъ, като какво ще се покрива съ заеми и какво ще трябва да се покрива съ обикновените приходи отъ бюджета. Само тогава може да има мѣсто за сравнение между финансовитѣ режими у насъ, само въ такъвъ случай страната може да излѣзе изъ тоя хаосъ, въ който се намира, и да се прѣпорѣча прѣдъ въпния свѣтъ съ единъ какъвъ годъ редъ. И тукъ думата е пакъ не толкова на законите, а пакъ на законодателя, на народното прѣдставителство. Ако народното прѣдставителство биде, што то никакъвъ случай въ свърх-смътните кредити да не се помѣстватъ суми за други цѣли, освѣнъ за постройка на желѣзници, респективно, азъ ще добавя, и доставяне срѣдства за по-крупни прѣвѣржения на армията, нѣма съмнѣние, тогава и това зло може да изчезне.

Г. г. народни прѣдставители! Една дума по сключването на бюджета за 1909 г. Вие чухте отъ устата на почтения министъръ на финансите, че този бюджетъ давалъ единъ излишъкъ отъ 9 млн., по-строго казано, отъ 7 милиона лева. Азъ нѣмамъ законопроектъ за сключване на бюджета за 1909 г., за да се произнесе върху този резултатъ; приемамъ го тъй, както го възвѣстява г. министърътъ, и драго ми е да подчертая, че този бюджетъ дѣйствително се сключва съ излишъкъ. Когато ни се прѣдстави законопроектътъ, когато видимъ, какъ е той съставенъ, и можемъ да подчертаемъ и ние, отъ наша страна, сключението на г. министра, нѣма съмнѣние, че ще имаме едно право повече да се явимъ прѣдъ свѣта и да сочимъ на опорѣчението на нашето финансово хозяйство.

Сжщо тъй вземамъ бѣлѣжки и отъ изявлението на г. министра, че и текущата година, ако не даде излишъкъ, поне не ще се сключи съ дефицитъ. Ние, които сме свикнали на дефицити, ще бждемъ ради, ако такива изчезнатъ изъ нашитѣ бюджети, даже и да нѣмаме нѣкои крупни излишѣци.

Ида на годината 1911, за която ни се прѣдставява бюджетопроектъ. Въ него нѣкои крупни нововведения не трѣба, па и у насъ нововведенията не трѣба, па и не би трѣбвало да бждатъ дѣло на бюджетното законодателство. Нашиятъ бюджетъ, кѣсно съставенъ, внесенъ въ края на сесията за одобрение, най-малко е пригоденъ да съдържа крупни, органически реформи по данъчната система, които да се обсъждатъ заедно съ него. Помнете, прѣди година-два, именно отъ това гледище ние критикувахме по-

литиката на г. Саллабашева, че ни бѣше изненадалъ съ редица нововведения по бюджета, които личеха като законопроектъ, прибавенъ къмъ бюджетопроекта. Та, ако въ бюджета нѣма нѣкои крупни нововведения, ще кажа азъ, че това се дължи малко и на традицията у насъ. Ние бихме могли да бждемъ ради и би трѣбвало да бждемъ ради, ако отъ съпоставянето на цифрите на приходъ и на разходъ поне можемъ да заключимъ, че бюджетътъ ще бжде уравновѣсенъ. Е добъръ, какъ се прѣдставлява, пита се, бюджетопроектътъ за идущата 1911 г. Отпосително разхода г. министърътъ казва, че той е направилъ твърдѣ малко въ сравнение съ текущата година. Той е покачилъ кредитите съ 6 милиона лева, къмъ които причислява и третѣ милиона лева въ слѣдствие на прѣдлаганите отъ него и гласувани отъ камарата данъчни реформи, та нагледъ идущиятъ бюджетъ ще се различава отъ текущия съ една сума отъ 9 милиона лева, отъ която, като се спаднатъ двата милиона лева, които въ видъ на свърх-смътни кредити ще попълнятъ текущия бюджетъ, сжщиската разлика ще остане още по-малка. Г. министърътъ обяснява, че тази разлика му се налага, първо, отъ увеличението кредитите по държавните дългове, защото въ текущия бюджетъ службата на послѣдния заемъ отъ 1909 г. не е могла въ цѣлостъ да бжде прѣдвидѣна, и нѣмаше защо, разбира се, да бжде прѣдвидѣна въ цѣлостъ. Второ, г. министърътъ на финансите намира на закона за народната просвѣта, който изисква нови жертви отъ парламента, на Министерството на обществените сгради и нѣкои други дребни разходи. Позволете ми нѣколко бѣлѣжки по този разходенъ бюджетъ, твърдѣ пакъ се.

Прави ми впечатлѣние, че за прѣвъ пътъ разходътъ по главата за държавните дългове у насъ, въ която влизатъ лихвите, погашенията на държавните дългове, както и други задължения на държавата, възлизатъ на сума 40.000.000 л., съ нѣщо, малко и малко повече, отколкото е кредитътъ по Военното министерство. Тѣй че, най-голѣмото перо въ нашия разходенъ бюджетъ, отъ идущия бюджетъ ще бжде тоя по главата за държавните дългове. Тази цифра ми дава право да подчертая тукъ още единъ прѣдъ васъ пуждата да бждемъ по-внимателни, когато ще прибѣгваме къмъ заеми, защото, какъто и да се каже, при бюджетните срѣдства, съ които ние разполагаме, тази сума е доста чувствителна.

Колкото се касае до уголѣмението кредита по народната просвѣта, по начало нѣма какво да се възрази, шомъ народното прѣдставителство тукъ съ специаленъ законъ народи начина, по който има да се посрѣщатъ разходите по народната просвѣта; но чини ми се — и г. министърътъ бѣше правъ да обърне внимание на народните прѣдставители върху това — че е време да се замислимъ надъ цифрите на тоя бюджетъ. Отпосително народната просвѣта, ако сме дължни по конституцията да направимъ всичко, што възвѣстения въ нея принципъ за задължителността на основното образование да бжде удовлетворенъ и приложенъ на дѣло, не така трябва народното прѣдставителство да бжде щедро, колкото се касае до срѣдното учение, особено когато разходите или жертвите, които ние правимъ за професионалното учение, сж сравнително скромни.

А. Екимовъ: Много малки даже.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ не ще бжда, нѣма съмнѣние, както никой отъ васъ, противъ просвѣтата; но тукъ се касае да разберемъ, въ каква посока трѣба да се движи дѣлото на народната просвѣта вънъ отъ основното учение. И тамъ бѣлѣжката, направена отъ г. министра на финансите, ми се види умѣтна и би било желателно да бждемъ въ туй отношение по-внимателни, когато ще ангажираме народните срѣдства.

Българският народ е обяден, и всяка една пара похарчена би тръбвало да бъде по възможност похарчена по начин производителен. Въ областта на народната просвета въпросът, който се поставя, е този: по какъв начин на българския народ ще бъде услужено по-добре, да-ли с отварянето на сръбни училища, редицата на които е вече нескончаема, или с обръщане по-голямо внимание на професионалното учение.

Относително Министерството на обществените сгради, увеличението се налага от само себе си, защото железнопътната мрежа расте. Ние ще бъдем ради, ако сръдствата на държавата позволяват, покрай нарастването на персонала, да се обърне повече внимание и на веществените разходи. Нека кажа въ скобки, че от съпоставянето на цифрите на разходния бюджет за идущата година виждам едно нарастване на разхода за персонал с 4 милиона лева, а за веществени разходи с 3 милиона лева. Понеже, от друга страна, веществените разходи въ сщия бюджетпроект са намалени с 1.354.000 л., излиза, че цялото увеличение от 6.200.000 л. е повече увеличение за личния състав, отколкото увеличение за веществените разходи. Това може да се констатира въ Министерството на обществените сгради, сщото е и за Министерството на войната и изобщо, както сам г. министърът ви го подчерта с наведените от него цифри, ние клоним с към увеличение на персонала, на държавните служби. За петилетието от 1906 до 1911 г. увеличението би било, според цифрите на г. министра, с около 9.500 души, значи, годишно кръгло с около 2 хиляди души. То е един почтен контингент, и тук би било мѣстото да се замислим, да-ли не може да се спре това увеличение на персонала, да се възпрѣпят стъпува на неговото увеличѣние; абсолютното спиране е невъзможно, но да става това поне по-медлено. От тази маса въ тази минута нищо друго не може да се каже, освѣн едно — че би било желателно да видим сложени на масата на народното прѣдставителство доклада на шатната комисия, за да можем, ако не друго, поне да начертѣем кадрите на разните служби у нас и да затрудним увеличението на персонала, защото, ако заключенията на шатната комисия станат закон, ще трѣбва всѣко едно увеличение на персонала да става с особен закон, а то с, нѣма съмнѣние, сѣ по-тежко, и народното прѣдставителство, и тогава дори, когато желае да сѣдѣва министѣра, може да се спре на мотивите на увеличението на персонала и да играе ролята на тормозъ, за да не бъде това увеличение извънмѣрно.

Г. г. народни прѣдставители! Г. министърът въ своята рѣчь не каза нищо за нашите задачи въ областта на държавните разходи. Тѣхъ ги има много, азъ нѣма да ги изброявамъ. Ако той не ги изброи, то е, защото не е достатѣчно да чертаешъ академически реформи, а трѣбва да имашъ сръдства. Азъ мисля, че министърът се е възсѣрѣлъ да чертае бѣдѣшето само затуй, защото по настоящемъ не разполага с сръдства. Колкото и неговата рѣчь, сѣдѣдователно, въ туй отношение да е нѣкакъ непълна, азъ нѣмамъ куража да му правя упрекъ, затуй, защото, ако бихъ се впусналъ да ви рисувамъ всичките недостатѣци въ нашата държавна наредба и да искамъ да се прѣдвиди кредитъ за едно или за друго, трѣбвало би тогава да посоча и на сръдствата, а това азъ не съмъ въ положение да направя. Ето защо азъ приключвамъ бѣлѣжките си по разходния бюджетъ, ще се помѣча да направя нѣколко такива по приходния бюджетъ.

Г. г. народни прѣдставители! Първото нѣщо, което трѣбва да спре вашето внимание въ приходния бюджетъ, то е, въ какво той е уголѣменъ спрѣмо текущия. Г. Ляпчевъ ви каза, че с приходния бюджетъ

той иска да достигне една цифра въ сравнение съ текущия бюджетъ по-голяма съ 9 милиона лева, и той я достига съ онѣзи пера въ повече, които сж помѣстени въ приходния бюджетъ и които той на бърза ръка ви поднесе тукъ. Първиятъ въпросъ, който ще има да си зададете, както казахъ, е: тѣзи цифри, така както ги прѣдвѣжда г. министърътъ, ще постигнатъ ли, или не? По отношение на бандерола азъ мисля, че прѣдвѣжданията ще се сбѣднатъ, защото покачването на бандерола е едно редовно явление отъ нѣколко години наредъ. Прибавямъ само тази бѣлѣжка, че покачването на бандерола с около 1/2 милионъ лева годишно не се обяснява отъ покачването на консомацията, а по-скоро отъ ограничеността на контрабандата. Ако въ това обстоятелство можемъ да черпимъ едно заключение за стабилизирането на нашия персоналъ, за неговата по-голяма пригодностъ за службата, токозъ по-добре. Азъ само ще пожелаю на това обстоятелство да се дадѣне по-голямо внимание, защото първата реформа, която трѣбва да се направи, безспорно, трѣбва да засегне персонала. Когато този персоналъ бъде стабилизиренъ, бъде обезпеченъ и поставенъ подъ строгъ контролъ, азъ съмъ убѣденъ, постигнѣнията, безъ всѣкакви увеличения на даждията, ще бѣдатъ и по-големѣ. За голѣмо съжаление, онѣ духъ на поквара, за който много се говори, трѣбва да признаемъ, е засегналъ и нѣкои отъ прѣдставителите на финансовото вѣдомство. Азъ самъ, като гражданинъ, съмъ ималъ случая да констатирамъ това, но да обръщамъ вниманието ви на него е излишно, защото и вамъ той е извѣстенъ. Онова, което трѣбва да се каже, е, че въ това поприще има още много да се прави. А какво? На първо мѣсто, трѣбва да го кажемъ, има служби, които сж много злѣ платени, и при онази скжпост на живота мѣчно е съ туй, което се дава, да се излѣзе на глава. Менъ ми се чини, че рано или късно ще ни се наложи длѣжността да подобримъ заплатите. Направимъ ли туй, ще имаме по-добъръ подборъ на персонала, а като прибавимъ къмъ него и по-строгъ контролъ, ще мислимъ, че кое-що сме направили за поставянето служащите въ финансовото вѣдомство на подобающата висота.

Д. Рашевъ: Ще имъ увеличите заплатите, та ще ги задоволите! Ще си купятъ златни прѣстени, туй, онуй, и пакъ нѣма да имъ стигне, пакъ ще викатъ за още.

Д-ръ С. Даневъ: Ако мислите, г. Рашевъ, че може безъ заплата, тогава да унищожимъ заплатите на всички служащи, па ще видимъ, какво ще стане. — Сжщо тѣ азъ мисля, че може да се очаква да постигнатъ прѣдвидѣните суми въ повече отъ привилегии, отъ гербовия налогъ, отъ желѣзниците, отъ Българската народна банка, отъ Държавната печатница и пр., разбира се, при едно условие, а то е: при благоприятна икономическа перспектива. Всичките тѣзи постѣпления сж свързани съ икономическото благосѣстояние на населѣнието. Ако годината бѣде добра, тогава ще има и повече обмѣнъ, ще има възможностъ и банковите учрѣждения да печелятъ, и желѣзниците да принесатъ повече и държавата да получи своето. Нашиятъ бюджетъ въ това отношение е, за голѣмо съжаление, въ зависимостъ отъ благоволенieto на стихии. България е страна земледѣлка, и отъ урожая прѣди всичко на земледѣлното зависи и икономическиятъ подемъ на страната, а въ заключение и постѣпленията, които държавата има право да очаква по своя бюджетъ.

Тукъ ще направя една бѣлѣжка само по желѣзниците. Прави ми впечатлѣние, че за 1908 г. инвестирания въ желѣзниците капиталъ се рентира само с 0.84% и коефициентътъ на експлоатацията е 86. Нека забѣлѣжа, nota bene, че въ нашия бюджетъ нѣма никаква резервна сума за оскѣпяването инвен-

тара по железниците, така че, ако обърнем внимание и на употребението на материалите, съ които си служат железниците, вероятно, и този много малък процент би изчезнал, а и коефициентът на експлоатацията би бил по-висок. Какво трябва да се прави, тукъ не му е мѣстото да говоря; азъ само мисля, че при една експлоатация по-придирчива би могло да се получатъ и по-добри резултати. Въ краенъ случай, ако въ това отношение всички сръдства се употребятъ, трѣбвало би да се обърне внимание и на тарифния въпросъ. Ако България бѣше прорѣзана съ железници по всички страни, та населението по цѣла България да се ползува отъ благата на улесненитѣ съобщения, тогава евтинитѣ тарифи еднакво би ползували всички, но когато нѣкои кѣтове на България сѫ съвсѣмъ лишени отъ съобщения, повдига се въпросъ: може ли да се допусне поевтиняването на тарифитѣ, което въ сѣщностъ ползува прѣдимно онѣзи части на държавата, прѣзъ които минаватъ железниците, когато резултатътъ отъ експлоатацията на железницитѣ свършва съ дефицитъ, а той трѣбва да се тегли отъ всички.

А. Екимовъ: Само че тарифитѣ у насъ ги правятъ чиновницитѣ, скриватъ ги въ чекмеджетата и не ги даватъ на обществото, да може и то да ги проучи.

Д-ръ С. Даневъ: Тукъ му е мѣстото да се обърне внимание и на експлоатацията на Държавната печатница. Г. министърътъ прѣдвижда едно постъпление съ 400.000 л. повече. Вамъ ви е извѣстно, въ какво положение се намира печатарското дѣло въ България. При всичкитѣ заслуги на Държавната печатница у насъ, при все че намирамъ за възможно да поддържаме съществуването на Държавната печатница, особено за извѣстни печатни произведения, менъ ми се чини, че грижата на държавата би трѣбвало да бѣде, по възможности, што Държавната печатница да не влиза въ конкуренция съ частнитѣ печатници; съвсѣмъ да се избѣгне това е невъзможно, но да направимъ отъ Държавната печатница, която се поддържа сѣ съ сръдствата на даноплатнитѣ, конкурентъ на частнитѣ печатници, менъ ми се чини, че това е подобро. То е единъ въпросъ, на който азъ не се спирамъ — само го нахвърлямъ, защото има значение по настоящемъ, тъй като печатаритѣ се намиратъ въ една криза, отъ която не знамъ какъ ще излѣзатъ. Въ всѣки случай, едно мога да кажа: че отъ печатарското изкуство, въпрѣки усърдието и прѣдприемчивостта на мнозина, ние не сме видѣли никого особено да се издигне, доказателство, че това занаят не е поставено на здрави основи, за да може да вирѣе и да успѣва.

Г. министърътъ прѣдвижда едно увеличение на данъка върху занятията, увеличение, което той нарича „скромно“, защото могло да надвиши постъпванията въ текущия бюджетъ съ около 25%. Единъ скокъ отъ 25%, и той не е малък. Но не е работа за прѣдвиждане въ бюджета; прѣдвиждането може да бѣде по-малко или по-големо. Данъкътъ върху занятията не е размѣтателенъ, а се разхвърля на основание на единъ законъ съ недостатъчна солидна основа и отъ органи, които, както въобще всички органи у насъ, твърдѣ често не стоятъ на висотата на положението си; и излиза това, че въ перспектива тежестта на този данъкъ, споредъ свѣдѣнията, които имаме, се явява голѣма. Оплакватъ се отъ всички страни. Ще трѣбва г. министърътъ не само да бѣде увѣренъ въ своитѣ прѣдвиждания въ бюджета, но когато тѣзи оплаквания дойдатъ до него — а тѣ наскоро ще пристигнатъ — да ги разрѣшава съ единъ духъ на справедливостъ, съ едно желание, што, като защитава държавния интересъ, да не изпуска изъ прѣдъ видъ интереса на данѣкоплатеца, защото той послѣдниятъ е кокошката, която снася

ийцата. Отъ желание да увеличимъ дохода, ако бѣдемъ възкательни спрѣмо данѣкоплатеца, ние можемъ да го съсимимъ дори. Азъ знамъ, въ всѣки случай, занаятчи, които, прѣдъ видъ на облога, съ който тѣ сѫ обложени, но по който има оплакване отъ тѣхна страна, заявяватъ, че, ако не се удовлетвори тѣхното оплакване, тѣ ще бѣдатъ заставени да затворятъ своитѣ заведения.

А. Екимовъ: Много ще се затворятъ.

Д-ръ С. Даневъ: Обръщамъ вниманието на министра да има това прѣдъ видъ, когато ще се занимае съ въпроса, слѣдъ пристигането въ министерството на всички оплаквания на заинтересованитѣ данѣкоплатци.

Поземелниятъ данъкъ е размѣтателенъ, и прѣдвидѣнитѣ 25 милиона ще се разметнатъ, и макаръ и мудро, но може да се очаква, че ще постѣжатъ.

Военниятъ данъкъ по системата, по която ще стане облагането му, може сѣщо така да бѣде малко мудонъ въ постъпването, но горѣ-долу и той ще постѣжи.

Изобщо, обаче, трѣбва да се каже, че текущата година съ своитѣ постъпления не е много насърчителна за бѣдѣщия бюджетъ. За докрия на октомврий, т. е. за десетитѣ мѣсеца прѣзъ текущата година, прѣдвидѣнитѣ сѫ дали 28 милиона лева, цифра надминава отъ постъпленията на прѣдшествующитѣ години 1909, 1908, 1907, та трѣбва да отидемъ чакъ въ 1904 г., за да намѣримъ една цифра по-малка отъ тая. Сѣщо и постъплението на косвенитѣ даждии не е особено еластично. Накупѣ взети косвенитѣ и прѣдвидѣнитѣ даждии тази година до 1 октомврий сѫ дали 2 милиона по-малко, отколкото сѣщитѣ даждии сѫ дали за миналата 1909 г., а нека се забѣлѣжи, че текущата година въ едно отношение поне е особено благоприятна; г. министърътъ я нарече по-добра, въ всѣки случай, отколкото годинитѣ 1907 и 1908. Азъ ще прибавя, че по вноса си настоящата година има напмата на първенство: до 1 октомврий ние сме внесли въ България стоки за 126 милиона лева срѣщу 115 милиона лева прѣзъ миналата година, а миналата 1909 г. показва досега най-големъ вносъ. Споредъ даннитѣ на нашата Статистическа дирекция, вносетъ надминава 160 милиона; значи, ако по сѣщия начинъ напредва търговскиятъ обмѣнъ докрия на тази година, ще имаме една вносна търговия отъ 170 милиона лева. Този вносъ, облаганъ по напнитѣ митнически тарифи и по таблицитѣ на търговскиятъ договори, дава едно отъ най-крупнитѣ пера на нашия приходенъ бюджетъ; и при всичко туй, въ резултатъ, както виждате, постъпленията не сѫ тъй благоприятни, както за миналата година. И азъ съмъ съгласенъ съ г. министъра, че, ако тази година имаме такъвъ грамаденъ вносъ, мѣчно може да се очаква сѣщиятъ и за идущата година. Право да ви кажа, азъ даже се очудвамъ на тазгодишния вносъ; азъ очаквахъ спроти високата цифра отъ миналата година да има намаление, обаче, оказва се единъ вишѣкъ, но този вишѣкъ, безспорно, не може да се яви идущата година. Когато миналата година едвамъ е изнесена стока за 111—112 милиона лева, а тази година се държи горѣ-долу въ сѣщитѣ граници, за мене ще бѣде пояснено, што вносетъ за идущата година да се увеличи още повече, а заедно съ него да се увеличи и приходътъ на държавата. Искамъ да кажа, при всичко че министърътъ на финанситѣ е билъ доста умѣренъ въ своитѣ оцѣнения, но азъ прѣдвиждамъ една стагнация въ търговския обмѣнъ, и тогава сѣ пакъ трѣбва съ малко резерва да се спираме на евентуалния резултатъ за бѣдѣщата година. Азъ ще желая да бѣда изобличенъ отъ цифрата на бѣдѣщето и резултатътъ, който прѣдвижда г. министърътъ, да може да се достигне всецѣло, но сѣ пакъ не можехъ да не направя една резерва, която

отъ само себе си се налага, когато единъ човѣкъ има прѣдъ видъ цифритѣ на тазгодишния търговски обмѣнъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ минавамъ да кажа нѣколко думи по данѣчнитѣ реформи, доколко тѣ личатъ въ бюджетопроекта. Становището на г. министра е, че той, като лишава държавата отъ беглика и отъ частъ отъ данѣка върху сградитѣ, задоволява се съ излишѣка отъ общинскитѣ налози и евен-туално изказва готовностъ да посрѣщне единъ недостигъ около 3 милиона лева. Защо това? За да може да посрѣщне други нужди на страната: да усили фонда за градобитнината, да усили фонда за осигуряванетоъ срѣщу моръ на добитѣка, за да може да подпомогне фонда за кадастра. Съ една дума, нагледъ министърътъ на финанситѣ прави жертва, защото иска да удовлетвори известни нужди на страната, особено отъ земеделѣски характеръ. Дѣйствително, безъ да бѣде нѣкой въ основата противенъ на начинанието на министра — а именно да се основе фондъ за градобитнина — вънъ отъ въпроса, да-ли доброволно осигуряване е идеалътъ, къмъ който трѣбва да се стремимъ или не — и по принципъ, като заставаме на това становище, че трѣбва да се подпомогне тоя фондъ за градобитнина, както и фондоветѣ за моръ на добитѣка и пр., пита се, кой трѣбва това да направи. Отъ момента, отъ когато ние, като земеделѣска държава, имаме длъжностъ да направимъ кое-що и за земеделѣското население, не подлечи, ми се чини, на никакво съмнѣние, че нѣкои жертви трѣбва да направи държавата. Ето защо, по моему, щѣше да бѣде по-право, вмѣсто да се отмѣнятъ бегликътъ и други нѣкои даждия, за да се създадатъ особени фондове, подобри тѣ да личеа въ самия държавенъ бюджетъ подъ условие, отъ тѣхъ да се отдѣли онази субвенция, която законътъ прѣдвизжда за усиление на фондоветѣ, както за градобитнина, така и за осигуряване противъ моръ, за кадастра и т. н. Мисълта на г. министра е тази — ако добръ я разбрахъ — че, за да се запази този фондъ отъ всекакво постѣгателство отъ страна на държавата, по-добри е да се образува той на особени начала и да се отдѣли съвсѣмъ отъ държавния бюджетъ. Не знамъ, по ми се чини, че, ако въ тоя фондъ държавата внесе нѣщо и е рѣшена да внесе, то налага се, щото туй, което тя ще внесе, да личи, че е внесено отъ нейнитѣ общи постѣпления. Слѣдователно, вмѣсто да се прави прѣдложената операция, да се взема отъ текущия държавенъ бюджетъ една сума и да се туря начало на отдѣленъ единъ фондъ, по-хубаво бѣше, чини ми се, отъ гледището на единството на бюджета, да се запази този приходъ за държавата, а държавата да прѣдвиджаше отдѣлни субвенции за фондоветѣ. Вие знаете, че прѣди нѣколко години отъ прихода на Земледѣлската банка се образуваше особенъ фондъ, който се оставяше на разпорѣждането на министра, за да насърчава разнитѣ стрѣкове отъ земеделѣието. Обаче ние намѣрихме, че е прѣдпочтително всека печалба на Земледѣлската банка да влиза въ общия бюджетъ и раздаването да става подъ контрола на народното прѣдставителство. Менѣ ми се чини, че нѣмаше съ нищо да пострада и цѣлътъ, която гони г. министърътъ на финанситѣ, ако се постѣпѣше пакъ по сѣщия начинъ. Въ всеки случай, г. г. народни прѣдставители, за мене е много явно, че туй, което се дава за градобитнина, за осигуряване срѣщу моръ на добитѣка, както и за кадастра, би трѣбовало да се вземе отъ държавата. Така като гледамъ азъ на въпроса, азъ казвамъ, че операцията, направена отъ министра, нѣкакъ си затуля сѣщността на работата. Истина е, че, ако се оттулише работата тѣй, както си е, можеше да не посмѣе държавата да турне рѣка върху известни доходи отъ общинитѣ, но менѣ ми се чини, че въ една демократическа страна, като България, трѣбва да имаме куража да назова-

ваме нѣщата, както си сж. Има нужда, щото министърътъ да се притече на помощъ на земеделѣцитѣ. Въ какво? Въ запазване на тѣхнитѣ произведения отъ градобитнина, моръ и т. н. Ако той чувствава тази пужда и нѣма срѣдства, длъженъ е да каже, че срѣдствата трѣбва да излѣзатъ пакъ отъ всички. Като говори така, той ще говори на единъ езикъ разбранъ, който нѣма да създава никакви заблуждения, а ще постави нѣщата на мѣстата имъ и ще ги назовава съ сѣщинскитѣ имъ имена. Прочее, цѣлата тази операция на г. министра и тогава, когато азъ заявявамъ открито, че ми е симпатична, защото въ основата си тя е такава, че трѣбва да бѣде приета отъ всички. Азъ се пакъ мисля, че можеше тя въ другъ видъ да се развие, за да бѣде по-нагледна, макаръ и да излѣзе, че тукъ има едно отегчаване на товара, който лежи върху българския народъ. Най-сетнѣ държавата не разполага съ свои отдѣлни срѣдства; тя разполага съ туй, което постѣпва за нейна смѣтка отъ народа. Ако народътъ не даде, естествено, и тя не може да разполага. Тѣй погледнато на въпроса, той можеше да се разрѣши по-просто, безъ да се затуля частъ отъ тази операция, само и само да не се каже, че нови даждия ще се наложатъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ минавамъ съ нѣколко думи върху мислитѣ, които ми бидоха навѣти при оцѣнката на перата по приходния бюджетопроектъ изцѣло. Азъ констатирамъ, че тази година бюджетътъ е 172 милиона лева, идущиятъ се прѣдставя съ 178 милиона, плюсъ 3 милиона дефицитъ, за който говори министърътъ, значи, съ една разлика отъ 9 милиона. Тѣзи 9 милиона лева, очевидно, не могатъ да постѣпятъ отъ естественото нарастване на доходитѣ. Ако вземемъ, че това естествено нарастване на доходитѣ е максимумъ 2%, ние бихме получили една цифра отъ 3.400.000 л. Разницата ще трѣбва да се получи отъ увеличението на даждията. Наистина, министърътъ на финанситѣ говори, че въ неговия приходенъ бюджетопроектъ за идущата година увеличение нѣма: щопото нѣма нови даждия. Тамъ азъ ще бѣда на друго мнѣние. Азъ мисля, че сѣ има уголѣмяване.

Такова уголѣмяване има, безспорно, въ поземелния данѣкъ отъ около 800.000 л. Второ едно обрѣменение има на разработената площъ въ слѣдствие поврѣждането на лозята отъ филоксерата. Съ намалението на поземелния данѣкъ върху лозята не о съвсѣмъ право да се увеличава съ сѣщата цифра брѣмето на нивята и ливадитѣ; но то е направено. Значи, и тукъ имаме едно косвено увеличение. Такова едно увеличение, най-сетнѣ, има и въ прибавянето на държавнитѣ врѣхнини върху поземелния налогъ, защото то ще има въ резултатъ едно покачване на общинскитѣ врѣхнини и, слѣдователно, едно по-малко притичане на помощъ отъ страна на държавата на онѣзи общини, които не ще иматъ достатъчно срѣдства. Истина, г. министърътъ каза, че общинитѣ сж свободни да не налагатъ никакви врѣхнини, но врѣхнинитѣ сж едни отъ главнитѣ пера на общинитѣ, и мжно ще се намѣри община да не наложи такива. Ако би даже тя да не направи това, трѣбва да имаме прѣдъ видъ особеното, своеобразното положение на българската община, която далечъ не е независима. Та и въ такъвъ случай, когато би пожелала да се възползува отъ перспективитѣ, които ѝ отваря министърътъ на финанситѣ, на-да-ли надлежитѣ административни органи ще гледатъ по сѣщия начинъ и въ резултатъ, менѣ ми се чини, че косвено ще се получи пакъ увеличение на данѣчното брѣме.

Г. г. народни прѣдставители! Това всичкото казахъ, защото трѣбва да назоваваме нѣщата тѣй, както сж; а че тукъ има покачване — може-би по-голъмо, може-би по-малко — затова споръ не може да има. Азъ се спрѣхъ на това покачване, защото въ

свързка с него г. министърът засега и поземелния въпрос у нас. Той каза, че има присърце да отстрани всяка спекула с недвижимата селска собственост. Идеята, нѣма съмнѣние, е отлична. И азъ мисля, че българската държава най-намаля страна е длъжна да направи що-годѣ въ това отношение, за да могатъ аграрните отношения у насъ по възможност да се запазятъ такива, каквито си сж. Ние сме страна на дребното производство, ще се стараемъ и при дребното производство да напредваме. Съ разпространяването на повече модерни знания по земледѣлието, съ развитието, въ добавѣкъ, духа на сдружаванията, и при дребнитѣ стопанства ние можемъ да очакваме успѣхъ въ земледѣлието въ България. Отъ социално гледище днешното положение е неоптѣнимо и всѣки приятел на нормалното развитие на страната би трѣбвало да съжи за него. Отъ туй гледище, прочее, мисълта на г. министра на финанситѣ е права. Сега, да-ли срѣдствата, които косвено се криятъ въ бюджетопроекта, спомагатъ за тази цѣль, то е другъ въпросъ. Самиятъ г. министъръ каза, че обрѣменението на недвижимата собственост съ даждия повдига рентата и това спомага, казва той, и за спекулацията.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не; въ обратна смисълъ.

Д-ръ С. Даневъ: Тѣй ли?

Министъръ А. Ляпчевъ: Обрѣменението съ даждия намалява рентата и, естествено, намалява спекулацията.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ мисля, като вземамъ бѣлѣжка отъ думитѣ на г. министра, че главното срѣдство, съ което би трѣбвало да се боримъ днесъ-завдесъ, то е да има държавата въ ржката си запасъ земя, съ която евентуално да противодѣйствува на спекулата. По настоящемъ спекулата е доста голѣма, ако и цѣнитѣ на недвижимата собственост у насъ да сж доста пораснали. Но трѣбва да признаемъ, че при това нарасване на цѣнитѣ, спекулата, която е най-опасна, за да не бѣде обезземелено селското население е не малко насъщна, затова, защото при покачване цѣнитѣ спекулаторътъ мжчно се ангажира. Отъ двѣтѣ едно: той, или трѣбва да спекулира за лична смѣтка, за да се установи срѣдъ селското население и да работи земледѣлие, или пъкъ ще купи земя, за да я продаде на по-голѣма цѣна. Е добръ, каквото и да се казва, при нашия социаленъ и политически поредѣкъ, такъвъ спекулантъ мжчно ще може да намѣри смѣтка въ земледѣлието. Миналото поне ни учи, че опитванията, които сж били направени досега, не сж успѣли. Колкото се касае до спекулатора, който купува земя, за да я продаде на по-голѣма цѣна, като оставимъ настрана дребнитѣ парчета и се спремъ на едритѣ, дѣйстви-телно, може самъ-тамъ да има случай, дѣто спекулацията е успѣла да повдигне цѣната на земята. Но съ какви резултати? Макарь и съ по-голѣма цѣна, но пакъ да я сложи въ ржцѣтъ на българското население. Досега, искамъ да кажа, положението, безъ да бѣде розово, не е и отчаяно. Обаче азъ, както казахъ и по-рано, мисля, че най-ефикасното срѣдство въ ржцѣтъ на държавата е, тя да може да разполага съ единъ запасъ земя, съ който може да парализира спекулата. Какъвъ ще бѣде този запасъ на земя? Този запасъ е, първо, земята, която съставлява меритѣ; второ, земята на турското население, което напусна България. Менѣ ми се чини, че е вече врѣме държавата въ това отношение да има една прѣселническа политика и да не остави спекулацията съвсѣмъ да тури ржка на тѣзи земи, защото въ тѣхъ държавата би могла да намѣри най-ефикасно срѣдство противъ спекулацията. Тѣй азъ си прѣдставлявамъ срѣдството, къмъ което държа-

вата може да прибѣгне твърдѣ лесно, за да ситне спекулацията.

По-нататѣкъ ще трѣбва да се обърне внимание къмъ Българската земледѣлска банка. Миналата година ние гласувахме едно законче, което ѣ даваше право да повърне земитѣ, останали върху нея, на сжчинскитѣ имъ стопани на срочно изплащане, но подъ условие да се покрие цѣлото нейно вземане. Ако това не успѣе, банката и при днешното законодателство е свободна да извади земята на търгъ. Менѣ ми се чини, че и тукъ трѣбва да има едно ограничение. Ако дойде работата до продажба на земята, защото не била изплатена отъ първитѣ ѣ стопани или неговитѣ близки, то пакъ, при равни условия, трѣбва да се прѣдпочте първиятъ стопанинъ, комуто да се прѣдава земята на срочно изплащане. По такъвъ начинъ, ние ще противодѣйствуваме на онзи процесъ на обезземеляване, който самъ-тамъ констатираме и противъ който, очевидно, е наша длъжностъ да се опълчимъ.

Минавамъ съ една дума на военния данѣкъ. Че и той е увеличенъ, за мене то не подлежи на никакво съмнѣние, но въ основата си това увеличение е увеличаване, което отговаря на социалната правда. Разхвърлянето на брѣмето е по-правилно, безъ да бѣде идеално. Въ всѣки случай, въ него имаме гаранция за едно по-справедливо разхвърляне на данѣлната тежестъ, слѣдователно, по принципъ, можемъ да го приемемъ. Азъ се спрѣхъ на военния данѣкъ, защото г. министърътъ, за да оправдае прѣдвижданията, които е поставилъ въ своя бюджетопроектъ, нахвърли нѣколко цифри. Спрѣхъ се затуй, защото тѣзи цифри въ много отношения сж поучителни. Г. министърътъ каза, че у насъ имуществата могатъ да се цѣнятъ минимумъ четири милиарда лева, а доходътъ — 1.200.000.000 л. Разбира се, азъ не съмъ въ положение да оспорвамъ тѣзи цифри; но онуй, което бихъ желалъ тукъ да изтъкна, то е, че ние цѣнимъ стойността на земнитѣ произведения въ най-добритѣ години около 400 милиона лева. Въ такъвъ случай мжчно мога да приема, че доходитѣ ще се равняватъ на такава грамадна цифра, каквато е тая на г. министра — **милиардъ и 200 милиона лева.**

Министъръ А. Ляпчевъ: Единъ милиардъ.

Д-ръ С. Даневъ: Макарь и единъ милиардъ — пакъ ми се вижда много. Азъ изтъквамъ това, защото е нужно да подчертаемъ несъстоятелността на нашата финансова статистика. Виждамъ въ бюджетопроекта, че за Дирекцията на статистиката сж прѣвидѣни повечко суми. Азъ ги приемамъ съ тази оговорка, че би било желателно да се обърне много сериозно внимание на даннитѣ по икономическото състояние на страната, затова, защото безъ тѣхъ ние не можемъ да оперираме.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Даневъ! Ако ми позволите. Като се прѣсмѣтне, какво е необходимо нужно на 4.350.000 жители, за да се прѣпитаватъ, излиза, че при днешнитѣ пазарни цѣни, една сума отъ 250 л. на човѣкъ е необходима . . .

Я. Поповъ: Мѣсечно.

Министъръ А. Ляпчевъ: . . . годишно. Споредъ това, при най-низкия размѣръ, се изчислява на единъ милиардъ. И г. Гешовъ, ако се не лъжа, прѣди години, изчисли дохода на около милиардъ и нѣщо повече. Но тукъ доходътъ не е само за земледѣлскитѣ произведения, а цѣлиятъ онзи доходъ, който минава отъ ржка прѣзъ ржка . . .

Д-ръ С. Даневъ: Националниятъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Да, националниятъ въ най-широка смисълъ на думата, който може да бѣде

въ едно и също време доходът на три-четири семейства, върху тяхната транзакция. Не ще съмнително, когато ние ловимъ подходящия данъкът, ще го ловимъ всежиде, дѣто се появи, и затуй е взета тази цифра като минимумът, споредъ условията на прѣпитанието.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ взехъ думата не толкова да оспорвамъ Вашитѣ цифри, а защото ме интересува да се констатира, на какво разстояние се намираме единъ отъ други, когато оперираме съ подобни цифри.

Министъръ А. Ляпчевъ: Безспорно.

Д-ръ С. Даневъ: А безспорно е, че, когато се касае за реална данъчна реформа, даннитѣ трѣбва да бѣдатъ много положителни. Друго-яче, отъ желанието за справедливо разхвърляне на даждията, ние рискуваме да разоримъ нѣкои данъкоплатци, защото свѣдѣнията, които имаме за тяхното имотно състояние сѣ недостатъчни.

Г-да! Азъ свършихъ съ бѣлѣжкитѣ си по приходния бюджетопроектъ. Минавамъ съ нѣколко думи къмъ заключението си и съ това свършвамъ.

Нашето положение — не трѣбва да го криемъ — не е много розово, но не е и отчаяно. Ние имаме нужда отъ твърда воля и отъ постоянство въ прѣследването на извѣстни цѣли въ областта на финансово-икономическата политика, за да можемъ да затвърдимъ нашитѣ финанси по солиденъ начинъ. Туй сме длъжни да направимъ, защото, както правилно забѣлѣзва и г. Ляпчевъ, ние трѣбва да сжипимъ за нашия кредитъ, а кредитътъ е въ прѣка зависимостъ отъ финансовата политика на една държава. Г. Ляпчевъ ви говори за хвърчащитѣ дългове, безъ да ги обозначава, колко сѣ тѣ въ точностъ. Ако се вземе за база прѣсмѣтането на бившия министъръ г. Саллабашевъ, ние бихме имали въ течението на тази и на слѣдующата година хвърчащи дългове . . .

Министъръ А. Ляпчевъ: Тукъ се касае за всички години — двѣ, три — докогато ще се изплатятъ ангажментитѣ по постройката на желѣзницитѣ. Тѣй смѣта г. Саллабашевъ, тѣй смѣтамъ и азъ.

Д-ръ С. Даневъ: . . . 31 милиона лева.

Министъръ А. Ляпчевъ: И нѣщо.

Д-ръ С. Даневъ: Ако имаме прѣдъ видъ, разбира се, че почнатитѣ постройки ще се свършатъ идущата година.

Министъръ А. Ляпчевъ: Да.

Д-ръ С. Даневъ: Значи, докрая на идущата година ще имаме единъ хвърчащъ дългъ отъ около 31 милионъ лева. Ако се продължи постройката още една година, тогава тази сума ще се увеличи. Сумата сама по себе си не е голѣма. Но онова, което би било желателно, то е по възможностъ да се избѣгне правенето на хвърчащи дългове за разходи отъ категорията на онѣзи, които иматъ да се покриватъ съ заеми. Азъ бихъ приелъ съществуването на хвърчащи дългове въ свързка съ текущия бюджетъ, по ненавършено постѣпване на извѣстни доходи.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тѣ се наричатъ „съкровищни дългове по бюджетното упражнение“.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ ги наричамъ и хвърчащи, въ смисълъ, че нѣма азъ какво да ги покрияте. Тѣ сѣ краткосрочни, тѣ сѣ изискуеми всека минута и затова ги наричамъ хвърчащи, а не консолидирани. Такива дългове държавата има, ще ги има и не може

да ги нѣма, защото тѣ сѣ въ зависимостъ отъ характера на нашето стопанство.

Колкото се касае до хвърчащитѣ дългове, които ние правимъ по постройката на желѣзницитѣ, желателно би било да ги избѣгваме, за да не тежатъ върху кредита, върху финансовото положение на страната. Съ други думи, ако държавата прѣдприеме нѣкоя постройка, за която нѣма срѣдства, добръ е прѣдварително да промисли, отдѣ ще ги вземе, и си ги набави о време, за да не изпада въ туй положение, въ което изпадна прѣзъ годинѣ си, когато се ангажира въ много постройки и хвърчащитѣ дългове бѣха легнали тежко върху бюджета и и съвършено убиха кредита ѝ. Сега-засега подобна опасностъ нѣма, но ако е рѣчь да имаме едно принципиално становище по тѣзи хвърчащи дългове, азъ бихъ казалъ, че би било желателно, по възможностъ, държавата да ги избѣгва. Сега по какъвъ начинъ държавата ще постѣпн, за да ги избѣгва **занапрѣдъ**, то е явнo. Ако тѣ сѣ отъ характеръ на онѣзи разходи, които трѣбва да се покриватъ съ заеми, държавата ще трѣбва да прибѣгва прѣдварително къмъ заемъ. Но нашата държава е длъжна да направи, прѣди всичко, друга една комбинация, друга една финансова операция: тя е — разбирате всички — конверсията. Г. Саллабашевъ миналата година изгледдале, че ще прѣдприеме тази операция, нѣщо повече — той бѣше даже влѣзълъ въ подробности, какъ да реализира тази операция. Досега туй не е станало. Защо? Г. министърътъ на финанситѣ може да ви обясни, когато вземе повторно думата. Азъ не мога да ви кажа, че непрѣмѣнно трѣбва да се направи тази операция, защото зависи отъ условията на тържището, а трѣбва да го признаемъ тукъ, че условията на заема отъ 1909 г., колкото и да бѣха благоприятни, по всека вѣроятностъ, като-че-ли не сѣ налице. Защо, то е другъ въпросъ. Онуй, което азъ знамъ, то е, че частта отъ заема, която остана да се пласира въ виенското тържище, и досега, уви, раяватъ ме, не о била пласирана — доказателство, че виенското тържище не е въ положение да погълне крупни заемни суми. Заемътъ, прочее, колкото и да е благоприятенъ за насъ, прѣдставя единъ случаенъ успѣхъ, а ние отъ случайното трѣбва да направимъ нѣщо трайно. Ето защо бѣждитѣ наши усилия трѣбва да бѣдатъ насочени къмъ това: да можемъ да поставимъ нашата заемна политика на онази база, на която бѣше поставенъ горѣ-долу заемътъ отъ 1909 г. Може ли това да стане сега, по настоящемъ, не е моя работа да давамъ отговоръ на този въпросъ. Г. министърътъ на финанситѣ, който е по въ течение на паричното тържище, ще бѣде по въ положение да ни освѣтли. Ние, като народни прѣдставители, можемъ само да пожелаемъ да се успѣе и въ тази операция.

Г. г. народни прѣдставители! Онуй, което е нужно за успѣха на тази операция, то е по-внимателното отнасяне къмъ всичко онова, което съставлява въ широка смисълъ на думата финансова политика на държавата. Нашиятъ кредитъ, каза г. министърътъ, е по настоящемъ по-слабъ, отколкото кредитътъ на съседнитѣ намъ държави. Азъ не бихъ желалъ да правимъ сравнение съ Сърбия, съ Гърция, защото за кредитъ на тѣзи държави не може да се говори, а по-скоро може да се говори за кредитъ на онѣзи международни институции, които иматъ въ рѣцѣтъ си частъ отъ управлението на държавнитѣ финансии въ тѣзи двѣ държави. За насъ по-важно е сравнението съ Ромъния. И тукъ трѣбва да се каже, че нашиятъ кредитъ дѣйствиелно е по-слабъ, отколкото ромънскиятъ, защото и положението на двѣтѣ държави сега-засега още не е съвсѣмъ изравнено. Азъ не искамъ да оспорвамъ цифритѣ на г. министра на финанситѣ, а ще пожелаая, като прѣдставителъ на България, да може да се обидне туй, което г. министърътъ мечтае, да можемъ въ нашия кредитъ да

се поставимъ на еднаква нога съ нашата съседка Румъния. За това, по моето схващане, се е направило доста много. Нашиятъ законъ за отчетността по бюджета, както казахъ и по-рано, е прѣмахналъ хаоса въ финанситѣ, който владѣеше по-рано и който бѣше една отъ главнитѣ причини за дискредитирането на България прѣдъ външния свѣтъ. Дѣйствително, ако единъ бюджетъ, прѣдвидѣнъ на 100 милиона лева, въ края на годината се качва на 120 или 125 милиона лева, както това бѣше при прѣдходния режимъ, очевидно е, че на държава съ такъвъ бюджетъ не може да се дава голѣмъ кредитъ. Ако, отъ друга страна, свѣрхемѣнитѣ кредити текатъ безспирно, сѣщо една такава държава не може да заслужи кредитъ. Ние въ миналото страдахме, както отъ първото, така и отъ второто зло. Днесъ-завдесъ можемъ да кажемъ: това вече не съществува, но трѣбва нѣщо повече. То е не само законътъ за отчетността по бюджета да е налице съ хубавитѣ си разпореждания, но нѣкакъ си той да стане плътъ и кръвъ отъ нашата плътъ и кръвъ. Да не се мисли, че съ идването на ново правителство трѣбва да се засегне този законъ; напротивъ, нека амбицията на политическитѣ партии да се състои въ туй, да поставятъ върху харченето на народната пара по-голямъ контролъ, отколкото сега и по този начинъ да си върви въ течение на дълги години. Тогава вече ще се повдигне нашиятъ кредитъ, тогава ще се забрави и миналото, което, каквото и да се казва, сѣ този върху кредита на България. Каквито и да бѣдатъ ванитѣ похвати, г-да, съ каквито и закони да искате да се величае, подѣйте забравя, че вие сте днесъ, утрѣ вѣ нѣма, а прѣди васъ е имало други; и този, който е билъ, и който ще дойде, и той е българинъ. Само тогава, когато всички се въодушевяваме отъ една идея и вървимъ въ единъ пътъ въ продължение на години, само тогава положението се затвърдява и страната може да апелира къмъ чуждитѣ тържища за добъръ кредитъ. Всичко оному, което се иска въ дадения случай, то е да се постоишествува да се върви по начертания пътъ.

Вънъ отъ туй, г. министърътъ засегна положението на Българската народна банка и отношението на държавата къмъ нея. Трѣбва да признаемъ, че чуждитѣ финансови свѣтъ съ особено око гледа на нашата държавна банка. На въпроса, защо, най-сетѣ, банката като държавна и въ моменти мѣчни да не може да се притече на помощъ на държавата, когато не само Българската народна банка, но и банкитѣ въ другитѣ държави, наречени народни, и основани на акционерни начала, и тѣ се притичатъ на помощъ на държавата? Отговорътъ е билъ този, че ние считаме Българската народна банка като едно ковчежничество на държавата. Азъ не се солидаризирамъ съ този възгледъ, но го подчертавамъ тукъ, за да посоча, каква трѣбва да бѣде политиката на България спрямо Българската народна банка. То е, да се направи отъ банката, по възможностъ, утвърждение независимо и утвърждение финансово крѣпко. Банката нѣма нужда да прѣстане да бѣде държавна, но, ако тя се постави не по силата на законитѣ толкова, колкото въ дѣйствителностъ по силата на нѣщата, на подобна една висота — да командва кредитъ на България, и тогава дори, когато би се притекла на помощъ на държавата въ мѣчни моменти, тя вече ще бѣде единъ цѣпенъ факторъ, който ще спомага много и за укрѣпването на кредита на държавата. Въ туй отношение азъ сподѣлямъ напълно казаното отъ г. министра на финанситѣ, защото мисля, че татѣкъ трѣбва да сочи политиката на българското правителство.

Въ тоя редъ на мисли вие разбирате, че укрѣпването на нашия кредитъ ще зависи въ голѣма степенъ и отъ икономическото развитие на страната. Безъ да искаме да форсираме това развитие, за насъ

ще бѣде доста да констатираме, че има зародишъ за подобно икономическо развитие на държавата. Азъ мисля, че, безъ да се прѣвъзнасяме, можемъ, при всичката си скромностъ, да отбѣлѣжимъ, че такъвъ напредѣкъ въ България има и въ земледѣлие, и въ индустрия, и въ търговия. Не е грамаденъ, но нищо не е станало отъ день до пладне. Важно е, че ние въ България имаме единъ народъ трѣзвенъ, работенъ, естетовенъ, което е безцѣненъ факторъ отъ гледище на нормалното икономическо развитие на една страна. И въ това отношение ние имаме право, когато сравняваме България съ другитѣ съседни държави, да я поставимъ не по-долу отъ тѣхъ, а даже да я поставимъ по-горѣ отъ тѣхъ. Г. Рашевъ иска, разбира се, единъ идеаленъ поредѣкъ; тукъ азъ му съчувствувамъ — не му възразявамъ нищо — но азъ говоря за кредита на България прѣдъ външния свѣтъ и трѣбва да направя едно сравнение между България и съседнитѣ намъ държави. Отъ туй гледище, г. Рашевъ, можете и Вие да подчертаете моята мисль, безъ да отстъпите отъ становището, което заемаме.

Д. Рашевъ: Г. Даневъ! Нашиятъ народъ е пестовенъ, защото нѣма срдѣтва. Като нѣма пари, какво ще прави? Тѣзи, които иматъ срдѣтва, тѣ не сж пестовни. Тѣзи, които получаватъ голѣми заплати, живѣятъ богато-богато, но селянитѣ е принуденъ да се храни съ солъ и хлѣбъ и каквото има. (Възражение отъ мнозинството)

Д-ръ С. Даневъ: Г. Рашевъ! За да бѣдете правъ, трѣбваше да допълните картината съ едно сравнение на положението на селянина, напр., въ Румъния. Ако бихте прѣдставили положението на румънския селянинъ въ това отношение като по-привлѣкательно, тогава ще имаме право да кажемъ, че наистина нашиятъ кредитъ трѣбва да бѣде по-добъръ.

С. Савовъ: Никой не трѣбва да желае българскиятъ селянинъ да стане равенъ съ румънския.

А. Стамболийски: И съ италианския!

Д-ръ С. Даневъ: Съ италианския — и това е право. Азъ искахъ въ своитѣ рѣчи обективно да посочимъ на опова благоприятно положение, което все таки спроти съседния свѣтъ ни отличава. А за по-нататѣкъ ще трѣбва, г-да, и върме, разбира се, ще трѣбва и работа, а трѣбва и усвояване на една цѣлесобразна икономическа политика. Тукъ вече икономическата политика се слива съ общата, защото между тѣзи двѣ политики има много допирни точки. Икономическата политика се реализира съ помощта на органитѣ на властта. Е добръ, ако тѣзи органи не стоятъ на висотата на положението си, не можете да очаквате никакво реформирано, не можете да очаквате никакво усиляване на темпа на икономическото развитие на страната. Прочее, въпросътъ за пачоветѣ въ свѣзка съ разведряването на атмосферата у насъ, въ България, е въпросъ, който би трѣбвало да прикове вашето внимание и азъ бихъ желалъ въ това отношение мнѣнието на чуждоцитѣ за България да бѣде таково, каквото е било прѣди години, че тя е най-надеждната държава на Балканския полуостровъ. Вие чувствувате, на какво права алюзия — и другъ пътъ съмъ говорилъ на тази тема, затова не искамъ да се спирамъ сега на нея. Азъ искамъ да вървамъ, че всички вие се въодушевявате отъ желанието въ това отношение да изпълнимъ дълга си докрай, да докажемъ, че България е сѣ пакъ старата България, която заслужава пълната вѣра на чуждия свѣтъ, защото е страна на честенъ трудъ, на правопоредѣкъ.

Г. г. народни прѣдставители! Още една дума и свършвамъ. Азъ имамъ по-подробни цифри за Румъния — не ви ги съобщихъ, защото това не вли-

запе въ моята задача. Но на едно трѣбва да ви обърна вниманието — кредитътъ на една държава ма Балканския-полуостровъ до една известна степенъ зависи и отъ общата ѝ политика. Въ това отношение Ромъния се явява като държава съ консервативни тенденции и тя прѣдъ финансовия свѣтъ, който се отличава съ крайна чувствителностъ, подозрителностъ и плашливостъ, има по-голямъ вѣра, отколкото ние. Е добръ, азъ мисля, че съ малко тактъ и ние можемъ въ това отношение да се доближимъ поне до становището, което заема Ромъния. Тактътъ трѣбва да се състои въ туй — да не шумимъ. При днешното положение на външния свѣтъ мжно е да се каже, че никой не прѣслѣдва свои цѣли и идеали. Нека и българскиятъ народъ има свои идеали, но нека бжде по-тактиченъ въ прѣслѣждането имъ. Ако въ туй отношение настане едно изтрѣзнение въ нашето общество, ми се чини, че, покрай другото, ще се даде възможностъ да заякчи и нашиятъ кредитъ.

Д. Мишевъ: Вѣрно.

Д-ръ С. Даневъ: Да-ли това е мжно, или не, не му е мѣстото тукъ да се спирамъ. За мене не подлежи на никакво съмнѣние, че това е много лесно. Достатъчно е да гледаме на нѣщата право въ очитѣ и да мѣримъ силитѣ, съ които ние разполагаме, и пѣлитѣ, къмъ които се стремимъ, и съобразно съ това да насочваме и нашата дѣятелностъ. Ако, казвамъ, въ това отношение нашето общество трѣгне по правъ пѣтъ, то ще принесе една неопѣнима услуга на страната, защото, първо, ще бжде възможенъ единъ правомѣренъ режимъ въ България; второ, заедно съ това ще бжде постигната и една по-цѣлесобразна финансова политика, като резултатъ на която ще се повдигне отъ само себе и кредитътъ на страната. Колкото за идеалитѣ, които ние гонимъ и къмъ които се стремимъ, тѣ неусѣтно и неминѣемо ще бждатъ достигнати. Така, г-да, азъ гледамъ на най-близките задачи на нашата финансова политика. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣседателъ: Има думата г. Александъръ Стамболийски.

А. Стамболийски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Прѣдстои да се справимъ съ кардиналната работа на всѣко обикновено Народно събрание. Опрѣдѣленъ отъ земледѣлската група, азъ ида да си изпълня дълга по този въпросъ. Считаамъ за умѣстно, обаче, да ви прѣдупрѣдя, че нѣма да се спирамъ върху подробноститѣ на бюджета, нѣма да се спирамъ върху отдѣлнитѣ пера, едно, защото моятъ другаръ слѣдъ мене, г. Димитровъ, ще направи тази работа, и друго, защото съмѣтамъ, че, когато се разглеждатъ отдѣлно бюджетитѣ, ще имаме възможностъ тамъ да си кажемъ думата, и трето, вижда ми се безцѣлна оная работа, за която сме повикани да се произнесемъ, да извършимъ. Когато излизамъ да говоря по бюджетитѣ, азъ си прѣдставявамъ слѣдната картина. Прѣдъ насъ е изправена държавната машина, тя се движи, тя е курдисана, тя дѣйствува, тя е построена тѣй, както си е. Отъ насъ се изисква само да дадемъ съгласието си за мазилката на тази машина и за нѣкоя и друга бурма да се постави на самата машина и да дадемъ съгласието си за заплатата на работницитѣ около тая машина.

Количеството на работницитѣ, количеството на материяла, който образува самата машина, количеството на всичко това, което движи машината, е опрѣдѣлено, е постоянно. Ние сега сме поставени въ възможностъ да отхвърляме туй, което ни се поднася, защото е потребно аслж, за да върви тази машина. Ние съглеждаме, че има нѣщо, което дразни нашето око, което дразни нашиятъ разбираня, но не сме въ състояние въ този моментъ да го изправимъ.

Ние виждаме, че тази машина, построена отъ великото Народно събрание и слѣдъ това поправена отъ всѣко едно обикновено Народно събрание, не е такава, каквато памъ се иска да бжде. Вижда ни се, че тя не съотвѣтствува на нашето разбиране, на нашиятъ сили, вижда ни се, че тя е тежка машина за днешнитѣ врѣмена, че тя ни изтощава, че тя трѣбва да се прѣустрои — не да се замѣни съ нова, както биха казали социалиститѣ, а да се прѣустрои. Вижда ни се още, че работницитѣ, които сж повикани да манипулиратъ съ тази държавна машина, сж вземали най-живо участие въ нейната постройка, въ нейното строителство. Това е аномалия, споредъ нашето гледище. Вижда ни се още, че изпълнителната властъ, монтѣорътъ на тая машина, и тя е вземала най-живо участие въ нейната направа — и това е аномалия. Държавната машинерия трѣбва да се прави отъ Народнитѣ събрания, но у насъ върви наопаки работата. Въ всѣки случай, обаче, ние сме безсилни въ този моментъ, когато машината е построена, когато тя се движи и когато за насъ е потребно да одобримъ кредититѣ, които ще послужатъ за мазилка на тази машина, казвамъ, ние сме поставени въ една невъзможностъ да прѣустроимъ самата машина съобразно нашиятѣ идеи, нашиятѣ разбираня. Колкото и да се явява излишна нашата работа сега, се пакъ азъ не намирамъ другъ случай, дѣто ние ще можемъ да си кажемъ думата по прѣустройството на тая машина. Г. министърътъ на финанситѣ вчера подхвърли една мисль, която ми се хареса. Той каза, че разглеждането на бюджетитѣ така, както е било досега, е било една аномалия; че трѣбва да се измѣни този поредѣкъ, че държавнитѣ бюджети трѣбва да се гласуватъ слѣдъ законодателната сесия; слѣдъ като Народното събрание е имало възможностъ да сътвори, да придаде, да прѣправи нѣщо на тази машина, тогава вече да се гласуватъ самитѣ бюджети, тогавъ вече да се гласуватъ самитѣ кредити, които ще послужатъ за набавяне срѣдства, за да се тури въ движение самата държавна машина. Добръ ще бжде занаяпрѣдъ да имаме прѣдъ видъ това: бюджетитѣ да се гласуватъ въ края на всѣка сесия, а прѣди това да извършимъ онова строителство, което е необходимо. Както казахъ, макаръ и да е излишна работата ни, азъ не намирамъ другъ случай, когато единъ прѣдставителъ отъ която и да е група може да се изкаже по държавната машина, какъ тя трѣбва да се прѣустрои, какъ тя трѣбва да се подобри и какъ трѣбва да се нагласи, за да върви по-добръ и да не съставлява тежестъ на онѣзи, които сж принудени да я издържатъ. Поради туй, азъ, безъ да се спирамъ върху подробноститѣ на бюджета, безъ да се спирамъ върху отдѣлнитѣ пера, ще се спра на онѣзи принципи, на онѣзи начала, които ние трѣбва прѣдварително да разрѣшимъ и върху които ние трѣбва да дойдемъ до едно съгласие. Ако ли пъкъ ние не можемъ да дойдемъ до туй съгласие, то да се помжчимъ сами, споредъ силитѣ си, да ги популяризираме между народнитѣ маси и да се стараемъ, щото единъ день самостоятелно да ги прокараме или да ги наложимъ на българския парламентъ.

Всички г. г. народни прѣдставители се съгласяватъ, че нашиятъ бюджетъ има тенденция постоянно да расте, че той е голѣмъ, че е непоносимъ за нашата страна. Но изглежда, че всички прѣдставители на управляющитѣ партии, които виждатъ тоя фактъ, се помиряватъ съ него — така поне изглежда. И вне, демократитѣ, отъ три години насамъ слѣдя вашата дѣятелностъ, и се убѣдихъ, че сте се помирили съ положението, което сте заварили. Вие се помирихте да вървите изъ отъшкания пѣтъ. Бюджетътъ расте, бюджетътъ се развива, бюджетътъ е непоносимъ, но вие се чувствувате безсилни да спрете това растене. Истина е, не е опасностъ, че бюджетътъ на една държава расте, но това е допустимо, това е търпимо само тогавъ, когато това порасване върви паралелно

съ порасването на населението, съ порасването на богатствата въ тая страна; това е търпимо, когато порасването на бюджета върви паралелно съ развитието на производителните сили въ тая страна; търпимо е още, когато порасването се налага от нуждата за засилване на самото производство; търпимо е, когато това се налага от нѣкакви неодолими обстоятелства: война, стихии и пр. и пр. Но ние виждаме, че нашият бюджетъ расте за непроизводителни цѣли: той расте за издържка на армията, за издържка на бюрокрацията, които ще постави въ движение тази държавна машина, и ние виждаме, че той расте въ най-нормални врѣмена. Като така, би трѣбвало всѣки отъ насъ да се запита: тъй ли трѣбва да вървят работитѣ въ България, трѣбвали и заанапрѣдъ да се търпи това неестествено разтегнато на държавния бюджетъ?

Г. г. народни прѣдставители! Азъ смѣтамъ, че това е аномалия и че прѣмахването на тая аномалия, колкото и безсилни да се чувствуватъ управляющитѣ партии да я прѣмахнатъ, ще се наложи единъ денъ на тѣзи партии, и тѣ ще бждатъ принудени да се справятъ съ нея. Каквито и изявления да правятъ, каквито и помирение да има сега помежду тѣхъ, единъ денъ тѣ ще бждатъ принудени да се справятъ съ тази аномалия, тѣ ще бждатъ принудени да спратъ този неестественъ разтежъ на бюджета, а прѣди да сторятъ това, за тѣхъ ще се наложи необходимостта да разрѣшатъ нѣколко кардинални въпроси, които сж въ свѣрка съ самия бюджетъ. Кои сж тѣзи въпроси? Върху тѣхъ не единъ път сме се спирали, но днесъ, въ настоящия моментъ, би трѣбвало нахкосо пакъ да ги изброимъ. Първото нѣщо, съ което народното прѣдставителство, съ което управляющитѣ партии ще трѣбва да се справятъ, то е развитието на милитаризма, на военщината у насъ, именно неестественото развитие на този милитаризмъ. Второто нѣщо, съ което партиитѣ сжко ще трѣбва да се справятъ, то е неестественото развитие на бюрократизма, на чиновничеството у насъ. Третото нѣщо, третиятъ въпросъ, който сжко трѣбва да се разрѣши, то е въпросътъ за усиляването контрола надъ държавнитѣ срѣдства — въпросътъ за въвеждане прѣдварителния контролъ у насъ. Четвъртиятъ въпросъ, съ който сжко трѣбва да се справимъ, то е: да-ли и заанапрѣдъ държавниятъ бюджетъ трѣбва да прѣслѣдва само фискални цѣли, или пъкъ трѣбва, заедно съ това, да прѣслѣдва и нѣкакви социално-икономически цѣли. Петиятъ въпросъ е: върху кои източници ние трѣбва да насочваме заанапрѣдъ нашия бюджетъ, нашата финансова политика: да-ли върху косвенитѣ налози, косвенитѣ данѣци, или върху прѣжитѣ. Народното събрание сжко трѣбва да се занимае съ този въпросъ и да даде една директива на нашитѣ бждѣщи правителства. Шестиятъ въпросъ е: да-ли трѣбва да се помиримъ ние съ днешната данѣчна система, или трѣбва, наредъ съ всички модерни страни, като Норвегия, Швеция, Франция, Англия, Прусия, Швейцария и др., да възприемемъ една модерна данѣчна система — системата на прогресивно-подоходния налогъ. И седмиятъ въпросъ, върху който азъ ще се спра, е: имаме ли нужнитѣ обществени сили, които да извършатъ тѣзи коренни реформи, прѣди да пристѣпятъ къмъ съкращението на държавния ни бюджетъ.

Г. г. народни прѣдставители! Пристѣпямъ да кажа думата си по всѣка една отъ тѣзи точки. Прѣдстои ни, прѣди да говоримъ за съкращения въ бюджета, да се справимъ съ щекотливия въпросъ за военщината у насъ. Трѣбва да се запита, може ли да се направятъ нѣкакви реформи въ военното дѣло, реформи, отъ които да не пострада и боевата готовност на нашата армия, а, отъ друга страна пъкъ, да стане тази армия поносима за нашия държавенъ бюджетъ, защото, както сега е поставенъ въпросътъ,

близо 40 милиона лева отъ държавния бюджетъ да се изразходватъ за това военно дѣло, то е много нѣщо. И каквото и да правимъ, каквито и съкращения да правимъ, докогато ние не се помжчимъ тукъ да направимъ нѣкакви съкращения, нѣкакви реформи, отъ които да послѣдва съкращение, дотогава не може да става дума въобще за никакво осезателно съкращение на държавния бюджетъ. Ако народното прѣдставителство има желание да направи върху този въпросъ нѣкакво подобрение, първото нѣщо, което трѣбва да стори, то е да намали количеството на българската армия, съгласно чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили. Тамъ се казва, че на 100 души население трѣбва да има единъ войникъ. И военни статистици, и икономисти, и различни хора, които сж се занимавали съ този въпросъ, сж доказали, че държава, която издържа повече отъ единъ войникъ на 100 души население, е държава, която върви къмъ финансово забатачване. Ние отстѣпихме отъ този принципъ, отстѣпихме отъ това правило, погизихме чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили, и днесъ, вмѣсто да държимъ въ казармитѣ 40 хиляди души войници, ние държимъ около 58 хиляди души; значи, 18 хиляди сж въ тежестъ на държавния бюджетъ. Ще ми кажете: не трѣбва да пипаме тамъ; ние сме поставени при такива условия, че нашата армия трѣбва да бѣде подготвена за всѣки единъ моментъ. Съгласенъ съмъ: и азъ съмъ българинъ, и азъ разсждавамъ като васъ. Но, г. г. народни прѣдставители, съгласете се, че, ако стане дума, ако стане въпросъ за война, ако обстоятелствата ни наложатъ тая война, ние нѣма да я изкараме съ тѣзи 50—60 хиляди души войници, които сж въ казармата, а ние ще я изкараме съ 300—400 хиляди души. Значи, мнозинството отъ армията е вънъ отъ казармитѣ. Това мнозинство, което ще отиде на границата да брани отечеството, това мнозинство е принудено сега да дава срѣдства, за да надържаме ония, които сж въ казармата. А когато ние повикате въ казармата нѣколко младежи повече, отколкото се слѣдва, и ги поставите върху плещитѣ на онѣзи, които съставляватъ грамадната частъ отъ тая армия, и поради това изтощавате тѣхнитѣ срѣдства, ние ще направите неспособна онази армия, която именно ще брани отечеството, мнозинството отъ тая армия, защото ние не можете да апелирате къмъ единъ осиромашелъ човѣкъ, къмъ единъ голъ човѣкъ да брани нѣкакво отечество. Когато съмъ голъ, когато съмъ въ мизерия, за мене е безразлично, да-ли ще бѣде моятъ обременителъ турчинъ, или французинъ, или германецъ; не, трѣбва да има нѣщо мило за мене въ това отечество, за да отида да го браня. Когато ние ми отнемате възможността да имамъ сѣмейство, да имамъ собственостъ, недѣйте очаква отъ мене, че азъ ще бѣда добъръ войникъ. Ако има нѣщо, съ което ние можемъ да се похвалимъ, съ което можемъ да се перчимъ прѣдъ нашата съсѣдка Романия, то е туй, че нашиятъ българинъ е по-способенъ за войникъ, има нѣщо мило за него, което го кара да се хвърля въ войната, което го накара да се прослави при Сливница, което ще го накара да се прослави на всѣка една граница.

Послѣ, недѣйте мисли, г-да, че количеството на армията е, което ще разрѣши въпроса за побѣдата. Не, ние вече имаме примѣръ съ руско-японската война; видѣхме тамъ, че една малка японска войска успѣ да разнебити единъ гигантъ. Защо е туй? Защото и Русия кара военното си дѣло така, както го караме ние; собствено ние караме военното си дѣло, както го кара и Русия. Не, тѣзи примѣри трѣбва да ни убѣдятъ да поизмѣнимъ нѣкакъ работитѣ или да се повърнемъ на онова становище, което сж заели нашитѣ прѣдшественици, да се повърнемъ къмъ чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили и да сведемъ количеството на нашата армия до това число, което опрѣдѣля този членъ.

Послѣ, не е ли време, г. г. народни прѣдстави-тели, да се помжнимъ да намалимъ и срока на воен-ната служба? Азъ съмъ запитвалъ мнозина българ-ски офицери. Който е добросъвестенъ, ще каже исти-ната направо, ще признае, че е възможно едно на-маление на срока на военната служба. Който е не-добросъвестенъ пъкъ, можешъ веднага да го хва-нешъ, че не казва истината, когато твърди, че той срокъ е достатъченъ, като му кажешъ: приятелю, има 3.600 души войници, които сж разпрѣдѣлени по вашитѣ домове да бждатъ вѣстови, да бждатъ орди-нарци, които сж отдѣлени отъ казармата, имаме тол-козъ и толкозъ войници, които сж турени въ пекар-ницитѣ, въ градинитѣ и пр. — това не врѣди ли на обучението? — „Не врѣди, казва; военното учение, което се прѣподава, може да се усвои за 4—5 мѣсеца, другото е повторение“. Въ този моментъ можешъ да изкопчишъ истината, или онова, което ти е потребно. Щомъ това е така, щомъ нашиятъ войникъ е въ състояние да усвои обучението за 5—6 мѣсеца, за една година, нека намалимъ този срокъ. Ако на-шиятъ прѣдписанъ войникъ, който бѣше неграмот-енъ, можеше да стори това, сега вече ние сме при други условия, сега ние имаме вече грамотни вой-ници. Ъмѣето това пъкъ, за да не пострада боевата сила на нашата армия, ние можемъ да направимъ други нѣкакви подобрения съ организирането и под-държането на стрѣлчески дружества, на юнашки дружества, даже да се докоснемъ и до гимназитѣ. Миналата година азъ чухъ г. Грозданова да прѣд-лага, когато се разглеждаше законопроектътъ за на-родната просвѣта, военно обучение въ гимназитѣ. На пръвъ погледъ това се явява нѣкакъ реакционно, но, ако се размисли човѣкъ, особено онзи, който иска народна милиция, би трѣбвало да усвои това, което г. Гроздановъ, единъ запасенъ офицеръ, прѣдлага, защото само тогазъ този идеалъ ще може да се постигне, когато нашитѣ дѣца въ училищата, въ ги-мназитѣ иматъ понятие за военнитѣ работи, когато тѣ сж подготвени и когато тѣ ще прѣминатъ отъ ги-мназията въ юнашкитѣ, въ стрѣлческитѣ дружества. Държавата може да вземе инициативата да подпо-мага тѣзи стрѣлчески дружества, да вземе инициати-вата даже да се образуватъ тѣ за самата младежъ, та тя, намѣсто да прѣскача насамъ-нататѣкъ, да ходи по танцове, по други заведения, да може да сърѣдоточи вниманието си въ такива едни дру-жества, които ще ни дадатъ още по-голѣма възмож-ностъ да съкратимъ този срокъ и да улеснимъ дър-жавния бюджетъ.

Послѣ, ние трѣбва да си разрѣшимъ и тоя въ-просъ: да-ли и занаярѣдъ е необходимо да позволя-ваме на нашитѣ войници да се занимаватъ съ други работи, освѣнтъ съ обучението, да-ли трѣбва да имъ позволимъ да вършатъ хлѣбарство, да вършатъ ор-динарство, да вършатъ градинарство, или пъкъ трѣбва да ги задължимъ да бждатъ само войници. Петъ мѣсеца, една година да стоятъ, по да бждатъ само войници, а за онѣзи посторонни работи, които трѣбва да се извършватъ, да се наематъ други лица да ги вършатъ, а войникътъ да си е само войникъ. По такъвъ единъ начинъ ние ще имаме още по-голѣма възможностъ да съкратимъ срока на воен-ната служба.

Послѣ, ние трѣбва да се помжнимъ да се намали и количеството на българскитѣ офицери. Г. Благоевъ, който е участвувалъ въ патната комисия, се мръщи, когато му казвамъ това нѣщо.

А. Екимовъ: Напротивъ, той потвърждава това.

А. Стамболийски: Ще дойде, г. Благоевъ, време да приказваме и за работата на тая патна комисия, а специално и за работитѣ на комисията, която е разглеждала военнитѣ работи. Тамъ ще си кажемъ думата, доколко Вие имате право да се мръщите и

доколко Вие имате право да оспорвате правотата на това, което азъ прѣдлагамъ. — Миналата година, г-да, азъ се постаряхъ да Ви прѣдставя една смѣтка, по колко души офицери се падатъ въ другитѣ дър-жави на единъ милионъ население, и струва ми се, въ Германия, въ Япония, въ Русия се падаха по 250—300 души офицери на единъ милионъ население, а у насъ — около 800. Азъ нѣма да се повръщамъ върху тая смѣтка.

За да подкрѣпя твърдението си, че може да се направи намаление на офицерския персоналъ, азъ вземамъ в. „Воененъ гласъ“, единъ вѣстникъ, който се редактира отъ офицери. Въ него срѣщамъ слѣд-ното. Като отговаря на една статия, на единъ нѣмски вѣстникъ, който изкарва, че българскитѣ войници е най-сѣтливъ, той казва така: (Чете)

„Материалното положение на войника може да стане безъ прѣтоварване на данѣкоплатцитѣ. Срѣд-ства ще се намѣрятъ въ границата и на настоящия бюджетъ, стига само да има добра воля у ръко-водителитѣ на сѣдбинитѣ на България.

„Като се направи едно сравнение съ другитѣ армии, ще намѣримъ, че нашитѣ шабове сж прѣпъл-нени съ офицери. Трѣбва съставътъ на тѣзи ша-бове да се поразреди. Напр., въ Германия на 606.000 войници има 6 инспекции, т. е. на 101.000 вой-ници една инспекция, а въ България на 57.773 вой-ници има три инспекции, т. е. на 19.258 войници една инспекция. Въ Франция, Австрия, Италия, Романия и Сърбия подобни инспекции нѣма. До 1907 г. и въ България нѣмаше инспекции. Трѣбва да се прѣмах-натъ тѣзи инспекции.

„Въ 1885 г. побѣдихме сѣрбитѣ безъ бригадни командири. Отъ 1890 г. до 1899 г. нашата армия сж-пестуваше безъ бригадни командири. Въ другитѣ армии, наистина, сжществуватъ такива, по единъ бригаденъ командиръ на осемъ и шестъ дружини, а не както въ нашата армия на четири само дружини. Нѣма да пострада армията ни, ако се прѣмахнатъ и бригаднитѣ командири.

„Като се прѣмахнатъ нѣкои шабове, а други по-разредятъ, ще се получи едно съкращение, което да послужи за подобрене.

„Въ Военното министерство има 179 офицери и чи-повници, а трѣбва да има 81; въ военно-учебнитѣ за-ведения има 86, а трѣбва да има 35; въ инспекциитѣ има 9, а не трѣбва да има такива; въ дивизионнитѣ управления има 93, а трѣбва да има 33; въ бригад-нитѣ управления има 37, а не трѣбва да има; въ пѣхотнитѣ полкови шабове има 396, а трѣбва да има 240; въ кавалерийската инспекция има 7, а трѣбва да има 2; въ кавалерийскитѣ бригади има 6, а не трѣбва да има; въ кавалерийскитѣ полкови шабове има 66, а трѣбва да има 36; въ ремонтното конско депо има 12, а не трѣбва да има; въ артилерийския арсеналъ има 37, а трѣбва да има 12; въ огнестрѣл-нитѣ складове има 12, а трѣбва да има 8; въ инже-нерната работилница има 12, а не трѣбва да има; въ военнитѣ сѣдилища има 18, а трѣбва да има 3“. Въ тѣзи военни учрѣждения има 960 души, а трѣбва да има 450. Виждате, даже и тукъ може да се на-прави едно значително съкращение.

Н. Благоевъ: Кой казва това? Подписалъ ли се е поне, за да го знаемъ?

А. Стамболийски: Казва го най-добриятъ теоре-тикъ по военното дѣло въ България, този, отъ ко-гото вие вземахте най-голѣми и най-цѣнни свѣдѣния.

Н. Благоевъ: Кажете името му. Безъ подписъ е много лесно да се говори.

А. Стамболийски: Вие не го ли знаете?!

Н. Благоевъ: Не.

А. Екимовъ: Тръбва да знаемъ името му.

А. Стамболийски: Няма нужда да го знаете. — Г. г. народни прѣдставители! На друго мѣсто въ ежщия „Воененъ гласъ“ се привежда слѣдната статистика. Говори се, че ние трѣбва да подражаваме Германия въ военното дѣло и нашитѣ офицери навсѣкждѣ това твърдятъ, упрекуватъ нашитѣ министри, че не слѣдватъ Германия и че нѣматъ почти никаква система, а има — казва „Воененъ гласъ“ — само палприковщина, савовщина и николаевщина. (Чете) „Началникъ шаба на дивизия въ България полковникъ, въ Германия майоръ; стари адютанти въ България майоръ, въ Германия капитанъ; батареенъ командиръ въ България майоръ, въ Германия капитанъ; ескадроненъ командиръ въ България майоръ, въ Германия капитанъ; ротенъ командиръ въ България капитанъ и въ Германия капитанъ“.

А. Екимовъ: Желателно е, г. Стамболийски, да покажете, каква заплата получаватъ капитанитѣ тамъ и каква заплата получаватъ нашитѣ майори. Чинътъ не играе роли.

А. Стамболийски: За да приведемъ тази смѣтница, г. Екимовъ, би трѣбвало да я придружимъ и съ друга една — за условията на живота въ Германия и условията на живота у насъ;...

А. Екимовъ: Въ Германия животътъ е много по-евтинъ, отколкото въ България.

А. Стамболийски: ...послѣ, да сравнимъ богатството на Германия съ богатството на България, послѣ производителнитѣ сили на Германия съ производителнитѣ сили на България. Тая смѣтка обязательно трѣбва да придружи оная, която Вие искате да приведемъ.

Послѣ, необходимо е също да се помислимъ да намалимъ не само количеството на офицеритѣ, но и голѣмитѣ заплати на военнитѣ; но върху този въпросъ ще приказваме тогазъ, когато се разглежда военниятъ бюджетъ. Необходимо е още да се тури единъ строгъ контролъ върху изразходванитѣ суми по набавяне на боевитѣ материяли.

Я. Поповъ: Въ всичко даже.

А. Стамболийски: Даже въ всичко, защото въ Военното министерство, подъ претекстъ, че всичко било държавна тайна, никой ревизоръ не смѣе да се вмѣкне и да разкрие грознитѣ кражби, а че има такива, това е извѣстно всѣкому. Вие знаете, колко интерпелации сж депозирани по туй, вие знаете, че докладътъ на анкетната комисия се занимава главно съ такива въпроси, вие знаете, колко дѣла е завелъ г. генералъ Николаевъ противъ български офицери за кражби — имало около 500—600 души, върху които се спизатъ такива обвинения, но да-ли ще ги осждятъ, не зная.

Министъръ Н. Мушановъ: Много сж.

А. Стамболийски: Азъ говорихъ съ г. Николаева, а когато му посочихъ маса още такива злоупотрѣблениа, той ми каза: „Да свършимъ съ тѣзи; да свършимъ, казва, защото ще надминатъ числото 600, а лошо е да създадемъ едно течение противъ военния министъръ, изобщо противъ насъ въ офицерската срѣда; нека свършимъ съ тѣзи хора, нека ги поставимъ на подсъдимата скамейка и тогазъ ще заведемъ дѣла и срѣщу другитѣ“.

Министъръ Н. Мушановъ: Ако г. генералъ Николаевъ бѣше тукъ, щѣше да Ви опровергае. Азъ Ви опровергавамъ сега на негово мѣсто.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателътъ г. Н. Гимиджийски)

А. Стамболийски: Г. Николаевъ може да ме опровергае, защото той по навикъ опровергава. Той е свикналъ тѣй — само да опровергава. Асж и друго не смѣе го чуватъ да изтъква; когато говоритъ съ него въ станцията, всичко признава, но тукъ: „не знамъ“, „това не е вѣрно“, „онява не е вѣрно“.

Министъръ Н. Мушановъ: Може ли той да Ви каже, че 500 души офицери сж обвинени? Какво приказвате Вие?

А. Стамболийски: Ще ме накарате, г. Мушановъ, да направя тази статистика и да излъза тукъ съ точни цифри; но, за честта на нашата армия, на нашето офицерство, не би трѣбвало да става това.

Министъръ Н. Мушановъ: То е друго, ако Вие го подозирате, но не дѣйте казва, че г. военниятъ министъръ мисли тѣй. Азъ вмѣсто него се опѣлчвамъ и искамъ да Ви опровергая.

А. Стамболийски: То е другъ въпросъ.

Министъръ Н. Мушановъ: Какъ другъ въпросъ?

А. Стамболийски: Хайде, всичко туй оставете на мене, да не би г. военниятъ министъръ да си навлѣче белята отъ друго мѣсто. Нека остане между насъ казаното отъ мене.

Г. г. народни прѣдставители! За да направимъ тѣзи крупни реформи въ нашата армия, необходимо е западнѣе управляющитѣ партии, които ще поематъ властта слѣдъ демократитѣ, да се мачатъ, щото военниятъ министъръ да не бѣде офицеръ. Не може по никакъвъ начинъ да направите тукъ нѣщо добро, ако имате тукъ воененъ министъръ офицеръ, понеже той е човѣкъ, който постоянно се движи между висшитѣ военни началници и с другаръ на тѣзи висши военни началници, отъ които зависятъ реформитѣ по военното дѣло. Мачете се, г-да, старайте се вие, управляющитѣ партии, да заставите държавния глава да отмахне тази лоша практика. Нека едно цивилно лице застане на това мѣсто. То ще е въ състояние, както и въ другитѣ пѣдомства бързо се упознаватъ работитѣ, да проучи нашето военно дѣло и, като българинъ, ще има прѣдъ видъ интереситѣ на това дѣло, ще има прѣдъ видъ интереситѣ на народа, интереситѣ на хазната, интереситѣ на държавата. Западнѣе това е необходимо да стане и ще прави честь на опази управляюща партия, която ще сполучи да постави за министъръ на войната едно цивилно лице.

Тѣзи реформи обязательно трѣбва да станатъ въ нашето военно дѣло, въ нашата армия, ако искаме да направимъ нѣкакво съкращение въ военния бюджетъ.

Вторниятъ въпросъ, съ който трѣбва народното прѣдставителство и въобще управляющитѣ партии да се справятъ, то е чиновническиятъ въпросъ. Имаме една парламентарна щатна комисия, която се занимава съ този въпросъ, но азъ не зная, да-ли нейната работа ще се яви прѣдъ нашия погледъ. Докучувамъ, че било рѣшено нейнитѣ доклади да се не печататъ, да бждатъ далечъ отъ погледитѣ на обществото, отъ погледитѣ на парламента. Това е жалко. Похарчихме извѣстни суми за тази комисия, накаррахме нѣколко души да работятъ цѣло лѣто и въ края на крайщата да нѣмаме никакъвъ докладъ! Може, г. г. народни прѣдставители, този докладъ да не е изгубенъ; азъ прѣдполагамъ, че той не е такъвъ, щото да задоволи мене, да задоволи българския народъ. Защо прѣдполагамъ това? Защото прѣди всичко не стана подборъ на лицата, и азъ още тогазъ прѣдложихъ, щото тѣ да се опрѣдѣлятъ не отъ министерството, не отъ бюрото, а всѣка група, като знае своитѣ кадърни хора за тая работа, да ги подбере и да ги постави въ тази комисия. Освѣнъ

това, тази комисия, която работи по щатове, била немошна, защото и самият парламент е немошен да се наложи там, дѣто трѣбва. Азъ знамъ, че мнозина, които бѣха опредѣлени да вършатъ тази работа, отиваха да се допитватъ до офицери, които са създали тази имонно бюрокрация въ България. Г. Благоевъ — моятъ симпатиченъ колега — отиваше да прави щатъ на офицерите при генерала Фичевъ въ Военното министерство и да го пита: „Тукъ съгласни ли сте, г. генералъ, тамъ съгласни ли сте, какво мислите да вършите, какъвъ щатъ мислите да предложите?“ (Смѣхъ)

Н. Благоевъ: Отдѣ знаете това? Отъ „Воененъ гласъ“ ли го взехте?

А. Стамболийски: Така азъ не разбирамъ работата на парламентарната комисия. Азъ разбирамъ да се издигне тя надъ цѣлата тая бюрокрация и съ силата, която има, като частъ отъ самия парламентъ, да се наложи и да направи нужните реформи. Тя не извърши това.

С. Савовъ: Я разправи нѣщо и за Цанка Бакаловъ.

Н. Благоевъ: Отдѣ знаете, че тя не направи всичко възможно?

А. Стамболийски: Отдѣ ли зная? Отъ Васъ го зная. (Смѣхъ)

Н. Благоевъ: Съвсѣмъ не знаете.

А. Стамболийски: Лѣтоска, когато Ви запитахъ, какво извършихте — като журналистъ азъ се интересувахъ — Вие ми казахте, че още не сте се били срѣщали съ генерала Фичевъ да видите, какво ще стане. (Смѣхъ)

Н. Благоевъ: Естествено, срѣщнахъ се и съ генерала Фичевъ, и съ мнозина други.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, оставете тѣзи разprávии.

А. Стамболийски: Освѣтъ туй, г-да, комисията, която ние избрахме, нѣмаше потребното време и потребните сѣдства. Каквито щатъ да са хората, колкото и генерали да бждѣха, тѣ не можеха вътрѣ въ нѣколко мѣсеца да разгледатъ тази държавна машинерия и да ѝ прѣмахнатъ кусуритѣ. Прѣди всичко трѣбваше да имъ се даде възможностъ да отидатъ въ странство, въ най-демократическите страни, да видятъ, какъ е наредбата тамъ, а не да гледатъ, какво е въ Русия, въ Франция, оттѣто сме копирали тия нѣща; да отидатъ въ швейцарските кантони, да отидатъ въ Белгия, да отидатъ въ модерните църкави и да проучатъ на самото мѣсто нововвѣденията тамъ, да отидатъ и въ разнитѣ държавници на Германия и слѣдъ това да пмъ дадемъ възможностъ да прѣгледатъ всички закони, защото формализмътъ, бюрократизмътъ, който ние виждаме често пѣти да се проявява, се създава отъ излишните формалности въ известни закони. Послѣ тая комисия трѣбваше да се разрови въ самата канцелария, да видятъ онзи формализмъ, който е отживѣлъ вѣка си, въ самитѣ писма: „имамъ честъ, господине, да Ви отговоря“, надълго и широко, когато съ двѣ думици може да се каже: „Заповѣдвамъ Ви това и това да извършите“, но чиновникътъ ще пише голѣмо писмо, за да си създаде работа, и съ двѣ писма ще мине цѣлъ денъ. Слѣдъ това, ако иска да даде нѣкакви разпорѣждания до агронома, ще пише на околийския началникъ, а той съ друго писмо ще пише на инспектора. Изобщо този формализмъ трѣбваше да се прѣмахне, но на тая комисия трѣбваше да се даде

време. И въ това отношение, още когато се избра и когато ѝ дадохме този малъкъ срокъ, азъ видѣхъ, че нищо нѣма да стане. Освѣтъ това, изискване е още едно условие: правителството, което възприе тази идея, трѣбваше да ѝ възприеме отъ цѣлото си сърце и душа. А демократическото правителство бѣ чуждо на тая идея, г-да, тя му се наложи. Г. министъръ Малиновъ искаше да каже: хайде да видимъ, какво ще стане съ тази прословута комисия, ще приемемъ и тази комисия да видимъ, какво би направила. Това показва, че не бѣ искрено възприета самата идея; а лошо е, когато министрите не са свързани съ идеята, защото тогавъ това тѣхно охлаждане, това тѣхно нежелание може да се удаде и на самитѣ чиновници и може тѣ да парализиратъ работата на комисията. Комисията нѣма опая сила да се наложи на самитѣ чиновници; чрезъ охлаждане на чиновниците може въобще да се осуети нейната работа, а тѣй и стана.

Д. Христовъ: Сѣ пакъ България е по-малко бюрократска страна, отколкото Русия.

А. Стамболийски: Дай Боже да е тѣй.

Г. г. народни прѣдставители! Необходимо е сѣга да се прѣмахнатъ и излишните служби въ България, а такива излишни служби, вие видѣхте, има по военното вѣдомство — азъ ви приведохъ мнѣние на офицери, които признаватъ, че има излишни служби. Вие знаете, какво бѣше положението на нашата статистика, прѣди да дойдатъ демократи на власт. Сегашиятъ началникъ вътрѣ въ нѣколко мѣсеца уволни около 50—60 чиновника; значи могло е и безъ тѣхъ. Единъ добросъвестенъ началникъ извърши едно много крупно дѣло. Намѣриха се студенти, които никога не посѣщаваха това учрѣждение, освѣтъ да разпнатъ вѣдомостѣта, за да получатъ заплатата. Не дамо въ това учрѣждение, ами и въ министерство да разровите, ще намѣрите излишни служби.

Освѣтъ това, трѣбва да се подбере кадѣренъ персоналъ. Вие всички знаете, г-да, че има хора, които могатъ да извършатъ работата на двама, на трима души, а такива хора трѣбва да се намѣрятъ въ България за чиновници. Не може да се каже, че нашитѣ чиновници са тѣй кадѣрни, както трѣбва да бждатъ, защото всѣка една партия е гледала да настани свои хора. Заплатѣ бѣ трѣбвало да се измѣкнемъ отъ този магьосанъ кръгъ и да се помѣчимъ да изберемъ една комисия, която да направи единъ строгъ подборъ на самитѣ чиновници и да ги вземе не само отъ една партия, а отъ всички. Има способни хора, нека се подбератъ, и като подберемъ такъвъ кадѣренъ персоналъ, азъ вѣрвамъ, че наполовина ще се намали сегашиятъ персоналъ.

Сѣга е потребно и да се понамали заплатата на нашитѣ чиновници. Не единъ пѣтъ се е изтъквалъ тукъ аргументътъ, съвсѣмъ неестественъ, че на нашитѣ чиновници не би трѣбвало да се намалява заплатата, защото ще ги принудимъ да крадатъ, а животътъ, г-да, опровергава тѣзи, които твърдятъ това нѣщо; животътъ ни доказва, че именно най-добри платенитѣ чиновници въ България са замѣсени въ кражби. Значи, не е малката заплатата, която може да накара човѣка да краде, ами липсата на контролъ. Нека засилимъ този контролъ и ще отнемемъ възможността тогава на всѣкого да краде. Малкиятъ, дребнитѣ чиновници нѣма да ги видите замѣсени въ кражби, а замѣсени са голѣмитѣ чиновници — генерали, министри, началници на мѣстнитѣ — офицери, на които е дадена възможностъ да крадатъ. Ако засилимъ този контролъ, ще отнемемъ възможността на хората да пилѣятъ и разграбватъ държавните сѣдства.

Освѣтъ това, като демократическа страна, ние трѣбва да се постарамъ да прѣмахнемъ тая голѣма

разлика въ възнаграждението на чиновниците. Тя се трѣбва да съществува, но да не бъде толкова голяма. Началникът да не получава 200—300 л. мѣсечно повече отъ своя помощникъ, защото у дребнитѣ служачи ние създаваме съревнувание, надпрѣварване да се стараятъ и тѣ къмъ голѣми заплати. Когато тѣ виждатъ, че тѣхниятъ началникъ, който върши по-малка работа, който върши най-простата работа, получава голѣма заплата, у тѣхъ се появява едно, старание да изтикатъ този началникъ и да увеличатъ своята заплата, защото тѣ сж принудени отъ напора на живота да сторятъ това нѣщо. Когато жената на началника почне да се труфи по-добъръ, когато тя се срѣщне съ жената на подначалника — женитѣ да гледатъ какво получаватъ мъжетѣ имъ, ами искатъ да се приравнятъ, тѣ по природа сж нѣкакъ социалисти — и едната, и другата гледатъ еднаква носия да носятъ, и поради туй жената на подначалника се стреми да постигне жената на началника, безъ да гледа срѣдствата на мъжа си. Мъжътъ пъкъ, за да угоди на жена си и за да я прѣдстави въ този каяфетъ, въ който е жената на началника — просто една амбиция го кара да я прѣдстави така — харчи не по силитѣ си, принуденъ е слѣдъ това, понеже кесията му се изпразва, да иска по-голямо възнаграждение. И вие ще видите, че нито единъ чиновникъ въ България не е доволенъ отъ заплатата си.

Т. Теодоровъ: Да вземаме, тогава, за чиновници се ергени.

А. Стамболийски: Ще видимъ, да-ли ергени или женени ще трѣбва да вкараме — едно отъ двѣтъ. (Смѣхъ) Вие ще памѣтите чиновникъ съ 400—500 л. мѣсечна заплата, и пакъ ще ви се оплаче, че нѣма 5 пари въ кесията си. Защо? Ето защо: модитѣ поскжнѣха, нови моди се явяватъ и пр. Животътъ поскжнѣва! Какъвъ животъ поскжнѣва? Ако отидете въ провинциалнитѣ градове, храната е такава, каквато е въ София; даже провинциалисти, които дълго време сж живѣли въ провинцията, дохождатъ тукъ и казватъ, че тукъ е по-евтино, отколкото въ провинцията. Поскжнѣватъ модитѣ, а мъжетѣ сж роби на женитѣ си; и бѣше правъ Толстой, който казваше, че жената не трѣбва да се бори, за да се освободи отъ опеката на мъжа си, а трѣбва мъжътъ да поведе една борба, за да се освободи отъ хомота на жената.

Т. Теодоровъ: Защо караете, тогава, съ данѣкъ ергенитѣ да се женятъ? (Смѣхъ)

А. Стамболийски: Немѣ смѣтате, г. Теодоровъ, че съ 10 л. ще накарате единъ ергенинъ да се ожени?

Т. Теодоровъ: Ами за какво го прѣдложихте?

А. Стамболийски: Ще дойдемъ и до този въпросъ, и ще ви кажа защо. Прѣди всичко, ако вие вземете и разгледате по-обстойно този въпросъ, ще видите, че този данѣкъ е справедливъ, както е справедливъ въ всички други държави, дѣто е въведенъ прогресивно-подоходенъ данѣкъ. Когато единъ многочелуденъ, сѣмеевъ човѣкъ плаща косвенъ данѣкъ за всѣко дѣте, за жена си и за себе си, би трѣбвало и този човѣкъ, ергенинътъ, да даде малко по-голями данѣци, за да се уравнивоуси плащането.

Г. г. народни прѣдставители! Не зная вие, като управляващи партия, да-ли сте си задали въпроса, какво трѣбва да прави държавата, за да се спаси въ бъдеще отъ натиска, отъ ударитѣ, които могатъ да ѝ дойдатъ отъ съюзеното чиновничество, отъ ударитѣ на така наречения съюзъ на съюзитѣ. Ние не сме управляваща партия, но ние, като данѣкоплатци, като подданица на тази държава...

И. Гешовъ: Граждани, не подданица.

А. Стамболийски: ... като граждани се загрижваме и искаме да внесемъ пѣщо за разрѣшението на този въпросъ. И азъ не допускамъ, че вие сериозно сте се замислили. А би трѣбвало да се замислите. Нашитѣ чиновници и безъ туй сж една крупна армия въ държавата, и безъ туй иматъ едно доста голѣмо възнаграждение, а при това тѣ се организираатъ съ единствената цѣль да се наложатъ на държавата, да извоюватъ повече заплата, по-голямо възнаграждение. Азъ не зная, докъдѣ може да отиде работата, но не допускамъ, че тѣ ще се спратъ до известна степенъ. На учителитѣ миналата година г. Мухановъ направи венчко възможно, за да имъ се подобри положението, но азъ не вѣрвамъ тѣ да се задоволятъ; азъ вѣрвамъ, че слѣдъ една-двѣ години тѣ ще започнатъ отново борба за по-голями заплати; чиновниците сжко така. Понеже иматъ възможностъ, понеже виждатъ, че могатъ да натискатъ на врата на тази държава да имъ даде повече, тѣ ще ламтятъ, ще се стараятъ да извоюватъ повече срѣдства. И днесъ тѣ успѣха да се съюзятъ съ онѣзи чиновници, които дѣйствително могатъ да създаватъ сътресение въ тази държава чрезъ стачки — съ чиновниците по желѣзнопѣтното дѣло и почитѣ. Не можемъ ние да прибѣгнемъ и да разтуримъ никакъвъ съюзъ на чиновниците, защото това право е гарантирано въ нашата конституция. Всички въ тая страна иматъ право да се съюзяватъ и да се борятъ за подобренито на тѣхното положение и ние не можемъ да се боримъ съ такива крупни мѣрки противъ чиновниците, но ние, като държава, като хора, които бранимъ не само частични интереси, но и интереситѣ на нашитѣ избиратели, интереситѣ на работящитѣ слоеве, трѣбва сериозно да се загрижимъ за борба противъ подобни погълзновения. Ние трѣбва да кажемъ на тѣзи борци: вие имате право да се борите, но дайте право и на насъ да мислимъ и да се противопоставяме срѣщу васъ, защото тогава, когато вашитѣ шикове ще набодѣтъ трупа на държавата, ще влѣзатъ въ нашитѣ стѣни като данѣкоплатци, като граждани въ тая страна, като хора отъ работящитѣ слоеве въ тая страна. Повтарямъ, ние би трѣбвало да се загрижимъ за срѣдствата въ борбата противъ този натискъ на българската бюрокрация.

Не зная, какъ мислите, вие, и не зная въобще, да-ли сте мислили, защото по всичко изглежда, че вие върху този щекотливъ въпросъ не искате да се спирате. Понеже знаете, че чиновнишката армия, съ службогонитѣ сжщеврѣменно сж и армията на вашитѣ партии, понеже имате интересъ да оставите откритъ този въпросъ, за да може да облагодѣтелствувате, когато дойдете на властъ, и вашитѣ партии, вие избѣгвате да се изкажете по самия чиновнишки въпросъ. А туй не би трѣбвало да става, защото ще ви бъдатъ ступени главитѣ отъ вашата армия, отъ армията, която съставлява вашитѣ партии. Но да оставимъ вашитѣ главни, ами ще бъде ступена главата на българската държава, на българския данѣкоплатецъ, и затуй вие би трѣбвало още сега да се замислите, да си кажете думата, какъ смѣтате да се борите противъ тази злина, какво смѣтате да противопоставите вие противъ тѣзи борци, изходящи отъ българската бюрокрация.

Г. г. народни прѣдставители! Ние, като изхождаме отъ една демократическа организация, никоганъ не бихме се съгласили, цѣто българското правителство да се явява съ нѣкакъви крути мѣрки противъ чиновниците; никоганъ не бихме се съгласили да се внесе единъ законопроектъ, чрезъ който да се ограничи правото, гарантирано отъ конституцията на държавнитѣ служители, да се организиратъ; но ние смѣтаме, че е потрѣбно, че сме длъжни да памѣримъ срѣдства, да покажемъ начинъ на тази държава, да посочимъ

срѣдство на ръководящият слоеве у нас да се борят, да се противопоставят на българската бюрокрация. Какво е това срѣдство? Това срѣдство ние миналата година го казахме, ще го повтора и сега. Първото нѣщо, г. г. народни прѣдставители, което трѣбва да сторите, за да запазите и законитѣ въ тая страна, да запазите и конституцията, да запазите всичко демократическо въ тая страна и сжщеврѣменно да постигнете цѣлитѣ, първото нѣщо, казвамъ, което вие трѣбва да сторите, е да разпокжсате българската бюрокрация; освѣнъ онова, което споменахъ за намалението на персонала, за намалението количеството на тая бюрокрация, за приравнението на заплатитѣ и пр.; трѣбва да се старае и да разпокжсате бюрокрацията чрѣзъ пай-логални и най-демократични похвати. Азъ не искамъ популярност между тази бюрокрация, азъ ще бъда обвиненъ като реакционеръ; но азъ, като народенъ прѣдставителъ, като прѣдставителъ на извѣстна организация, казвамъ, ще ви посоча открито тѣзи срѣдства и съмъ убѣденъ, че, което правителство има желанието да стори това нѣщо, ще ги възприеме.

Първото нѣщо, което трѣбва да сторите, слѣдъ онова, което ви казахъ, то е да се помжките да разпокжсате нашата бюрокрация — да я разслабите. Какъ? Като децентрализирате управлението въ тази страна. Нѣмаме нужда, г-да, чрѣзъ закона за народното просвѣщение вие да натоварвате държавата съ издржката на първоначалнитѣ училища, гимназитѣ и пр., защото бюджетътъ постоянно ще расте съ 3—4 милиона на годината, само по това вѣдомство. Не съмъ противъ просвѣтата, това е отраднo явление, че законътъ за задължителното обучение се прилага, че нашитѣ дѣца отиватъ въ училище, че има много учители; но, за да спасите и държавния бюджетъ отъ прѣтоварване, за да спасите и държавата отъ ударитѣ на една голѣма сила — бюрократическата сила, разпокжсайте тая сила. Децентрализирате самото управление, прѣдайте народнитѣ учители, които съставляватъ най-боевата армия отъ чиновнишката армия, въобще отъ армията, която се казва съюзъ на съюзитѣ, прѣдайте, казвамъ, учителитѣ на общинитѣ и нека първоначалнитѣ училища изцѣло се издржкатъ отъ общинитѣ. Учителитѣ да не сж държавни служители, и като не сж такива, не ще могатъ да дойдатъ да се организиратъ съ държавнитѣ чиновници, нѣма да отидатъ при желѣзничаритѣ; тѣ ще сж общински служители. Тѣмъ ще се плаща, както въ Англия и Америка — отъ общинския бюджетъ. Ще бжде откъсната най-боевата частъ отъ чиновнишката армия, значи, ще бжде намалена самата армия — бюрокрацията, която иде да се бори съ държавата. Послѣ, гимназиянитѣ учители, гимназитѣ и тѣй и тѣй се издржкатъ отъ това население: било отъ държавата, било отъ окръжията, било отъ общинитѣ; пакъ народътъ е, който ще дава паритѣ. Прѣдайте ги, нѣма нужда да ги държите тукъ, въ държавния бюджетъ. Прѣдайте всичкитѣ срѣдни учебни заведения на окръжията; нека на окръжията дадемъ автономни права и сжщеврѣменно да имъ намѣримъ срѣдства; може да вземемъ нѣщо отъ държавнитѣ, да прѣхвърлимъ нѣкои срѣдства, за да дадемъ възможност на общинитѣ и окръжията да издржатъ първоначалнитѣ и срѣднитѣ учебни заведения; да оставимъ само персонала на повисшитѣ учебни заведения въ тежестъ на държавата, въ тежестъ на държавния бюджетъ. Съ това вие ще извършите една демократическа реформа, вие ще накарате самото население да се интересува да уреди учебнитѣ заведения, а това е нужно въ една демократическа страна; отъ друга страна се спасяватъ отъ голѣма тежестъ — спасявате и себе си, и държавата. Щомъ като се откъснатъ, вие тогава ще имате общински, окръжни и държавни чиновници; тѣ не могатъ да си подадатъ ръка, защото интере-

ситѣ имъ сж вече други; не могатъ да се сродяватъ; не могатъ да подаватъ ръка на желѣзничаритѣ и пр., а отъ това и армията бюрократична е намалена; тя вече не съставлява такава опасностъ, каквато може да бжде въ бждѣще.

Освѣнъ това свещеницитѣ, г-да, нѣма защо да ги изразждате, нѣма защо да ги правите държавни чиновници. Прѣдайте ги на народа. Толкова години въ турското владичество въ пай-неблагоприятнитѣ врѣмена това население издржало църквитѣ; ще издржа и занаярѣдъ и църкви и училища. Прѣдайте ги на самия народъ. Можете да подобрите положението имъ, ако искате, като задължките общинитѣ, вмѣсто свещеницитѣ да отиватъ да получаватъ възнаграждението за трѣбитѣ, общинитѣ да го получаватъ; пека тѣ имъ го изплащатъ. Населението ще издржа своитѣ служаци, а и вие ще бждете спасени отъ излишна бюрокрация, която въ скоро врѣме ще подаде ръка на цѣлата държавна бюрокрация, ще увеличи нейната армия и ще застраши държавата. Това е едно демократично дѣло. Недѣйтъ се стреска отъ порицанията, които идатъ отъ нашитѣ вѣстници противъ такава една идея; тѣзи порицания идатъ отъ заинтересовали хора изъ самата бюрокрация. Какъто е, че нашата бюрокрация, която се състои отъ повече интеллигентни хора, държи печата въ своитѣ ръцѣ. Недѣйте слуша, бждете малко по-мжжествени, по-характерни се покажете и противодѣйствувате. Вие имате задъ себе си народнитѣ маси — тѣ сж по-много отъ тѣхъ — вие имате просвѣтата, вие имате прѣдъ себе си едно демократично дѣло — противодѣйствувате.

Послѣ, трѣбва да се справите и съ горския въпросъ. Вие виждате, че за нашитѣ гори се харчи много за персонала, а приходи има малко. Трѣбва да видите, да-ли и занаярѣдъ държавата трѣбва да експлоатира венчикитѣ гори, или трѣбва да ги раздаде и хората да се грижатъ за тѣхъ — да даде частнитѣ гори на частнитѣ лица, а общинскитѣ на общинитѣ — а тамъ, дѣто е необходимо, намѣсто да карае населението да краде отъ държавнитѣ гори, да отидѣли извѣстна частъ отъ тѣхъ за общински гори на тия села; да остави по-малко държавни гори и тѣзи само гори да се пазятъ отъ държавенъ персоналъ, а другитѣ да се прѣдоставятъ на общинскитѣ служаци; т. е. да откъснете и тази горска частъ, и този горски персоналъ отъ държавния и да го направите общински, окръженъ и пр. Послѣ, по отношение маломѣрнитѣ държавни имоти, вмѣсто държавата постоянно да харчи за такива маломѣрни мѣста, за да ги издржа, нека единъ пътъ завинаги да се справимъ съ тѣхъ и нека ги дадемъ на населението — да ги продадемъ на извѣстна цѣна; нека махнемъ тѣзи парчета, които създаватъ затруднение на нашето счетоводство, затрудняватъ и самото население, което е принудено да прибѣгва къмъ нелегални само-разправи.

Сжщо и по болничното дѣло, както каза г. Ляпчевъ, трѣбва нѣщо да се направи. Не трѣбва да се приучва населението да очаква само отъ държавата лѣкари, аптеки и т. н. Въ това отношение миналата година се тури началото, като се позволи на общинитѣ да си отварятъ аптеки. Нека по-смѣло вървимъ изъ този пътъ и нека приучаваме самото население да привикне да си назначава лѣкари и аптекари. Съ туй ще се отървемъ отъ излишна бюрокрация, а и самата бюрокрация ще стане малко по-народна, по-демократична, ще се сроди съ дѣлото, за което или въ интереса на което е повикана да работи.

Вие миналата година, като разгледвахте пенсионитѣ фондове, когато създадохте закона за пенсиитѣ, привикахте въ тази бюрокрация и хора, които не би трѣбвало да бждатъ — привикахте персонала отъ търговскитѣ камари, привикахте персонала отъ двора и сума други чиновници; даже нѣкои искаха

и настояваха и секретарь-бирницитѣ въ селата да бждатъ членове въ тоя пенсионенъ фондъ.

Г. Данаиловъ: Моля, моля, сериозно ли говорите?

А. Стамболийски: Би трѣбвало да привикате и иждаритѣ.

Г. Данаиловъ: По-сериозно говорете, г. Стамболийски.

А. Стамболийски: Вмѣсто да гледате да разпожсате и да разпилѣте тази бюрократия, която създава страхъ и на васъ, и на държавата, вие се мжчите да увеличите пейния брой и съ това единъ денъ да я направите въ положение да съсипе и васъ, и самата държава, или пъкъ да заставимъ самото население да има нежелателни разпривани съ този напливъ, съ това напествие.

Прѣминавамъ къмъ другъ въпросъ, г-да — къмъ урежданото на прѣдварителния контролъ у насъ. Вие знаете, че ние имаме едно учрѣждение — Върховната смѣтна палата — което има тѣзи задачи; но това учрѣждение, така поставено, както е сега, всички не се съгласите, че почти е излишно. То нѣма никаква власт; то трѣбва да се реформира; неговитѣ доклади не се четатъ даже тукъ, не се разискватъ, и то нѣма сила да въпре разточителността. А вие виждате, че тамъ се изнасятъ купъ работи. Може тѣзи работи да се опровергаватъ тукъ, може известни лица, които се обвиняватъ, че сж пропилѣли държавни пари по незаконенъ начинъ, да опровергаватъ това, но вие не жалаете поне да прочетете тѣзи доклади, да се разискватъ. Защо тогава тази Смѣтна палата върши нѣща, отъ които никаква полза не се принася, когато не се защита нейната работа? Не, г-да, нека се реформира тази Смѣтна палата и нека ѝ дадемъ такива права, каквито подобни на нея учрѣждения иматъ въ Италия и Белгия. Нека въведемъ прѣдварителния контролъ. Много се е писало и говорило въ финансовата наука по този прѣдварителенъ контролъ, много оспорвания е имало, че чрезъ това ще се нахърни достойнството на самия парламентъ. Но животътъ, г-да, ни е убѣдилъ, че е по-трѣбно да има тѣзи права напето върховно финансово контролно учрѣждение — Смѣтната палата да има прѣдварителния контролъ: нищо да не се изхарчва, прѣди самата, Смѣтна палата, да си каже думата, и тамъ даже, дѣто трѣбва да се сключатъ договори, чрезъ които се нахърпаватъ известни закони, чрезъ които се оштетява държавната хазна, тя да има върховната господарска властъ, господарската дума. Нищо единъ министъръ, безъ нейното знание и безъ нейното позволение, да не смѣе да харчи държавни срѣдства. И послѣ, когато тази Върховна смѣтна палата намѣри, че единъ министъръ, че единъ чиновникъ се е провинилъ въ произволно харчене на държавни срѣдства, веднага да се вземе подъ внимание нейниятъ гласъ, и да се даде нужното наказание на министра, на чиновника и пр. Този прѣдварителенъ контролъ би трѣбвало часъ по-скоро да се въведе у насъ, и когато се въведе, ние не ще имаме възможностъ или не ще имаме злощастieto да се разправяме, или да разглеждаме доклади на анкетни комисии по дѣла на бивши министри.

Г. г. народни прѣдставители! Спирамъ се върху четвъртия въпросъ — трѣбва ли бюджетътъ да прѣсѣлѣва социално-икономически цѣли. Това е единъ въпросъ, върху който и до днесъ въ финансовата наука ставатъ голѣми спорове, но единъ въпросъ, съ който нашитѣ държавници, нашитѣ управляющи партии сжко трѣбва да се занимаватъ и трѣбва да го разпрѣшатъ въ благоприятна смисълъ. Азъ мисля, че въ една демократическа държава държавниятъ бюджетъ не трѣбва да прѣсѣлѣва само фискална цѣль, а трѣбва да прѣсѣлѣва и социално-икономич-

чески цѣли, т. е. да прѣсѣлѣва, щото да се засили известно производство, което е жизнеспособно, и сжковерѣменно бюджетътъ трѣбва да мѣри да разпрѣдѣли равномерно материалнитѣ блага, доколкото силитѣ на този бюджетъ позволяватъ, а най-вече да се старае да се закрѣпятъ демократичниятъ стопански единици, които сжществуватъ — това е безспорно — въ България. Всички у насъ признаватъ, че земята поне, па и всички материални блага сж горѣ-долу равномерно разпрѣдѣлени. Но, ако така върви работата, ако нашитѣ държавенъ бюджетъ, ако нашитѣ държавници, които въ сжщностъ на дума не искатъ държавниятъ бюджетъ да прѣсѣлѣва социално-икономически цѣли, а въ дѣйствителностъ той прѣсѣлѣва, само че не таква, каквито би трѣбвало да прѣсѣлѣва; ние съвѣмъ обратни резултати ще до-кажемъ, защото той поощрява капиталистичитѣ у насъ, а сѣкашъ че има въ него една система да разнебитва дребнитѣ стопански единици. Всички признаваме, че материални блага сж горѣ-долу равномерно разпрѣдѣлени у насъ, а нищо, никакви мѣрки не вземаме да запазимъ отъ посягачество това равномерно разпрѣдѣление — не вземаме никакви мѣрки въ нашитѣ бюджети да поощряваме тѣзи именно дребни стопанства. Ние сме освободили редица индустриалци, редица капиталисти отъ голѣми данѣци, а сме обрѣменили опѣзи именно, които сж слаби и на които би трѣбвало да се притече на помощъ държавата. Г. Ляпчевъ завчера, като говорѣше по разни законопроекти, казваше: „Азъ не мога да отида да взема отъ богатия и да дамъ на бѣдния. Азъ нѣмамъ тази възможностъ, нѣмамъ тази сила, нѣмамъ това желание“. Някой не Ви кара, г. Ляпчевъ, да идете да вземете богатството отъ богатия и да го дадете на бѣдния. Ние искаме едно: да извършите една справедлива работа — да смъкнете отъ слабитѣ плещи на бѣдняка държавни данѣци и да турите повечко на силнитѣ плещи на богатията. Това искаме ние, а това иска и самата правда, това искатъ и интереситѣ на държавата и интереситѣ на болшинството на тоя народъ. Има правда въ облагането — това всички го признаватъ. Единъ капиталистъ облагате само съ 2—3% върху дохода, други облагате съ 3—4%, а немошнитѣ земледѣлци, немошнитѣ работни слоеве се облагатъ съ 10% по една отживѣла, остарѣла система. Тамъ държавата се явява като ортакъ на самитѣ производители. Тази неправда искаме да се махне. Туй искаме да цѣли и нашитѣ бюджети. Ние искаме не само да се разпрѣдѣли равномерно данѣчниятъ товаръ, споредъ силитѣ на данѣжконлагитѣ, ами искаме нѣкакъ и самата държава да вземе инициативата да подкрѣпи немошнитѣ въ икономическата борба. А това една демократическа страна не може да направи на друго мѣсто, освѣтъ чрезъ своя бюджетъ. Държавата би могла да извърши тази крупна работа най-лесно чрезъ своя бюджетъ; по тази държава, ако не може да спре неправдата, ако не може да спре разорението на дребнитѣ стопански единици, поне да се старае да не създава тя сама капиталисти. Азъ казахъ и по-рано, че разпрѣдѣлението на държавнитѣ срѣдства между самитѣ чиновници и въ рѣцѣтѣ на държавата. Пока поне въ туй отношение направимъ малко по-демократично разпрѣдѣление, нека въ туй отношение не създаваме отдѣлни капиталисти, защото вие знаете, че нашитѣ капиталисти обикновено сж създадени именно чрезъ държавни срѣдства. Вие виждате стари генерали, стари офицери, бивши висши чиновници, бивши министри и тѣмъ подобни, които сж днешни прѣдприемачи, днешни капиталисти, днешни банкери. Значи, държавата чрезъ своитѣ срѣдства, измъкнати отъ немошнитѣ, е дала възможностъ на тия хора отъ плѣтчи бѣдѣнци, както е случалъ съ Савовци и Рачо Петровци, да станатъ днешни капиталисти. Поне държавата въ туй отношение трѣбва да спре разточителството и трѣбва да се старае, щото да не създава

такива капиталисти, които връждат на дребните стопански единици.

Г. г. народни представители! Понеже времето е опрѣдѣлено, азъ на бърза ръка ще прѣмина точките, които имамъ да разгледамъ.

Трѣбва същевременно да се спремъ на въпроса: какъ да насочимъ изворитѣ на нашето държавно съкровище — въ косвенитѣ ли, или въ прѣкиятѣ данѣци. Спомена се отъ г. Коларова, единъ добъръ български финансистъ, че видниятъ английски държавникъ Гладстонъ е казалъ нѣкога въ английския парламентъ: косвени или прѣки данѣци, този въпросъ за мене е сѣ едно и също да се запитамъ, черноока ли, или руса мома желая. Възможно е, допушамъ, че този строго религиозенъ, строго правственъ човѣкъ, какъвто е билъ Гладстонъ, да е казалъ тази непензурна фраза въ моментъ на възбуждане; но неговиятъ авторитетъ не ни отнема възможността да атакуваме тази фраза и да направимъ изявление, че тя въ основата си не е вѣрна. Не може така леко да се гледа на този въпросъ, на въпроса — косвени ли, или прѣки данѣци да прѣдпочетемъ — защото отъ разрѣшението на този въпросъ ние можемъ да сѣднемъ въ такава или иначе смисълъ за културността на нацията, за силата на парламента, за стабилността на финанситѣ въ тази държава.

Г. г. народни представители! Прѣди всичко, нека се запитаме, що значатъ косвени и прѣки данѣци. Малко смѣшно ще ви бѣде, дѣто Народното събрание се прѣвърща на аудитория. Но нека признаемъ, че този въпросъ не само е неясенъ за насъ, а е неясенъ даже и за самата финансова наука.

Г. Данаиловъ: Хайде-де-е-е!

А. Стамболийски: Да. Менъ ми се случи прѣди нѣколко години да се натъкна на този въпросъ, на това различно разбирателство на прѣки и косвени данѣци, и азъ бѣхъ принуденъ да разровя дневникитѣ на народнишката камара, за да намѣря тамъ, че камарата се е занимавала специално съ този въпросъ да опрѣдѣли, кои данѣци сѣ косвени и кои прѣки. Когато стамболийското правителство изискваше отъ издателитѣ на вѣстници да прѣдставятъ известна гаранция, да прѣдставятъ свидѣтелство, че иматъ известни прѣки данѣци, ние бѣхме принудени да дотъкнимъ прѣкия данѣкъ на нашия издатель съ изваждането на единъ патентъ, чрезъ който да има той право да продава тютюнъ, и когато той прѣдстави това свидѣтелство, финансовиятъ чиновникъ му каза: това не е прѣкъ данѣкъ, а косвенъ.

Т. Теодоровъ: Толкова е знаятъ.

А. Стамболийски: Вие, г. Теодоровъ, казвате, толкова е знаятъ, но и Паяковъ е турялъ въ бюджета си патента като косвенъ данѣкъ, а Вие въ вашата камара сте разрѣшили този въпросъ и този патентъ сте смѣтнали за прѣкъ данѣкъ. Ние си послужихме съ тѣзи дневници и успѣхме. То този въпросъ е неразрѣшенъ.

Г. Данаиловъ: Той е туренъ тамъ отъ практическо гледище, за да може държавата да взема връхнини.

А. Стамболийски: Кой се казва прѣкъ и кой косвенъ данѣкъ? Г. професоръ Данаиловъ ме упрекна, че това нѣщо въ финансовата наука е ясно.

Г. Данаиловъ: Искамъ да кажа, че тукъ не е мѣсто да се занимаваме съ този въпросъ.

А. Стамболийски: Струва ми се, че, ако разгледаме неговия трудъ „Политическа икономия“, ще намѣримъ и у него известно признание, че въпросътъ за прѣкиятѣ и косвенитѣ данѣци не е така ясенъ, както

би трѣбвало да бѣде. Косвенъ или прѣкъ данѣкъ нѣкога се е смѣталъ, и сега повечето се смѣта, споредъ плащането: ако данѣкъ се плаща прѣко, направо отъ самия данѣкоплатецъ, той е прѣкъ данѣкъ; ако той се плаща чрезъ трети лица или косвенно, той е косвенъ данѣкъ. Данѣкъ се смѣта за косвенъ и споредъ събирането му, както е, напр., въ Франция: ако данѣкъ се събира по списъка на данѣкоплатецитѣ, смѣтатъ го за прѣкъ; ако той се събира по тарифа, смѣтатъ го за косвенъ данѣкъ. Последно опрѣдѣление за косвенъ данѣкъ сѣ дали нѣмскитѣ икономисти. Тѣ се поставятъ върху икономическа основа и казватъ така: ако данѣкъ се взема отъ производството на цѣнности, на доходи и имотъ, той е прѣкъ; ако се взема отъ потреблението на тѣзи цѣнности, той е косвенъ данѣкъ. И ако приемемъ това опрѣдѣление, ние ще видимъ голѣмо противорѣчие въ нашия бюджетъ. Споредъ това опрѣдѣление, известни данѣци трѣбва да бѣдатъ прѣки, а други косвени. Въ всѣки случай, това опрѣдѣление може да се каже, поне сега-засега, е мѣродавно, но въ различни държави и различно практикуватъ.

Прави сѣ опѣзи господа, които казватъ, че косвенитѣ данѣци почти въ всички държави днесъ-затисъ сѣ най-добритѣ източници на държавнитѣ бюджети. Тѣ даватъ най-голѣми, най-крупни срдѣства на всѣка една държава. Косвенитѣ данѣци у насъ сѣ също единъ добъръ източникъ и съставятъ по-голѣма частъ, отколкото прѣкиятѣ. Азъ имамъ една таблица за всички държави, какъвъ процентъ съставятъ косвенитѣ данѣци спрямо прѣкиятѣ, но поради липсата на време, нѣма да я чета. Всички сте убѣдени въ това, нѣма нужда отъ подобни доказателства. Прѣди да си дадемъ заключението, нека се спремъ на нѣщо да видимъ, какви сѣ прѣдимствата на косвенитѣ данѣци и какъдѣ трѣбва да се насочва нашата финансова политика. Прѣди да се спремъ на нашата финансова политика, нека се спремъ на този въпросъ: кои сѣ прѣдимствата и недостатѣцитѣ на косвенитѣ данѣци и на прѣкиятѣ данѣци. Първото прѣдимство на косвенитѣ данѣци е, че тѣ сѣ доходи, че съставляватъ най-голѣмото перо въ всѣки единъ държавенъ бюджетъ. Второто имъ прѣдимство е, че тѣ растатъ естествено съ развитието и съ порасането на населението и на богатствата въ известна страна. Безъ да се увеличаватъ тѣхнитѣ размѣри, тѣ си растатъ, сѣкашъ, естествено. Колкото повече се увеличаватъ богатствата въ тая страна, колкото повече хората забогатяватъ или ставатъ повече, толкова по-голѣми доходи даватъ и косвенитѣ данѣци за държавата. Освѣнъ това, косвенитѣ данѣци иматъ и туй прѣимущество, че броятъ на данѣкоплатецитѣ е ограниченъ и вънъ отъ туй, че е ограниченъ, ами събирането имъ не става принудително. Никого не се е чуло досега да се секвестира имотътъ на нѣкой данѣкоплатецъ за косвени данѣци, както това става за прѣкиятѣ данѣци. Това е, безспорно, едно прѣимущество за косвенитѣ данѣци. Последъ, чрезъ косвенитѣ данѣци се докосватъ и най-бѣднитѣ. Още е споренъ въпросътъ, да-ли последниятъ бѣднякъ би трѣбвало да се облага съ данѣкъ, но сѣ пакъ на много мѣста намиратъ, че е едно прѣимущество на косвенитѣ данѣци, дѣто засѣгатъ и последния бѣднякъ. Още е споренъ този въпросъ, социалиститѣ грѣшатъ, когато твърдятъ, че бѣднякътъ трѣбва да се освободи отъ всѣкакъвъ данѣкъ. Въ всѣки случай, ние имаме държави, дѣто е въведенъ прогресивно-походниятъ данѣкъ, какъвто е Швейцария, дѣто е въведенъ *existenz-minimum*-ътъ и пакъ съществува данѣкъ на глава — личенъ данѣкъ — само и само да закачи последния бѣднякъ, и се оправдаватъ съ думитѣ на Робеспьера, който още въ Учрѣдителното събрание на Франция, когато се е повдигналъ този въпросъ, да се освобождаватъ ли бѣдняцитѣ отъ данѣкъ, е казалъ: „Недѣйте унижава гражданитѣ, поставете данѣка споредъ силитѣ

имъ, по поставите да дадат нѣщо за тази страна, за да не се чувствуватъ унижени, за да не се чувствуватъ чужди за тая страна. За интереситѣ на тѣхното човѣшко достоинство и на тѣхното достоинство, трѣбва да ги задължите да плащатъ нѣщо. Наистина, тѣ плащатъ кръвенъ данѣкъ, но той е съвсѣмъ другъ: той е, за да запазишъ отечеството, а запазеното отечество има нужда отъ срѣдства и въ тия срѣдства — въ издържането на това отечество — трѣбва да участвува всѣки, който намира поделонъ въ него. Много лесно е за обяснение, г-да, много лесно е да докажешъ на всѣкого, даже на единъ социалистъ, че бѣднякътъ би трѣбвало да плаща нѣщо. Ние имаме организации, ние имаме партии въ тази страна, ние имаме работнически организации и на всѣки членове налагаме данѣкъ по 1—2—3 л. и казваме: трѣбва да влѣзете въ това дѣло, въ тази организация, но трѣбва да дадете срѣдства за издържката ѝ; налагатъ такива и работническитѣ организации. А когато има нужда отъ срѣдства да се издържа извѣстна обществена организация, защо пъкъ и държавата на сѣщото основание да не претендира на тия срѣдства отъ гражданитѣ? Та, косвенитѣ данѣци иматъ туй прѣимущество, че засѣгатъ и най-големия бѣднякъ. Вие ще видите, че всрѣдъ масата, ако почнете да говорите противъ косвенитѣ данѣци, ще ви кажатъ: „Правите донѣкъдѣ, но какъ ще докоснете съ данѣкъ цигаритѣ? Ако вие не му турите на тютюна нѣщо, на солта нѣщо, какъ ще го докоснете? Той нѣма едно постоянно мѣстожителство — днесъ го видите въ едно село, утрѣ — въ друго, а той поминава въ тази страна — той проси, но тѣзи срѣдства той изтрѣгва отъ нашето производство, отъ нашия поминѣкъ. Защо и държавата да не му наложи извѣстенъ данѣкъ? Но можешъ да го хванешъ иначе — нѣма имотъ — но сѣ пакъ той прѣживява, а като му дадешъ цигарка, като му дадешъ тютюнъ, ти същевременно го хванашъ — вземашъ му данѣкъ. Освѣнъ туй, косвенитѣ данѣци иматъ и друго прѣимущество — че докосватъ чужденцитѣ. Наистина, ние сме балканска страна, но не сме я направили така привлѣкателна, че да се стичатъ много чужденци, за да прѣкарватъ лѣтото или зимата. Но има страни, каквато е Швейцария, южна Австрия, Тиролитѣ и пр., където зимно врѣме се стичатъ много хора. Напр., градчето Меранъ, въ Тиролъ, е съ 7.000 души жители, а зимно врѣме става съ 20—30 хиляди души. Тѣзи чужденци отъ Русия, Сърбия, България, отъ разни страни прѣкарватъ зимата тамъ. Тамъ държавата не може да ги хване и да имъ наложи прѣкъ данѣкъ, но тя чрѣзъ косвенитѣ данѣци ги закача. Ако прѣседнишъ 5—6 дена, понеже ще се хранишъ, ще платишъ своя данѣкъ на тази страна, задѣто ще прѣседнишъ. Това е едно прѣимущество на косвенитѣ данѣци. Освѣнъ това, чрѣзъ косвенитѣ данѣци държавата може да възпира развитието на разкоша и развитието на пиенето на извѣстни спиртни питиета. Въ всѣки случай, има оспорване още между финансиститѣ и икономиститѣ — потребно ли е да се спира развитието на разкоша. Има още и този споръ — потребно ли е да се спира употреблението на спиртни питиета, защото още не е доказано, или пъкъ донѣкъдѣ е доказано, че редовното употребление на спиртни питиета не е толкова вредно, колкото е вредно опииването и пропиването. А доказано е, че тамъ, дѣто държавата се е постарала да спре употреблението на спиртни питиета, тамъ повече напивания ставатъ. Защо? Защото единъ човѣкъ, като е склѣнъ спиритѣтъ, не може да прибѣгне, нѣма срѣдства да прибѣгне да пийне всѣка вечеръ. Но понеже това нѣщо е вродено у него, понеже той прѣди това се е научилъ да пие, въ седмицата поне единъ пътъ ще се напие, ама казачи, и похарчва 4—5 л. да се напие и добръ се напива, а това покварва неговото здраве; ако той на една вечеръ изпие единъ литъръ

ракия, тя ще го съсипе; ако го изпие прѣкъ цѣлата седмица по малко, нѣма да бѣде вредно за здравето. Та, казвамъ, има още голѣмъ споръ, да-ли изобщо трѣбва да се ограничи употреблението на спиртни питиета, на тютюна и развитието на разкоша и пр. Косвенитѣ данѣци иматъ и това прѣимущество, че изтрѣгватъ срѣдства за държавата отъ данѣкоплатеца, безъ да се усѣти самиятъ данѣкоплатецъ — по единъ хайдушки начинъ, по това прѣимущество въ демократическитѣ държави не трѣбва да се счита като такова. Осждително е и за самата държава, и за самото правителство, което се стреми по такъвъ начинъ да издържа тази държава. Би трѣбвало въ една демократическа страна да въздѣйствуваме на съзнанието на самата маса, да я принудимъ да се грижи за тая държава, както се грижи за своя домъ, както се грижи за своята обществена организация, къмъ която принадлежи. А чрѣзъ косвенитѣ данѣци не можемъ да постигнемъ тази цѣлъ, защото единъ простъ човѣкъ, па и ние даже въ нѣкои случаи, за солта можемъ да си направимъ смѣтка, когато купуваме 100 кгр., че даваме 9 л. данѣкъ, но за захарта, кафето и пр. не може да ни дойде на ума, колко данѣкъ плащаме на държавата. Неусѣтно привикваме на повишението цѣнитѣ на стокитѣ, като-че то иде отъ търговцитѣ, а не отъ държавата. Не чрѣзъ косвенитѣ данѣци може да се постигне това нѣщо, а чрѣзъ прѣжитѣ данѣци. Чрѣзъ тѣхъ трѣбва да се стараемъ да научимъ българския народъ да се грижи да издържа държавата си или да привикне да мисли, че това, което дава на държавата, дава го за своя полза, че не го дава на нѣкоя лама, която нѣма да му принесе полза.

Косвенитѣ данѣкъ има и това прѣимущество, че може да се насърчи извѣстно производство чрѣзъ повишение на митата — по това нѣма споръ.

Послѣ, нѣкои английски икономисти твърдятъ, че въобще косвенитѣ налози спомага за развитието на промишлената техника, като привличатъ примѣра, какво, когато е въведенъ акцизътъ, разнитѣ ракъджии, разнитѣ производители на спиртъ биватъ принудени да запазятъ сѣщата височина на казанитѣ, но да разширятъ дѣното имъ, въобще да подобратъ самитѣ казани и да могатъ отъ сѣщото количество материялъ да изкаратъ повече спиртъ. Днесъ-завднесъ не може да се твърди, че и у насъ ще стане сѣщото. Наистина, благодарение въвеждането на акциза у насъ, ние виждаме днеска да сж въведени по-сложни, по-добри казани, които изкарватъ въ по-крупно количество и по-евтино ракията. Имаше ги вече такива. По-крупнитѣ производители замѣниха вече старитѣ казани за варене ракия съ голѣми английски казани и нѣкакъ по-евтино изкарватъ ракията. Въ всѣки случай, не ние печелимъ, или твърдѣ малко печелимъ, а печелятъ англичанитѣ, печелятъ германцитѣ, които отдавна сж усъвършенствували тѣзи казани и днесъ намиратъ пазаръ, където да ги пласиратъ.

Сѣщо чрѣзъ косвенитѣ данѣци може да се спомогне и за развитието на по-дѣлнитѣ растителни култури въ страната. Когато вие наложите акцизъ на захарното цвѣкло, захарната фабрика ще има интересъ да отбере по-добро цвѣкло, по-захарно цвѣкло, та при сѣщото количество да изкара повече захаръ.

Косвенитѣ данѣци, обаче, иматъ такива недостатѣци, които съвършено помрачаватъ прѣимуществовата имъ. Първиятъ недостатѣкъ е този, че се нарушава началото на всеобщността въ облагането: не се облагатъ всѣки чрѣзъ косвенитѣ данѣци; напр., данѣка върху тютюна, върху спирта и пр., ще го платятъ не всѣки, а само ония, които пушатъ или които пиятъ — нарушава се началото за всеобщото облагане.

Послѣ, вториятъ недостатѣкъ — единъ отъ важнитѣ недостатѣци — е този, че се облагатъ много-

челядинитѣ. Косвенниятъ данѣкъ се явява като данѣкъ на глава, като данѣкъ на коремъ, и онуй сѣмейство, което има по-голямъ количество коремъ, повече ще даде и косвенъ данѣкъ. И затуй вече въ Франция, въ други културни страни, населението отъ година на година намалява, а даже и въ България почватъ да гледатъ съ малко по-друго око на ония, които иматъ много дѣца — на тѣхъ се гледа като на нѣкои некултурни хора, като на хора, които идатъ сами да си турятъ брѣме на врата; а това не трѣбва да го желяемъ. И у насъ има вече желание у интеллигентнитѣ да се стараятъ да иматъ по-малко дѣца, защото тѣ сж дѣйствително едно брѣме за тѣхъ. Туй по трѣбва да се създава въ България, както и въ другитѣ страни. И справедливо ще бжде, ако ние се помѣчимъ, когато реформираме нашата данѣчна система, да обложимъ онѣзи, които сж съ по-малка челядъ, да обложимъ онѣзи, които не сж сѣмейни хора — ергенитѣ. Ергенскитъ данѣкъ, противъ който толковъ се вика, е единъ справедливъ данѣкъ, въведенъ въ венчикитѣ модерни страни, дѣто е прокаралъ прогресивно-подоходниятъ данѣкъ. Той трѣбва да съществува и тукъ, не заради туй, защото е необходимо да накараме ергенитѣ да се оженаатъ — съ 10—20 л. не можете накара ергенина да се ожени: той е вече 30—40-годишенъ човѣкъ, а народната мъдростъ казва, че тогава и дяволитѣ не могатъ го накара да се ожени, та камо-ли тѣзи 10—20 л. — казвамъ, не затуй трѣбва да ги обложимъ, а защото е справедливо да даде такъвъ човѣкъ повечко данѣкъ, тъй като не е се едно да съмъ азъ сѣмеевъ човѣкъ съ 5—6 дѣца, при доходъ 3.000 л., да издържамъ едно сѣмейство и да плащамъ косвенъ и прѣкъ данѣкъ на държавата, и да съмъ ергенъ съ сѣщия доходъ и да плащамъ само прѣкъ данѣкъ. Неожениниятъ ще даде много по-малко данѣкъ: ако азъ дамъ 50 л. прѣкъ данѣкъ, и той ще даде 50 л. прѣкъ данѣкъ; но азъ ще дамъ повече косвенъ данѣкъ, защото ще купя за тѣзи гърла, които стоятъ задъ моя гърбъ, разни необходими работи — солъ, кафе, захаръ и пр. — и когато ги купя, азъ ще дамъ косвенъ малогъ. Заради туй поно прѣкниятъ данѣкъ трѣбва да бжде по-голямъ за ергенитѣ. И рускиятъ парламентъ сега е възприелъ началото, што неженениятъ да плаща 1½ повече, отколкото женениятъ. Дотогазъ, докогато съществуватъ косвени налози, таква едно облагане на неженениятъ съ нѣщо повече ще бжде справедливо. Жалко е, че у насъ се случва, че повечето министри, па и нѣкои депутати, сж ергени (сѣхъ) и всѣкогашъ могатъ да противодѣйствуватъ на тази реформа.

Освѣтъ това, г-да, косвенитѣ данѣци иматъ и тази лоша страна, че създаватъ обратна прогресия при облагането данѣкоплатцитѣ съ данѣци: онзи, който получава най-малко, понеже това всичко ще го употребя за прѣпитание, дава и най-много; а доказано е вече — споръ върху това нѣма — че единиятъ левъ е бѣдняка е много по-цѣненъ, много по-недѣлнко-способенъ, отколкото левътъ на единъ богатъшъ. Косвенитъ данѣкъ иде да извърши тая неправда, че облага нѣколко пѣти повече бѣдняка.

Послѣ, косвенитъ данѣкъ има недостатѣкъ и поради това, че е колебливъ. При най-голыми нужди на страната държавната хазна може да бжде празна. При бѣдствия, неплородорие и пр., потреблението е малко, и постѣпленията ще бждатъ малко.

Освѣтъ това, той не е разтегливъ, както прѣкниятъ данѣкъ. Ние можемъ да бждемъ сигурни, че постѣпленията отъ прѣкнитѣ данѣци ще ги имаме, както можемъ даже да отидемъ дотамъ, че да покриваме разходитѣ за издържане известна война отъ редовнитѣ бюджети, както Англия прави съ своя income tax — отъ 3—5% въ нормално врѣме, въ военно врѣме тя е въ състояние да покачи тоя размѣръ на 3—9% и да покриве своятъ разходи. Съ косвенитѣ

данѣци това не може да се постигне — никаква разтегливостъ не се поддава тамъ.

Освѣтъ това, косвенитѣ данѣци прѣдполагатъ усиленъ надзоръ и сжко събиране. Нѣмамъ врѣме да ви приведа цифри, отъ които ясно да се види, че, когато държавитѣ сж прибѣгвали да увеличатъ размѣра на косвенитѣ данѣци върху известни прѣдмети, тогазъ постѣпленията сж намалявали. Такъвъ примѣръ има въ Германия, Франция, Великобритания и др.

Нѣма да ви говоря за другитѣ недостатѣци на косвенитѣ налози — дѣто съ тѣхъ се стѣснява производството, ограничава се потреблението; освѣтъ това, развращава се самиятъ народъ, създаватъ се отдѣлни хора, които да печолятъ само чрѣзъ контрабанда; привиква се населението да гледа на държавата като на единъ скучачъ и да се старае по всѣкакъвъ начинъ да заобикаля законитѣ; да крие богатството си отъ нея и да избѣгва плащането на косвенитѣ данѣци. Това е нежелателно. Отъ друга страна, има и туй неудобство, че се отслабва силата на парламента, понеже и ние, както казахъ, не можемъ да направимъ смѣтка какво даваме, па и нашитѣ избиратели не могатъ да си направятъ тази смѣтка; ние въобще не можемъ да бждемъ така бойки тукъ, когато се разглежда бюджетътъ, както би трѣбвало да бждемъ. Ако разходитѣ на държавата се издържаха само отъ прѣкнитѣ данѣци, ние щѣхме да знаемъ, какво се дава въ тая държава и кой какво дава, и щѣхме да бждемъ малко по-бойки.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Това е най-силниятъ аргументъ.

А. Стамболийски: Дори сега ние узнаваме, защо нѣкога Бисмаркъ се противопоставяше противъ въвеждането на Einkommens-Steuer, защото той е искалъ косвенитѣ данѣци да останатъ на държавата и защото се е противопоставялъ и не е искалъ прѣкнитѣ данѣци за нея. — Защото той не е искалъ токмака на парламента.

Т. Теодоровъ: И защо г. Ляпчевъ взема косвенитѣ налози.

А. Стамболийски: Да, и защо г. Ляпчевъ взема косвенитѣ налози за държавата, а оставя прѣкнитѣ на общинитѣ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Г. Стамболийски! Имате още 10 минути на разположение.

А. Стамболийски: Какъ така? Още 20 минути имамъ. Азъ се води по моя часовникъ.

Прѣдимствата, г-да, на прѣкнитѣ данѣци сж явни. Като съпоставимъ косвенитѣ данѣци съ прѣкнитѣ, ще видимъ, че прѣкнитѣ данѣци иматъ много голѣми прѣдимства. Прѣди всичко, постѣпленията сж редовни; освѣтъ това, държавата има възможностъ да ги разтѣга въ случай на нужда; освѣтъ туй, събирането имъ е много по-евтино, отколкото на косвенитѣ данѣци. Послѣ, прѣкнитѣ данѣци може да послужатъ и като постъпъ на държавата за прѣмахване известни социални недѣжи чрѣзъ високъ Existenz-minimum, чрѣзъ усиляване прогресията въ облагането на голѣмитѣ капиталисти, чрѣзъ усиляване прогресията въ облагането на крупнитѣ наслѣдства, дарения и пр. Освѣтъ това, тѣ иматъ и това прѣимущество, че сж най-подходящи за демократичнитѣ държави, че дѣйствуватъ върху съзнанието на самото население и правятъ парламентитѣ малко по-силни, отколкото сж. Единственото неудобство на тѣзи данѣци е туй, че мажно се опрѣдѣлятъ доходитѣ и, освѣтъ това, една неблагоприятна работа е да се вмѣквашъ въ личнитѣ отношения на хората; но и на това се е дошло до глава въ разнитѣ страни — тамъ дѣто е

въведенъ прогресивно-подоходниятъ налогъ. Напр., въ Прусия има редица комисии, които точно опрѣдѣлятъ доходитѣ, капиталитѣ, имотитѣ на хората и неинко това, което изучатъ, държатъ го въ тайна. Така щото, нашата държава, споредъ мене, би трѣбвало да се мъчи, да се стреми да избѣгва косвенитѣ налози, поне върху прѣдметитѣ отъ първа необходимостъ и да се стреми да разшири нашитѣ прѣки данъци и да сложи нашия бюджетъ изключително върху тѣхъ.

Г. г. народни прѣдставители! Остава ми сега да се спра на въпроса: трѣбва ли да се помиримъ ние съ днешната данъчна система у насъ. Вѣки ще се съгласи, че е необходимо да зарѣжемъ тази варварска система, че е необходимо всички данъкоплатци въ страната да се подведатъ подъ еднакъвъ знаменателъ, че е необходимо да прѣмахнемъ тѣзи различни данъчни системи за различнитѣ съсловия въ България и да въведемъ една единствена данъчна система за цѣлия български народъ. Вие чухте г. Ляпчева да проповѣдва пѣкони и други теории за поземелния налогъ, за беглика и пр.; вие чувате вѣкидневно; ние, отъ страна на земледѣлското население, да протестираме, че държавата ни ограбва, други, отъ страна на търговцитѣ, отъ страна на индустриалцитѣ, смѣло да претендиратъ или да говорятъ, че държавата съсипва еснафитѣ, търговцитѣ и пр. и пр. Намѣсто да има тѣзи прѣпирни, намѣсто да има тѣзи крамоли между насъ, нека въведемъ една обща данъчна система и всички доходи да подведемъ подъ единъ знаменателъ, да имъа срѣдния тукъ, нито отъ този, нито отъ онзи. Г. Ляпчевъ, за да оправдае увеличението на поземелния налогъ, вчера почна да проповѣдва извѣстната теория, която отдавна ми се струва е проповѣдвалъ единъ американецъ — името му точно не помня, струва ми се, Хенрихъ Джорджъ. Тази теория г. Ляпчевъ проповѣдва и ти се състои въ слѣдното, каже той я изрази: Нека, казва, не плачемъ, нека не викаме, че земята е обложена съ тежъкъ данѣкъ. Това е една благодать за земледѣлцитѣ, защото, когато земята е обложена съ повече, имъа да се намѣри отдѣленъ капиталистъ, имъа да се намѣри отдѣленъ лхваръ да я закупи и да я изтръгне изъ рѣцѣтъ на земледѣлцитѣ. Кой знае, по тази теория менъ ми се вижда погрѣшна въ самитѣ основи, и много погрѣшна даже. То е сѣ едно да правимъ онова, което сѣ правили нашитѣ бащи и нашитѣ дѣди въ турско врѣме: имали нѣкой красива жена, имали нѣкой красива дъщеря, трѣбва да не я изпратимъ прѣдъ хорскитѣ очи, защото, сигурно, нѣкой бей ще посегне върху нея. Трѣбва да я остави да не се мие, да измършѣе, да погрознѣе, за да не привлича погледитѣ на разни турски бейове. Но, г-да, ако ние направимъ така съ една жена, тя сигурно ще охтикса, ти сигурно ще заболѣе и въ друга бѣда ще я вкараме; ще я избавимъ отъ погледитѣ на нѣкой турски бей, но ще я вкараме въ болестъ.

Т. Теодоровъ: Тогава, не ще струва и за българитѣ.

А. Стамболийски: Да. Ако ние пригърнемъ теорията на г. Ляпчева, на демократитѣ, да облагаме сѣ повече и повече земята, за да я направимъ омѣзвана на капиталиста, ще я направимъ омразна и на земледѣлцитѣ, ще направимъ това население да се proletаризира по единъ изкуственъ начинъ. И туй асѣмъ е вършено досега. Това население постоянно се стреми да свърже двата края на едно и съвсѣмъ не може да ги свърже, и понеже, отъ друга страна, имъа въ него вродено желание да бѣде собственикъ на извѣстно парче земя, то прибѣгва до банки, прибѣгва до лхвари, залага имота си и мисли, че е собственикъ на този имотъ, а въ сжщностъ, ако рече да си разчисти смѣткитѣ, имотътъ ще хвъркне. Тази теория,

г-да, не трѣбва да се слѣдва отъ никого; тя е погрѣшна теория, и чудно ми е, че сегашнитѣ демократи още продължаватъ да я поддържатъ. Струва ми се, че нѣкога покойниятъ Каравеловъ я поддържаше, но трѣбваше младитѣ демократи да научатъ нѣщо по-разумно, по-ново. Може-би тази теория да е имала нѣкакво значение нѣкога, но сега нѣма такова значение.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Ще Ви моля по-скоро да свършите.

А. Стамболийски: Менъ ми се ще, г-да, да се спра върху вѣснѣитѣ опѣзи разбираня на г. Ляпчева, защото почти всички ми се видѣха много погрѣшни. Той, за да оправдае увеличението на поземелния налогъ, се стараше да привежда аргументи много не-сѣстоятелни.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Не разполагате съ много врѣме.

А. Стамболийски: Той ни твърдише, че статистиката показвала, какво работната земя въ България е увеличена. Г-да! Каквото щете отдавайте на тѣзи статистически свѣдѣния, оперирайте съ тѣхъ прѣдъ чуждия свѣтъ, но тукъ, въ парламента, не трѣбва да прибѣгвате до тѣхъ. Който е живѣлъ въ село, който е живѣлъ въ градъ, който е билъ виканъ да дава тѣзи статистически свѣдѣния, той само знае, колко сж вѣрни тѣ. Викатъ те да опрѣдѣлишъ, колко декара еи изработилъ, колко декара си посѣлъ; казвашъ ги на посока, само и само да избѣгнешъ отговорността; бонитъ се, да не би да ти наложатъ пѣкакъвъ данѣкъ, нѣнешъ тия декари произволно. Азъ се чудя, какъ г. финансовиятъ министъръ прибѣгва да базира извѣстни наредби, извѣстни данѣци върху тѣзи свѣдѣния. Има, дѣйствително, г-да, открити имоти, има разработени мери, но тѣхъ чрѣзъ статистиката имъа да намѣришъ. Знайте още, че имъа много обработени земи изоставени. Азъ съмъ единъ, който съмъ оставилъ 20 декара, въ балканско село сж, не мога да ги обработвамъ, не могатъ да се рентиратъ, пороятъ ги изтощилъ, и въ бѣдѣще ще ги оставя на общината, нѣмога да ги пиша като мой имотъ. И въ всички балкански мѣста това е станало: много разработени мери сж изоставени, отдѣлни ниви, защото нищо не давашъ, гората е била изкопана, изтощена е земята, че редъ години е сѣяна, сега не дава нищо, изоставятъ я, и би трѣбвало държавата да вземе инициативата, да застави тѣзи хора да займѣятъ поне тия ниви — това ще бѣде най-хубавото — но държавата не е сторила нищо въ туй отношение. Та не трѣбва да се основаваме на тази статистика.

Послѣ, г. Ляпчевъ каза, че цѣнитѣ на земята въ България сж покачени, сж повншени, и на туй основане, казва, ние трѣбва да увеличимъ поземелния налогъ. Г. г. народни прѣдставители! Той бѣше погрѣшенъ, когато ни караше да се справимъ съ теорията на цѣпноститѣ, защото, ако той разгърбѣше сжщата тази теория, щѣше да намѣри аргументи противъ себе си. Когато трѣбваше да опрѣдѣли, що е цѣпностъ, и когато трѣбваше да опрѣдѣли цѣпността на този посекшигѣлъ имотъ, той щѣше да намѣри аргументи противъ своята теория, противъ себе си, защо е посекшигѣла земята у насъ? Има, наистина, такова посекшигѣние. Идете въ Ихтиманското корито, напр., и ще видите, че единъ декаръ се купува по 300—400 л. Това е неестествено. Отъ що произлиза туй? Отъ вроденото желание у българина да има парче земя; той не гледа, когато купува земя, да-ли ще му се рентира капиталътъ, да-ли ще има нѣкаква полза, да-ли ще има нѣкакъвъ доходъ, да-ли ще се покриватъ лихвитѣ. Често пжти, тои желание само да има земя, купува, прибѣгва до борчове, прибѣгва да плаща сжлни лихви, само и само да се добере до нѣкое парче земя. Понѣкога пжжъ

на ината стои: „Извѣстно парче до нивата ми, казва, **не го позлатя, но ще го имамъ.** Едно парче вмѣкнало се въ нивата ми, ще го взема, да не влѣзе въ други рѣцѣ. Виждамъ, че давамъ много, но ще ги дамъ, за да не го вземе другъ“. Това е въ естеството на българина като собственикъ. Единъ русинъ, единъ ромънецъ не вѣрвамъ да го направи, но единъ българинъ ще го направи, защото той трепери надъ парчо земя. Той смѣта, че животъ за него нѣма, ако нѣма земя; той не търси смѣтка, да-ли ще гладува отъ тая земя; той иска да я има и дава голѣма цѣна за нея.

Освѣнъ това, поскупняването на земята произхожда и отъ туй, че на нашата държава липсва една колонизаторска политика, поне вътрѣ въ страната. Ние имаме гъсто населени долини, които трѣбва малко да поразредимъ. Хората даватъ скъпа и прѣскупна цѣна за земята и гладуватъ, защото начинътъ на производството не се е подобрилъ: отъ земята произвеждатъ скъпото количество, което се е произвеждало по-рано. Нѣщо повече даже: земята е изтощена и по-малко получаватъ; но сѣ пакъ тѣ даватъ и наддаватъ. Ако държавата имаше една разумна колонизаторска политика, нѣмаше това да стане: щѣше да каже на това население, че на едни-кое си мѣсто е евтина земята. А ние имаме мѣста, дѣто декартъ струва 500 до 600 л., както въ Татарпазарджишко — по 25 турски лири два декара, а въ Делиорманско и Никополско има по 50, 40 и 20 л. декара. Ако имаме едно разумно правителство, което да се грижи за тая работа, нѣмаше да има тази аномалия, а щѣше да посочи евтина земя на тѣзи хора. Ако държавата имаше присърце това нѣщо, нѣмаше да дава на отдѣлни капиталисти да закупуватъ землището на цѣли села, а щѣше тя да ги изкупува и да ги даде на умѣрена цѣна на населението, което се нуждае отъ нея, и по такъвъ начинъ щѣше да урегулира цѣната на земята.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Върнете се на прѣдмета, защото нѣмате на разположение врѣме.

А. Стамболийски: Още малко.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Нѣма врѣме за още малко. Трѣбва да разчитате само на онова врѣме, което имате.

А. Стамболийски: Ей сега ще свърша.

Г. г. народни прѣдставители! Остава при другъ случай да се спра за всички ония разбирация на г. Ляпчева, които той направи по беглика, по дагъна на лозята, по необходимостта, както той изтъкна, да се обложи виното съ акцизъ и пр.; по тѣхъ другъ пътъ ще се спра, понеже сега нѣмамъ врѣме. Пристигамъ къмъ заключението. Тѣзи реформи сж необходими, г. г. народни прѣдставители, да станатъ прѣди да се гласува бюджетопроектътъ. Сега тѣ не могатъ да се извършатъ. Ние трѣбва въ нѣколко дни да гласуваме това, което е поднесено. Ние можемъ да направимъ нѣкои малки съкращения съ 1—2 милиона, но съ толкова държавниятъ бюджетъ не се облекчава много; трѣбва да се рѣже, голѣма операция трѣбва да се направи, но тази операция ще се направи, като се направятъ тѣзи реформи въ нашето държавно управление.

Не е необходимо само да имашъ извѣстно желание да направимъ извѣстна реформа, а трѣбва да сѣ политае, имаме ли нужнитѣ обществени сили, които да извършатъ тѣзи реформи. Жалкото е, че нашитѣ управляющи партии сж се помирили съ това положение, което съществува, и се чувствуватъ безсилни да направятъ тѣзи реформи. Понеже тѣхната сждба и до днесъ още зависи отъ двореца, тѣ не

могатъ да направятъ нужнитѣ крупни реформи въ военното дѣло; поноже тѣ и до днесъ вербуватъ своитѣ партизани отъ редовитѣ на службогонската армия, не могатъ да се заематъ съ разрѣшението на чиновническия въпросъ; понеже иматъ още интересъ да имъ бждатъ развързани рѣцѣтъ, когато дойдатъ да управляватъ, тѣ и до днесъ не се заематъ да въведатъ прѣдварителенъ контролъ. И освѣнъ това, понеже иматъ личенъ интересъ или класовъ, да го кажа, съсловенъ интересъ да търпятъ тази данъчна система, която е въведена, тѣ не се заематъ да възприематъ идеята за прокарването прогресивно-подоходния налогъ у насъ; не се заематъ оцъ затуй, понеже много души не сж го проучили. Г-да! Азъ хвърлямъ това тежко обвинение върху нашитѣ държавници, защото много естествено е: тази ситомъ е нова; като студенти още тѣ сж изучавали икономическата наука и днесъ не имъ остава врѣме, да разровятъ книгитѣ и да проучатъ по-обстойно самата система за прогресивно-подоходния налогъ. Ако тѣ я проучаха, ако видѣха правдата, която носи тя, щѣха да я възприематъ. Г. Ляпчевъ се яви противникъ на нея, защото, вѣрвамъ, че не я е обстойно проучилъ. Г. Теодоровъ сжщото же направи. Вие чухте миналата година какво ви каза той.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Стамболийски, нѣмате вече врѣме; прѣкъснете.

А. Стамболийски: „Слѣдъ като прочетохъ, казва, брошурата на г. Базова, за изборната система, убѣдихъ се, народната партия я пригрѣпа и иска да я прокара“. Ако г. г. министритѣ бѣха я проучили по-обстойно и тѣ щѣха да възприематъ тази система, но поради туй, че нѣматъ врѣме да проучатъ извѣстна система, явяватъ се противъ нея. Утрѣ като станатъ опозиция, когато я проучатъ и когато имъ се наложи, тѣ ще искатъ да я възприематъ, ама късно ще бжде. Сжщото е и съ новата данъчна система, която ние прѣдлагаме.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Моля, заключете вече.

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! Жалкото е, че ние нѣмаме обществени сили, които да прокаратъ тѣзи реформи, че нашитѣ управляющи партии сж се помирили съ положението, а това не розово положение се съзира и отъ самия български народъ. Вие видѣхте, когато демократитѣ имаха криза, или имаха игра на криза, когато си бѣха дали оставката, какъ българскиятъ народъ се очудваше, кога да посочи за тѣхенъ замѣстникъ. „Омразни демократи“, ама всѣки се стресна. „Защо си подаватъ оставката; трѣбваше да стоятъ“.

Отъ мнозинството: А-а-а!

А. Стамболийски: Това положение е едно сжщинско осиротяване на българския народъ; това е едно жалко положение. Долу демократитѣ, даватъ си оставката, а народътъ се очудва и казва, кой ще ги замѣсти. Значи, въ онѣзи опозиционни обществени сили нѣма вѣра. Когато почна да се подпущва, че ще дойдатъ радославиститѣ, че ще дойдатъ тончевиститѣ, казаха: „По-хубаво цанковиститѣ и народничитѣ да се сплотятъ, че тѣ да дойдатъ“.

Г. г. народни прѣдставители! Това е именно лошо, че българскиятъ народъ е изгубилъ вѣра въ тѣзи обществени сили, въ управляющитѣ партии, и е изгубилъ вѣра, защото тѣ нѣматъ нужната рѣшителностъ да деклариратъ, че ще извършатъ тѣзи крупни реформи, а тѣзи крупни реформи сж назрѣли, безъ тѣзи реформи ние не можемъ да подобримъ нашето финансово положение, нашитѣ финанси, не можемъ да съкратимъ нашия държавенъ бюджетъ, и дото-

вазъ, докогато въ тази страна не се знае кой ние и кой плаща, докогато въ тази страна не се знае кой е господарь и кой е слуга, тъй ще върви работата. Ако нашите управляющи партии не се сплотятъ, не възприематъ идеята, която г. Даневъ навсѣкждѣ проповѣдва, не се обединятъ, не се помжчатъ да извършатъ нѣщо, този български народъ нѣма да бжде въчно сираче, нѣма да остане така. Той ще налучка ижтя, както е и туритъ вече начало; той ще дойде при насъ.

Отъ мнозинството: А-а-а!

А. Стамболийски: Българскиятъ народъ, работниятъ български народъ, който е въ състояние именно да извърши тази реформа, ще се организира въ други обществени сили и ще се наложи на нашата бюрокрация, ще се наложи на нашия дворецъ. Тогазъ именно, когато аслж стане тѣхното прѣорганизиране, когато стане този прѣломъ въ психологията на масата и този прѣломъ въ нашата обществена организация, тогазъ азъ съмъ убѣденъ, че ще се прокаратъ тѣзи реформи, защото тогазъ нѣма да се влияемъ отъ единъ висшъ чиновникъ и да оставяме той да нарежда нашия бюджетопроектъ; тогазъ ще имаме смѣлостта да потърсимъ смѣтка на г. финансовия министъръ, защо е увеличилъ на своитѣ началници. А сега ние, които сте сродени съ тѣзи чиновници, които ги търпите въ редоветъ на вашитѣ партии, нѣмате куража, нѣмате нужната смѣлостъ да прѣдявите тѣзи реформи. Българскиятъ народъ ще ги наложи. Ако ние не успѣете въ нѣколко години да се обедините и да ги прокарате обединени, тогазъ българскиятъ народъ ще наложи реформитѣ чрезъ организации, къмъ една отъ които и азъ се числя. Като влѣзе въ редоветъ на тѣзи организации, тогава ще се наложи и на бюрокрацията, и на парламента, и на двореца, и навсѣкждѣ. (Ражоплѣскане отъ земледѣлската група)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Давамъ половина часъ отидиъ за вечера.

(Слѣдъ отидиъ)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни) Засѣданието продължава. Има думата г. Петъръ Пешевъ.

П. Пешевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! При всичко че сме уморени, азъ ще моля благосклонността да изслушате и моитѣ нѣколко мисли по бюджета. Разбира се, че при тѣзи условия, при които става обикновено у насъ разискването на бюджетопроекта и неговото гласуване, несъмнѣно е, че малко полза може да се извлѣче. И самъ г. министърътъ призна, че въпрѣки разпореждането на закона за отчетността по бюджета, бюджетопроектътъ се внася повече отъ мѣсець по-късно, отколкото е прѣдвидѣно въ закона. Това е едно съществено нарушение на закона за отчетността по бюджета. По тоя начинъ Народното събрание се лишава отъ възможността сериозно да разисква и да се занимава съ най-важната и най-съществената своя задача. Г. министърътъ казва, че редътъ, който е нареденъ отъ закона — да се внася бюджетопроектътъ въ края на октомврий, е неудобенъ и, слѣдователно, трѣбвало да се измѣни самиятъ законъ. Както и да е, вече трети пѣтъ какъ демократическото правителство внася бюджетопроектъ и за трети пѣтъ го внася несвоевременно и ни лишава отъ възможността да се отнесемъ сериозно къмъ тая работа. И сега се постѣпва точно тъй, както сж постѣпвали ония, които най-много бидоха осждени отъ сегашното правителство и отъ сегашното болшинство, било въ вѣстника имъ, било въ декларациитѣ имъ, било

въ конгреснитѣ имъ рѣшения въ Плевенъ. Сегашниятъ г. министъръ-прѣседателъ е квалифициралъ туй късно внасяне на бюджетопроектътъ като една изненада, като една измама на народното прѣдставителство. Разбира се, че това нѣщо можеше да се прости на сегашното правителство въ първата сесия, но въ втората и третата сесия да се повтаря същото това нѣщо не е извинително, нито простено, макаръ че то се е вършило отъ всичкитѣ правителства.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Съ една разлика, г. Пешевъ, че бюджетопроектътъ бѣха отдавна готови, но трѣбваше да извтирате законопроектитѣ, които бѣха внесени въ свързка съ бюджета; иначе не можеха да се напишатъ бюджетопроектитѣ. А това е достатъчно съществена бѣлѣжка.

П. Пешевъ: Г. министъръ-прѣседателю! Можете да намѣрите извинение, но прѣдписанията на закона сж категорични и не сте само ние, които поддържате, че нарушението на единъ законъ е нарушение и на конституцията. Каквито извинения да имате, фактически ние сме лишени отъ възможността да разискваме бюджетопроекта. Както и да е, то е станало. Но въ бждѣще, ако ние управляваме, желателно е да се измѣни тази практика: законътъ ли ще се измѣни, самата практика ли ще се измѣни, както и да е, това трѣбва да се поправи.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Пешевъ! За освѣтление по този въпросъ, ще Ви прѣжнеса малко. Министерството на народното просвѣщение, напр., по о въ положение да опрѣдѣли своя бюджетопроектъ за идната година по-рано отъ 1 ноемврий.

Д. Христовъ: Още на 1 юлий може да го свърши.

Министъръ Н. Мушановъ: Миналата година азъ го практикувахъ до 1 юлий.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: По бившето мое министерство е същото.

Въпросътъ, който повдига г. Пешевъ, е важенъ, и ние мислимъ да измѣнимъ закона, ако бждемъ живи и здрави, малко по-друго-яче: може-би, съ измѣненето на конституцията, може-би, съ продължението на бюджетното упражненение, защото има несъответствие между закона и живота. То е вѣрно.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Тогава излиза, че други ще говорятъ, а не г. Пешевъ.

П. Пешевъ: Желателно е да се измѣни.

Г-да! Това не е толкова важно и толкова съществено нарушение на конституцията и прерогативитѣ на Народното събрание, колкото друго едно нѣщо: то е нарушението изричното прѣдписане на конституцията по нареждането на бюджета и харченята по този бюджетъ. Прѣко и флагрантно нарушение на конституцията се е правило досега, и се е правило и отъ сегашното правителство, съ харчене на суми извънъ бюджета за разходи, които сж прѣдвидѣни въ бюджета, и за суми повече отъ единъ милионъ, колкото прѣдписва нашата конституция. Начинътъ на гласуването на бюджета, уреждането му и харченето по него се прѣдвизждатъ въ чл. чл. 119, 123, 124, 125 и 126 отъ конституцията. Тия членове нареждатъ, че правителството ще харчи ония суми, които Народното събрание е гласувало, и нѣма да харчи суми за статии повече, отколкото е прѣдвидѣно за тия статии въ бюджета. А ние виждаме, че това нѣщо се е вършило и продължава да се върши: да се харчатъ суми, за които нѣма статии въ бюджета, и въ послѣдствие се внасятъ въ същото Народное събрание законопроекти за свѣрхсмѣтни кредити, за да се узаконяватъ тия незаконни, противо-

конституционни харчения на суми извън бюджета, и въ такъв случай излиза, че Народното събрание не е господар на онова, което трябва да се харчи, а господар и разпоредител е правителството, а Народното събрание се обръща на регистраторъ на онова, което е направило правителството — отблъзва и гласува суми, харчени противоконституционно, тъй, което поставя и Народното събрание въ пълно противоръчие съ конституцията. Такива харчения на суми, тъй енергично осъдени от сегашното правителство и от неговите приятели, продължават и досега и през текущата година, под вид на свърхсметни кредити, за разходи забранени от конституцията.

Министър А. Ляпчевъ: Можете ли ми каза за текущата година само единъ такъв кредит? Какъ можете само единъ.

П. Пешевъ: Вие ще ги представите, г. министре.

Министър А. Ляпчевъ: Г. Пешевъ! Ето къде се бъркате. Когато ще ги представя, тогава ще ангажирам бюджета съ суми да ги изразходваме; докато по съмъ ги представя, поне за текущата година, няма такива суми.

П. Пешевъ: Но вие сте ги похарчили.

Министър А. Ляпчевъ: Не, не сме похарчили; чакатъ изразходването си, когато ще има разрешение от Народното събрание.

П. Пешевъ: Ние ще имаме вашите закони; тъй ще бъдат внесени съ такива извънредни харчения на суми. Извънреден бюджет имате за 1909 г. Това можете ли да откажете? За 1908 г. редъ закони за свърхсметни кредити сте внесли за харчени суми, за които има предвидени параграфи въ бюджета. Та именно тая практика, която е противоконституционна и която кара и правителството, и Народното събрание да нарушаватъ флагрантно конституцията, трябва да бъде изоставена окончателно, и ако въ бъдеще бюджетътъ бъде упражненъ точно тъй, както е гласуванъ от Народното събрание и съгласно разпоредбата на конституцията, няма, освенъ да похвалимъ правителството, което ще упражнява тоя бюджетъ. Но азъ се съмнявамъ, да-ли и тъй, което е сега предвидено въ бюджета, ще бъде достатъчно да удовлетвори всичките нужди на държавата и да-ли не ще се окаже нужда правителството да похарчи суми за разходи, които сж предвидени въ бюджета и които не сж достатъчни. Азъ мисля, че такива разходи ще ставатъ и въ бъдеще. Макаръ г. министърътъ на финансите да е увеличилъ бюджета тая година съ повече отъ шест милиона, мисля, че нуждите, обикновените нужди поне на войската, ще изискатъ едни разходи повече, отколкото сж предвидени въ настоящия бюджетъ. Дано се ляжа, но съзирамъ известни нужди въ нашата войска, които необходимо е да бъдатъ удовлетворени и за които няма предвидени въ настоящия бюджетопроектъ достатъчни кредити.

Министър-председател А. Малиновъ: Ще ги искаме иначе.

П. Пешевъ: Относително увеличението на бюджета, разходитъ по бюджета също тъй не могатъ да бъдатъ оправдани отъ точка зрение на вашата, г. г. народни представители отъ болшинството, програма и на вашите проповеди преди идването ви на власт. Вие възстанахте най-енергично противъ единъ бюджетъ отъ 120 милиона лева, наричахте това едно разсипничество; не намърихте по-остри думи да осъдите ония правителства, които сж на-

редили такъв голъмъ бюджетъ. Сега, обаче, виждаме, че вие чръзмърно увеличавате бюджета — отъ 120 милиона на 178 милиона лева. Такова едно чръзмърно увеличение само въ три години доказва, че не е имало послъдователност между думите и дѣлата. Желателно е, щото дѣлата да бъдатъ единъ уржъ и на сегашните, и на бъдещите управници, за да не общаватъ нѣща, които не сж въ положение да изпълнятъ, и да не осъждатъ ония правителства, които сж били принудени да увеличатъ бюджетите. Сегашниятъ бюджетъ е увеличенъ, вѣроятно, не по каприза на правителството, но поради нуждите на държавата, които отъ денъ на денъ се увеличаватъ. Несъмнено, че тия нужди не сж толкова голѣми и въ такъв размеръ, както сж тѣ въ бюджета, и тия разходи, които сж предвидени въ бюджета, не сж по силите на българския народъ, не съответствуватъ на увеличаването на народното богатство и на народното благосъстояние. Но, както и да е, единъ жъ правителството е намѣрило за нужно, че тия разходи сж необходими, Народното събрание ще-неще трябва да ги гласува, защото асж и няма възможности друго да направи. Едноврѣменно съ увеличението на разходите, несъмнено, слѣдва само по себе си и увеличение на приходите. Приходниятъ бюджетъ по тоя начинъ е възкаченъ до оная норма, до която се е повдигналъ и разходниятъ бюджетъ. Държавата има нужда да похарчи 178 милиона лева, тия пари трябва да се взематъ отъ българския народъ, има-няма, добро-лошо благосъстояние, добъръ или лошъ износъ, добъръ или лошъ берекетъ, добро или лошо благосъстояние, тия 178 милиона трябва да се взематъ. Ето защо г. министърътъ на финансите, прави-струва, комбинира и нарежда, какъ да ги вземе отъ джоба на българския народъ. Той казва, че нови данѣци не били турени. Това е вѣрно, че нови данѣци не сж турени, но както сж подведени съществующите данѣци, както сж наредени, чрезъ увеличението имъ сж предостатъчни, за да замѣнятъ нѣкакви нови облагания и нѣкакви нови данѣци. Вие виждате, г. г. народни представители, че въ приходния бюджетъ много приходи пера сж увеличени. Всички тѣзи увеличени данѣци ще изѣзатъ отъ българския народъ. Нямамо било новъ данѣкъ! Няма нужда да има новъ данѣкъ, когато съществующите ще бъдатъ увеличени. Да вземемъ, напр., поземелния данѣкъ. Малко ли е онова увеличение, което е предвидено въ него?

Министър А. Ляпчевъ: По-малко е отъ десетъка. (Смѣхъ)

П. Пешевъ: Какво искате да кажете съ това?

Министър А. Ляпчевъ: Искамъ да кажа, че е много по-малко отъ десетъка.

П. Пешевъ: Но десетъкътъ не съществува и вие бѣхте противъ десетъка.

Министър А. Ляпчевъ: Да, бѣхъ.

П. Пешевъ: И всички сме противъ десетъка. Вие знаете, защо го приехме противъ нашата популярност, вие знаете, какво ние заварихме и защо бѣхте принудени да приѣмемъ къмъ тая мѣрка не за наше удоволствие направихме това, както и вие сега не за ваше удоволствие увеличавате даждията. Недѣйте намѣсва лични работи съ въпроси отъ държавна необходимост, съ въпроси отъ държавна нужда. Положението, което ние заварихме, такова ли бѣше, въ каквото се намирате вие сега — тогазъ ние нѣмахме въ държавните каси 40.000 л., за да посрѣщнемъ сервиса на международната поща?

Министър А. Ляпчевъ: Няма г. Гешова тука.

П. Пешевъ: Азъ не говоря за г. Гешова, азъ говоря въ Народното събрание. Азъ само искамъ да оправдая една мърка, която бѣше належана и не-обходима, която бѣше продиктувана за спасение финансовото положение на страната. Тя не бѣше направена за нѣкакъвъ си капризъ. Сега азъ не ви обвинявамъ, че за лични съображения и капризи приите тѣзи увеличения, но азъ констатирамъ самия фактъ.

Има вземемъ данъка върху занятията. Г. министърътъ самъ призна, че той данъкъ е увеличенъ съ 25%. Азъ съмъ увѣренъ, че това увеличение ще достигне и цифрата 50%, и ако доживѣемъ, приходътъ за прѣдидущата година ще оправдайтъ това, което констатирамъ сега, защото отъ всѣка страна се слушатъ оплаквания за удвояване и утрояване на даждията. Г. министърътъ е, може-би, нѣмалъ всички свѣдѣния, но, когато ги получи, ще се увѣри, че всички тѣзи оплаквания, които се чуватъ отъ всѣка страна, не сж напрасни — тѣ сж истински. Въ бѣдѣже, слѣдователно, както на българския земледѣлецъ, сяко тѣй и на българския индустриалецъ, ще бѣде по-тежко, отколкото е било досега, съ тѣзи увеличения, които сж прѣдвидѣни въ бюджета. Да вземемъ закона за военни данѣтъ — той има по-справедливо разпрѣдѣленне, но фактъ е, че и съ него отъ българския народъ ще се взематъ повече даждия, отколкото досега. Това е единъ фактъ, който по никакъвъ начинъ не може да бѣде отказанъ.

А. Екимовъ: Г. Пешевъ! По новия законъ за военни данѣтъ май ще излѣзе смѣтката на финансовия министъръ крива. Азъ поддържамъ, че ще постѣпятъ по-малко пари, отколкото той е вписалъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Може.

А. Екимовъ: Много работи, които Вие искате, се измѣниха, и затуй ще постѣпятъ по-малко данѣтъ.

П. Пешевъ: Както и да е, не мога да кажа нѣщо противъ този воененъ данъкъ, въ който разпрѣдѣлението става по по-справедливъ начинъ, отколкото е било досега; но азъ констатирамъ само факта на увеличението даждията, които ще излѣзатъ съ отъ една кесия. Та, ясно е, слѣдователно, че, като сж увеличени разходите на държавата, едновременно съ това сж увеличени и приходитъ и, слѣдователно, данѣтния товаръ на българския народъ при сегашното управление става по-тежкъ, отколкото е билъ досега. Това е единъ фактъ, който трѣбва всички да признаемъ и констатираме. А възможно бѣше при едно по-старателно изучаване на бюджета, ако правителството разполагаше съ повече врѣме, да се направятъ съкращения въ бюджета, за да може, заедно съ намаленията на разходите, да стане и извѣстно намаление на даждията.

Тукъ е мѣстото, г. г. народни прѣдставители, да кажа, че правителството не взе подъ внимание рѣшенията на щатната комисиия. Извѣстни сж на правителството тѣзи рѣшения и понеже се взеха съ съгласието на това правителство, и можеше и трѣбваше правителството да се възползува отъ тѣхъ, за да направи извѣстни реформи по бюджета. То, обаче, ги прѣнебрѣгна и не остава, освѣнъ да пожелаемъ, щото въ комисиията по бюджета нѣкои отъ тия добри рѣшения да бѣдатъ взети подъ внимание съ съгласието на г. министра на финанситъ.

Като е думата за щатната комисиия, азъ трѣбва да отхвърля ония укори, които г. Стамболиевъ отправя къмъ нея, защото тия укори бѣха съвършено неоснователни и съвършено несправедливи, защото между членоветъ на тая комисиия азъ мога да посоча лица, като г. Тома Васильовъ, като г. Кръстья Мирски, като г. Димитра Христовъ, уважаемиятъ нашъ прѣдседателъ г. д-ръ Ораховацъ, като г. Бе-

рова, които всички сж компетентни и които, наистина, сж направили нѣщо, за да изпълнятъ задачата си, която имъ е възложена отъ Народното събрание. Неприлично бѣше, слѣдователно, прѣди да се изучатъ рѣшенията и докладитъ на комисиията, да се хвърлятъ върху нея такива укори, каквито се хвърляха. Укоряваше се тукъ единъ отъ членоветъ на тая комисиия, че той събиралъ свѣдѣнията си по реформитъ, които трѣбва да станатъ въ военното вѣдомство, отъ началника на генералния щабъ. Това бѣше длѣжностъ на всѣки членъ на комисиията — да взема свѣдѣния и мнѣние отъ компетентнитъ хора, прѣди да внесе доклада си въ надлежната комисиия; и не е само той докладчикъ по военното вѣдомство; комисиията имаше за докладчикъ и г. Искрова, компетентенъ по военнитъ работи, на когото докладътъ сяко тѣй ще бѣде разгледакъ. Рѣшенията на тая комисиия по Военното министерство, несъмнено, ще повлияйтъ на послѣдното да направи желателни реформи, такива, каквито се намѣрятъ за добри и полезни отъ щтата комисиия.

Г. министърътъ на финанситъ, въ противорѣчие съ г. Саллабашева, въ своитъ изложения бѣ много по-обективенъ. Г. министъръ Ляпчевъ не се нахвърли върху прѣдшественицитъ си съ такова остървенение, както се нахвърлише г. Саллабашевъ, защото г. Ляпчевъ констатира, че е трудно на всѣко правителство да направи такива реформи, каквито сж се проповѣждали и каквито сж се желали, че дѣйствителността често опровергава най-големитъ и най-хубавитъ планове на лица, които нѣкога сж ги проповѣждали. Напр., г. Саллабашевъ ни обѣщаваше за насенъ, до година прогресивно-подоходенъ налогъ; той щѣше да сезира Народното събрание съ такъвъ законопроектъ, даваше тържествени обѣщания; обаче, прѣди да дочакаме тоя неговъ проектъ, ние видѣхме, че той напусна министерството и сега се занимаваме съ финансови реформи отъ съвършено другъ характеръ, отъ онова, което ни се обѣщаваше по-рано отъ единъ отъ членоветъ на правителството. Министъръ Саллабашевъ хвърляше укори за безредното въ финанситъ и въ стопанството на държавата, което било допуснато отъ неговитъ прѣдшественици, обаче ние го видѣхме въ два неговни бюджетопроекта, въ два неговни закона за бюджета и при упражнението имъ, въ много отношения да вѣрви по смѣция пътъ, по който сж вѣрвали и неговитъ прѣдшественици, било по харчене на свѣрхсмѣтни кредити, било по прѣвипаване на такива, прѣдвидѣни отъ конституцията, било по вземане суми на разположение отъ Българската народна банка, било по увеличаването на летицитъ дългове и т. н. Между г. Данева и г. министра на финанситъ днесъ стана едно кратко обяснение относително летицитъ дългове и тѣхнитъ размѣри. Съжалявамъ, че азъ не можахъ да го чуя, и разбира отъ самата рѣчь на г. министра, която слушахъ съ голѣмо внимание и съ голѣмо удоволствие, въ какъвъ размѣръ сж нашитъ летици дългове, до каква цифра достигатъ и какви сж задѣлженията на държавата къмъ Българската народна банка. Това не можахъ да разбера, а мисля, че за обяснение финансовото положение на страната това бѣше необходимо да се направи.

Министъръ А. Ляпчевъ: Това направи г. Гешовъ; азъ го казахъ и, ако желаете да го чуете, ще го повторя.

П. Пешевъ: Да, моля Ви се.

Министъръ А. Ляпчевъ: Положението е такова. Миналата година г. Саллабашевъ, по случай сключването на заема, обрисова, докладъ ние сме длѣжни и докладъ сме ангажирани. Той констатира, че това достига цифрата 124 милиона лева, и смѣташе, че ще разполагаме съ 6—7 милиона лева излишѣкъ за

1909 г. — намаляваше дълга и казваше, че остават 117 милиона лева. Сключихме заема от 86 милиона лева, което е разлика — от 31 милион дългове по онова време; това беше като открит дълг, но не и настъпил вече, а който ще настъпи до изкарването на желѝзницѝтъ, до изкарване всички ангажменти, останали от бившето правителство. Сжщото казвамъ и азъ: положението е сжщото, никакви други разходи извънъ постройкѝтъ на желѝзницѝтъ не сж дошли да увеличатъ тази сума. Но ще се установимъ точно кѝдѝ сме днесъ, когато ще внесе извънреднитѝ бюджетопроекти за постройката на желѝзницѝтъ и за подвижния материалъ къмъ новитѝ желѝзници. Тѝ сигурно ще бждатъ съ нѝколко милиона повече, но тѝ сж си тамъ, защото никакви нови разходи не идватъ да увеличатъ този дългъ, който още не е оформенъ, но който се прѝдвижда, че ще бжде още въ продължение на двѝ-три години, защото линията Мездра—Видинъ е най-голъма и от сега нататкъ има да поглъща пари — тя е едвамъ въ залочването си. Срѝщу това имаме една сума отъ 28 милиона лева на разположение, но тази сума до изкарването на линията нѝма да стигне. Относително положението спрѝмо Народната банка, ако се говори счетоводно, ние имаме нѝкакъвъ дългъ, но имаме и нѝщо да вземаме. Но не е тамъ въпросътъ, а въпросътъ е: по отношение на онова, което ще настѝпи като дългъ, който ще трѝбва да се покрие обезателно съ дългосроченъ заемъ — защото това е въпросъ за постройката на желѝзница, която не можемъ да платимъ съ излишъцитѝ на бюджета — но който ще се оформи съвсѝмъ слѝдъ двѝ-три години, а въ туй време, наличността, която имаме за тѝзи желѝзници, ще я ядемъ отъ денъ на денъ, тя ще се намали, а въ замѝна на това ще расте напѝятъ дългъ на около 30 милиона лева, колкото и ще бжде.

П. Пешевъ: Както и да е, отъ тѝзи обяснения на г. министра, за които му благодаря, се вижда, че има още нѝкои суми, които не сж достатъчно уредени и които ще трѝбва да се уреждатъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Има ангажменти, които идватъ да увеличаватъ летящитѝ дългове.

П. Пешевъ: Има ангажирани разходи, има ангажирани суми отъ Българската народна банка и т. н., и се оказва, слѝдователно, една нужда за уреждане на това положение съ единъ консолидиранъ нѝкакъвъ си новъ заемъ. Несъмнѝно, че обясненията на г. министра, относително кредитоспособността на България, бѝха въ свързка именно съ туй положение на държавата.

Що се отнася до кредитоспособността на България и изправността ѝ спрѝмо своитѝ кредитори, несъмнѝно е, че думитѝ и мислитѝ, които изказа г. министърътъ на финанситѝ, сж напълно основателни и напълно справедливи. Той забѝлзва, обаче, че нашиятъ кредитъ, съобразно съ нашето икономическо и стопанско положение, съ нашето народно богатство, не е тѝй силенъ и тѝй добъръ въ сравнение съ оня на съседнитѝ намъ държави, които въ стопанско отношение стоятъ по-долу. Несъмнѝно е, че въ туй отношение може много да се помогне отъ българското правителство, ако то тури единъ по-голъмъ редъ въ начина на изразходването държавнитѝ суми и прѝмахне онай разгочителностъ, която досега е съществувала, и онай недостатъчно обмислени разходи, каквито сж вършени досега и каквито разходи можемъ да констатираме само съ нѝколко примѝри, каквито сж, напр., извънредно голѝмитѝ разходи за двѝтъ бани въ Вършецъ и Банки, за аквариума въ Варна, за нѝкаква си казарма въ Горна-бана, която е лишена отъ вода, и за други нѝкои разходи, ка-

квито сж, напр., интернатитѝ въ Шуменъ и Кюстендилъ, за които сж похарчени много пари и които и досега сж недоизкарани. Ако вземемъ банитѝ въ Вършецъ и Банки, ще видимъ, че похарченитѝ пари свършено не съотвѝтствуватъ на онова положение, въ което се намиратъ тия двѝ бани, защото мѝстноститѝ, въ които тѝ сж построени, сж свършено лишени отъ жилища за ония, които отиватъ да търсятъ лѝчение въ тия бани. Въ Вършецъ, дѝто банята струва повече отъ милионъ и е по-хубава отъ всѝкакъвъ дворецъ, нѝма ни единъ поредѝченъ хотелъ, и ханищата, дори, които сж били около тия бани, сж съборени и не съществуватъ, за да могатъ да се подслонятъ ония, които ще отиватъ на банитѝ. По такъвъ начинъ ние имаме една баня, за която е похарчено повече отъ милионъ, а не може да бжде използвана, не може да даде никакъвъ приходъ съобразно съ капитала, който е похарченъ за нея; сжщото е и за Банки, когато съ $\frac{1}{4}$ отъ тия суми можеха да се построятъ сжщитѝ тия бани, които щѝха да удовлетворятъ сжществующитѝ нужди. Слѝдователно, ние прѝдприемаме разходи за работи, които не сж толкова необходими, и харчимъ чрѝзмѝрно много за нужди, които можеха да се удовлетворятъ само съ $\frac{1}{4}$. Ако въ тоя пътъ върви сегашното правителство и правителствата, които ще го настѝдятъ — въ пѝтя на разумното харчене на държавнитѝ суми, които се прѝдвиждатъ въ бюджета, въ пѝтя на икономитѝ, въ пѝтя на разумното харчене за необходими държавни нужди, несъмнѝно е, че сегашното добро финансово положение ще се консолидира и нашиятъ кредитъ ще се повдигне още повече и държавата ни ще се избави отъ унижителнитѝ условия, при които нѝкои отъ нашитѝ държавни заеми сж били сключвани и послѝдствията на които ние чувствуваме дори досега. И това лѝто нашето правителство имаше стѝлжковение за работи, на които то е пѝленъ господаръ, и не можеше да се противопостави срѝщу шиканитѝ и прѝчкитѝ отъ извѝстни мѝста, които се считаха, че иматъ право да се намѝсватъ въ стопанството и финанситѝ на нашата държава. Несъмнѝно, г. г. народни прѝдставители, може да се направятъ разумни икономии, но не е сега нито времето му, нито мѝстото му да ги разискваме. Прѝдложи се тукъ една редица отъ реформи за прѝустройството на нашитѝ финанси и на нашето икономическо и социално положение. Прѝждеговорившиятъ г. Стамболийски нареди купъ реформи, по които той мисли, че нашата държава може да бжде уредена, за да процѝтѝва и напѝрѝдва. Несъмнѝно, че тия реформи може да бждатъ разисквани, но има ли време Народното събрание сега да ги разисква и да вземе нѝкакви рѝшения, когато адноврѝменно съ общитѝ разисквания по бюджета засѝдава и комисията по отдѝлнитѝ бюджети и вече нѝкои отъ тѝхъ е приела.

В. Георгиевъ: Г. Стамболийски прѝдлага реформи за бѝдѝщето.

П. Пешевъ: Добрѝ, но не можемъ отеднѝжъ да разискваме всички реформи. Въ бѝдѝще ще трѝбва по законодателенъ редъ да се приематъ реформи, но не и при разискването на бюджетитѝ, разискване, което, както виждате, става толкова набързо и толкова повърхностно.

В. Георгиевъ: На кое мѝсто, тогава, ще ги покажемъ? Сега трѝбва да ги покажемъ.

П. Пешевъ: Напр., реформата на г. Стамболийски по унищожението на милитаризма въ България. Тя е една реформа много важна и много сериозна, но имаме ли време ние сега да я разискваме и компетентни ли сме ние да рѝшаваме за намалението на военната служба на едногодишенъ срокъ? Не-

съмнишно, това е една сериозна работа, която изисква голѣми изучавания и за която се изисква по-голѣма компетентност, отколкото ние имаме. Г. Стамболийски, като се впусна въ военното вѣдомство, не пропусна да хвърли голѣми и тежки обвинения спрѣмо нашето офицерство. Не ще дума, че въ вѣщо стадо има и мърша, но да се говори, че 600 души наши офицери се обвиняват въ кражби и злоупотреби, т. е. да се каже, че $\frac{1}{4}$ отъ нашитѣ офицери сѫ крадци, азъ мисля, че е голѣма несправедливостъ и голѣма обида не само за това офицерство, но и за насъ, всички ни, отъ които това офицерство изхожда. Азъ не вѣрвамъ, щото г. военниятъ министъръ да е казалъ на г. Стамболийски подобно нѣщо, и ако би го казалъ, то би било чудовищно и би била извънредна, неоскачествима клевета за офицерството, между което, признавамъ, може да се намѣрятъ единици безчестни, както се намиратъ и въ всички други съсловия, между цѣлото гражданство.

Г. Стамболийски говорѣше само отъ името и за интереса на селското земеделѣско население и той говорѣше, споредъ мене, съвършено едностранично. И основателно е и справедливо е да се застъпва за селското земеделѣско население, но едновременно трѣбваше да говори за цѣлото българско население безъ разлика на съсловия, като български народенъ прѣдставителъ, а не като прѣдставителъ на земеделѣщитѣ, защото неоснователно е да се говори, че другитѣ български граждани — еснафи, търговци и индустриалци — сѫ облагодѣтелствувани отъ държавата, че тѣхниятъ товаръ е по-малкъ, отколкото на земеделѣщитѣ. Товарътъ на всички български граждани — данъчонъ и кръвенъ — е еднакво тежкъ, ако се иска облекчение на тоя товаръ, трѣбва да се иска еднакво за всички, безъ разлика, български граждани. Ако това е възможно, трѣбва да се направи за всички, но да се казва, че имало богати и не зная какви, на които данъцитѣ били по-малко, та върху тѣхъ трѣбва да се турн голѣмъ товаръ и да се намали тоя на земеделѣщитѣ, азъ мисля, че е съвършено неоснователно, защото ние виждаме, че даждията еднакво засѣгатъ, обгръщатъ всичкитѣ безъ разлика български граждани.

В. Георгиевъ: Г. Стамболийски не е казалъ такова нѣщо. Той е казалъ, че ние искаме прогресивно-подоходенъ данѣкъ, а върху кого ще падне, то е работа на самата система. Не трѣбва да се изопачаватъ мислитѣ.

П. Пешевъ: Не трѣбва да се говори, че нашитѣ индустриалци или търговци сѫ натрупали Богъ знае какви капитали, че тѣ сѫ богаташи, милионери. Съвършено неправно е да се говори така, защото, ако се влѣзе въ тѣхното положение, ще се види, че и то не е завидно, че и тѣ не сѫ прокопсали. Ако нѣкои отъ тѣхъ работятъ съ по-голѣми капитали, тѣзи капитали въ повечето случаи не сѫ тѣхни, а сѫ взети на кредитъ, като плащатъ прѣголѣми и прѣтежки лихви на ония, които сѫ имъ заели тѣзи пари. Влѣзте добръ, г. г. народни прѣдставители, въ положението и на занаятчи, и на търговци, и на индустриалци, както и на земеделѣщи, и бждете еднакво справедливи къмъ всички. Нека не се дѣлимъ на съсловия, както и държавата не ни дѣли. Налага се длъжностъ на народнитѣ прѣдставители — да гледатъ съ еднакво око на всичкитѣ български граждани. Уреждането на чиновническия въпросъ е дѣйствиелно отъ голѣма важностъ. Тая задача бѣ възложена отъ народното прѣдставителство на щатната комисиия, и тя има голѣма грижа да може въ врѣмето, съ което разполага, да изпълни задачата, която ѝ е възложена, като разрѣши донѣкъдъ тоя въпросъ. Рѣшението на комисиията въ туй отношение ще бжде внесено въ Народ-

ното събрание, за да се произнесе. Г. Стамболийски говори за чиновническата организация, за съюза на съюзитѣ, за борбата на съюзеното чиновничество, въ това число и на учителството, противъ държавата, която била врагъ на чиновничеството. Несъмнишно, такава една борба не може да намѣри симпатии въ народното прѣдставителство, защото никой нѣма да приеме, че държавата е врагъ на когото и да било въ тая земя, особено тя не е врагъ на чиновничеството. Тя е най-добрата майка на това чиновничество, и ако може да се каже, че въ нѣкои отношения държавата е била мащеха къмъ данѣкоплатцитѣ, тя обаче винаги е била най-мила майка къмъ чиновничеството. Ето защо нѣма никакво оправдание тая борба противъ държавата отъ страна на чиновничеството, отъ името и отъ срѣдата на което се вдигатъ понѣкога гласове: „Държавата — това е нашиятъ врагъ“. Това е едно маймунско подражание на идеи, които, може-би, другадъ да иматъ основание да се проповѣдватъ, но не и въ нашата земя, но не и отъ нашето чиновничество, което тѣй добръ е гледано отъ народа и отъ държавата.

Отъ земеделѣската група: Много право.

П. Пешевъ: И вѣрвамъ, че не само правителството, но и народното прѣдставителство въ единъ даденъ моментъ ще си изгубяватъ дълга спрѣмо ония, които биха се наели да водятъ борба и да съборятъ държавата, подъ развалинитѣ на която би паднало не само чиновничеството, но и цѣлиятъ български народъ. Това, разбира се, никога нѣма да бжде постигнато, защото то е една утопия, една фалшива анархистическа идея, която никога не може да си пробие пътъ въ живота. Та въ туй отношение нѣма разлика въ народното прѣдставителство, доколкото азъ разбирамъ, нѣма кой да пригърне таква идея, и, ако чиновничеството проявява въ малка своя частъ вражда спрѣмо държавата, това не трѣбва пъкъ да накара насъ, държавата и народното прѣдставителство, заради това именно да бждемъ несправедливи къмъ чиновничеството. Ние пъкъ отъ своя страна трѣбва да удовлетвориимъ ония тѣхни нужди, които сѫ законни, безъ да имъ допускаме да излѣзатъ отъ кража на законността. Уреждането на чиновничеството ще стане не съ едно разискване, не издѣнѣжъ, но съ редъ законодателни мѣрки. Начинътъ, по който г. Стамболийски мисли да уреди чиновническия въпросъ — чрезъ нѣкаква си комисиия, която да подбере, кои чиновници сѫ достойни да останатъ на служба — мисля, че е едно прѣдложение съвършено несериозно, защото не сѫ комисиитѣ, които нареждатъ чиновничеството, а то се нарежда по единъ законъ отъ правителството, което носи отговорността за управлението. Разбира се, че тоя въпросъ е единъ много важенъ и сериозенъ въпросъ за нашето управление, защото въ много отношения редътъ и напредѣкътъ въ тая държава зависа отъ доброто уреждане на тоя въпросъ, а сѫщо тѣй правилниятъ и редовниятъ конституционенъ редъ въ нашата страна ще бжде стабилизиранъ само слѣдъ като се уреди този въпросъ, който е най-трѣтливиятъ въ нашитѣ обществени борби.

Г. г. народни прѣдставители! Прѣждеговоритѣ се впуснаха обстоятелствено по много въпроси отъ нашия бюджетъ. Азъ не ще ви затруднявамъ да се впускамъ въ подробности и да ви развивамъ теории за начина, по който трѣбва да се уреди финансовото положение на нашата държава, защото, казвамъ, не е врѣмето, нито е случаятъ сега да уредимъ, кое отъ даждията е по за прѣдпочитане и по кой начинъ тия даждия да бждатъ уредени. Не остава, освѣнъ да пожелаемъ на правителството съ врѣмето, съ което ще разполага въ бждѣще, да се загрижи да направи ония реформи, които ще турятъ редъ въ нашето стопанство, които ще извадятъ и

нашия бюджетът отъ туй ненормално положение, въ което той се намира, за да се уреди държавата ни тъй, както се уреждатъ всички благоустроени държави, защото съ доброто финансово положение е свързанъ цѣлиятъ напредъкъ и на народа, и на държавата.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ.

И. Гешовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Изложението на г. министра на финанситѣ вчера се отличава не само съ онова, което съдържахъ, но и съ онова, което не съдържахъ. И ще ми позволите да почна най-напредъ съ послѣдната именно страна на тая рѣчь, съ онова, което тя не съдържахъ.

Г. министърътъ на финанситѣ не ни каза, както почти всички негови прѣдшественици имаха обичай да ни казватъ, какво е днешното положение на нашитѣ летящи дългове. Ние знаемъ отъ равносметките на Българската народна банка, че въ началото на миналия мѣсець ноемврий държавата е дължала на нея банка около 16.390.000 л.; ние знаемъ, че има и други дългове, и бихме желали да имаме цѣлата сума на тия дългове, за да бъдемъ освѣтлени върху положението на нашето стъпнище. Ние бихме желали толкозъ повече да знаемъ това, че и другъ единъ въпросъ се мина мълкомъ отъ г. министра на финанситѣ, а именно, какви сж неговитѣ намѣрени относително консолидирането на тия дългове, относително конверсията на нашитѣ 6%-ни дългове, за която вече г. Даневъ говори. За тая конверсия прѣдшественикътъ на г. министра на финанситѣ говори вече, както ви каза г. Даневъ. Той имаше единъ планъ, и ми се струва, че Народното събрание има право да иска и отъ неговия прѣемникъ да ни каже своитѣ възгледи върху тоя въпросъ, да ни каже, какво мѣри той да направи по него, и при това да ни каже, какви сж нуждитѣ на държавата ни относително желѣзницитѣ и относително въоръжеността на всѣката, за което се говори навсѣкъждъ, и относително това, което се писа вече въ вѣстникитѣ и което, споредъ мене, е доста вѣрно, относително декларацията на г. министра на общественитѣ сгради въ Пловдивската търговска камара, че правителството тѣмъ да сключи единъ заемъ отъ 200.000.000 л.

Министъръ А. Ляпчевъ: Сега чувамъ, г. Гешовъ.

И. Гешовъ: Въ вѣстникитѣ го имаше, г. министре, и, споредъ моитѣ свѣдѣния отъ Пловдивъ, дѣйствително го е казалъ г. министърътъ на общественитѣ сгради, като е прибавилъ, че желае именно търговцитѣ, които се оплакватъ отъ нѣмане на вагони, да пропагандиратъ тая идея, че държавата има нужда отъ единъ добъръ заемъ — отъ 200.000.000 л., за да може да си достави всички тия работи, които липсватъ на нашитѣ желѣзнопътни съобщения.

Министъръ А. Ляпчевъ: Понеже се приписва като намѣрение на правителството да сключи заемъ отъ 200.000.000 л., най-категорически заяввамъ: никакво намѣрение за сключване заемъ отъ 200.000.000 л. правителството нѣма. Правителството има намѣрение не, но наложено му е, ако намѣри удобни условия, да конвертира заемитѣ. Оттамъ-нататъкъ абсолютно нищо нѣма.

И. Гешовъ: Азъ вземамъ актъ отъ тѣзи думи на г. министра и минавамъ по-нататъкъ.

Третиятъ въпросъ, по който азъ бихъ желалъ да чуя мнѣнието на г. министра на финанситѣ и на неговитѣ другари, той е: какъ се отнасятъ тѣ до тая мисия на щатната комисия — една мисия, за която почти всички прѣждеговоривши говориха, като припомнимъ, какви надежди се възлагаха на трудоветѣ

на тая комисиия въ ланшната сесия на това Народно събрание. Всички очакваха отъ нея единъ докладъ, който да улесни много работата на Народното събрание по рационалното уреждане на разходитѣ на бюджета, но тоя докладъ още не се е явилъ. Азъ бихъ желалъ да зная, какъ се отнася правителството къмъ трудоветѣ на тая комисиия и какъ мисли то, че тия трудове, че заключенията на комисиията ще се отразятъ върху нашия бюджетъ — въ намалението на персонала ли, или, напротивъ, въ увеличаване на разходитѣ. Казвамъ „въ увеличаване на разходитѣ“, защото прѣдполагамъ, г. г. народни прѣдставители, че, колкото и намаления, колкото и съкращения да направи тая щатна комисиия, тя непрѣмънно трѣбва да се занимае съ въпроса, повдигнатъ отъ г. Стамболийски, съ въпроса на малкитѣ наши чиновници, на нашитѣ служаци. Колкото и да въставаме, г. г. народни прѣдставители, противъ прѣкаленитѣ искания на тия чиновници, колкото и да се солидаризираме съ правителствата на всички културни държави, колкото и да поддържаме, че на чиновникитѣ, дори и ако споредъ нашата конституция е позволено правото на съюзяване, не е позволено правото на стачка, както това сега се поддържа и въ Франция отъ единъ такъвъ социалистъ като Бриана, колкото, казвамъ, и да сподѣляме тия мисли, ние пакъ трѣбва да признаемъ, че има измежду нашето низше чиновничество, измежду нашитѣ служаци, хора, които при новитѣ условия на живота дѣйствително иматъ право на едно малко увеличаване на тѣхната заплата. Това е единъ въпросъ, върху който, разбира се, сега не мога да се произнесе, но то е единъ въпросъ, който заслужава да бъде обсъденъ отъ правителството. Ако дѣйствително тия чиновници, служаци и учители, съ които най-много се занима г. Стамболийски, иматъ прѣкалени искания, ние всички ще бъдемъ заедно съ правителството, ще въстанемъ противъ тия прѣкалени искания; но, ако исканията имъ сж умѣрени, особено на ония чиновници и служаци, на които никакво увеличаване отъ нѣколко години насамъ не е станало, менъ ми се струва, че чувството на справедливостъ ще диктува на всички васъ, г-да, едно снизхождение къмъ тѣхъ и едно малко увеличаване на тѣхната заплата. Но всички тия въпроси, пакъ повтарямъ, правителството е най-компетентно да ги проучи, и азъ бихъ желалъ по това да зная неговото мнѣние.

Като пристѣпямъ сега, г-да, къмъ другата частъ отъ рѣчьта на г. министра, азъ ще се занимаю съ ония страни на бюджетопроекта и на нашето финансово положение изобщо, върху които той говори и които най-много биятъ въ очи. И прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, ще се съгласите всички съ мене, че бие въ очи оптимизмътъ на г. министра на финанситѣ. Въ 1903 г., отъ която година и г. министърътъ почва да прави сметки, ние имаме единъ бюджетъ отъ 98.131.000 л. — цифритѣ вземамъ отъ ланшната рѣчь на прѣдшественика на г. министра на финанситѣ, г. Саллабашевъ. За идущата година намъ се прѣдлага единъ бюджетъ отъ 178.339.000 л. Между тия цифри имаме едно увеличаване отъ 80%, а населението въ 1903 г. бѣше 3.800.000 души. Идущата година, по всѣка вѣроятностъ, ще бѣде 4.350.000—4.450.000 души. Ще се каже, населението едва се е увеличило съ 15%, а бюджетътъ ни се увеличава съ 80%. Може да се каже, че населението не се е много увеличило, но че благосъстоянието му се е уголѣмилло. Много трудно е да се изчисли богатството на едно население, но има видими признаци, единъ отъ които е износътъ, износната търговия. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, въ 1903 г. тоя износъ е билъ 108 милиона лева, а лани — 111 милиона лева само. Сир., едва има 3% увеличаване. Тая година за деветѣтъ мѣсеца е 80 милиона лева, когато лани за деветѣтъ мѣсеца бѣше 86 милиона лева. Ще се каже, че тая година ние едва-ли ще стигнемъ

цифрата 111 милиона лева — износът на миналата година.

А. Екимовъ: Тръбва да се забълъжи, че тази година имаме изключително голъмо плодородие.

И. Гешовъ: Да, и имаме голъмо плодородие, както забълъжи г. Екимовъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Той взема постъпленията до септемврий; значи, плодородието остава настрана.

И. Гешовъ: Колкото и прѣз останалитѣ мѣсеци да се изнесе, пакъ едва-ли ще се оправдае това увеличение въ нашия бюджетъ, което ние виждаме. Ако се не лъжа, въ 1904 г., при единъ бюджетъ отъ 113 милиона лева, министърътъ на финанситѣ писа въ в. „Прѣпорецъ“, че ние вървимъ по пътя на самоубийството. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, сега като виждаме една много по-голѣма цифра, пита се, по кой пътъ вървимъ? Оптимизъмътъ е безспорно едно хубаво нѣщо; песимиститѣ хора нищо добро не могатъ да направятъ. Вие сте слушали, че сегашниятъ императоръ на Германия единъ день бѣше писалъ, че, ако е възможно, той би желалъ да изгони отъ държавата си всичкитѣ песимисти. Тѣй щото, азъ не укорявамъ много г. министра на финанситѣ, че е оптимистъ, но всѣко нѣщо прѣкалено става вѣрно. И нашиятъ оптимизъмъ става толкова поврѣденъ, че, ако сравнимъ нашия данъченъ товаръ, г. г. народни прѣдставители, съ този не на други културни страни, а на нашитѣ съсѣди, ще видимъ, че сравнително ние въ България сме много по-тежко натоварени, отколкото било въ Ромъния, било въ Сърбия, било въ Гърция.

А. Екимовъ: Туй е вѣрно.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ще видимъ, да-ли е вѣрно.

И. Гешовъ: (къмъ г. Екимова) Какво казвате: че е вѣрно?

А. Екимовъ: Да, ние сме по-тежко натоварени даже и отъ Германия, Франция и Швейцария.

И. Гешовъ: Сега, ето нѣкои цифри. Нѣмахъ време, и послѣ, не е работа тукъ, трѣбва особена студия да се прави, за да ви изтъкна цѣлъ редъ данни по тоя въпросъ, но само нѣколко цифри ще ви покажатъ, че дѣйствително България въ отношение на данъцитѣ си е много по-прѣтоварена, отколкото други държави. Въ Ромъния цифрата на бюджета е 461.080.000; въ България — 178.340.000, въ Гърция — 141.560.000, въ Сърбия — 111.870.000 — говоря за тазгодишнитѣ бюджети на тѣзи държави; само за България думата е за идущата година. Прѣки данъци: Ромъния — 43.880.000, България — 40.750.000 — при единъ бюджетъ въ Ромъния отъ 461 има 43 милиона, а ние имаме 40 милиона; Гърция има 24.521.000, Сърбия — 32.235.000. Непрѣки данъци: Ромъния, заедно съ монополитѣ, 140 милиона — като казвамъ монополитѣ, разбирамъ, че тѣ купуватъ тютюни, прѣработватъ ги и послѣ ги продаватъ; тѣй щото, въ туй влиза и суровиятъ материялъ — България — 72.280.000, заедно съ привилегиитѣ; Гърция — 55.224.000, Сърбия — 48.910.000. Поземеленъ налогъ — върху това особено обръщамъ вниманието ви, г. г. народни прѣдставители — Ромъния има 20 милиона лева; ние прѣдвиждаме за идущата година 25; Гърция — 13.876.000; Сърбия 11.344.000. Недѣйте забравя, че Ромъния има работна земя много повече, отколкото е нашата. Когато говорихъ по законопроектъ за Кооперативната банка, които ме слушаха, помнятъ, че тѣхната работна земя извадихъ на 70 милиона декара, когато нашата, както вчера чухте отъ г. министра, е около 40 милиона декара.

лиона декара, когато нашата, както вчера чухте отъ г. министра, е около 40 милиона декара.

С. Тенчовъ: Г. Гешовъ! Въ Ромъния работата е тъкмо обратното, че чоконтѣ, които владѣятъ земята, сѣщеврѣменно тѣ управляватъ Ромъния, а у насъ не е така.

И. Гешовъ: Не можахъ да Ви чуя, за жалостъ.

Мита. Ромъния има приходъ отъ митата 48 милиона лева при единъ вносъ отъ 414 милиона, ние имаме 24 милиона лева мита при единъ вносъ отъ 160 милиона лева и отъ тѣхъ трѣбва да се спаднатъ онѣзи, които влизатъ отъ Турция, и онѣзи, които влизатъ безъ мита у насъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ама като започнете да ги спадате и въ Ромъния...

И. Гешовъ: Е добръ, да не ги спадате. Тѣ иматъ 414 милиона лева вносъ и отъ него взематъ 48 милиона лева мито, а ние отъ 160 милиона лева вземаме 24 милиона.

А. Екимовъ: Когато ходятъ по панаиритѣ, гледатъ да контрабандиратъ стоки, защото сж поевтини.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля Ви, г. Екимовъ.

И. Гешовъ: Искамъ да ви докажа, г-да, че ние сме доста тежко обложени. И ако особено вървимъ тѣй, както досега, ако направимъ заемъ, нека да речемъ не за 200 милиона лева, а за стотина, и ако се принудимъ да увеличимъ платата на нашитѣ по-малки чиновници, ние скоро ще достигнемъ 200 милиона лева бюджетъ и тогава дѣйствително ще бѣдемъ много по-тежко обложени, отколкото всичкитѣ наши съсѣди. Менѣ ми се струва, че най-елементарното благоразумие изисква да бѣдемъ внимателни, да бѣдемъ, ако не песимисти, поне не толкова оптимисти.

Второто нѣщо, което бие въ очи, г. г. народни прѣдставители, то е, че бюджетътъ ни, и тѣй увеличенъ, пакъ продължава да се увеличава съ свѣрхсметни кредити. Г. министърътъ не знае да-ли включи въ свѣрхсметнитѣ кредити, за които ни говори, и двата голѣми кредита отъ 29 милиона и отъ три милиона лева, които се гласуваха въ началото на тая година и които се обнародваха въ „Държавенъ вѣстникъ“ отъ 21 мартъ, тѣзи именно двѣ таблички. (Показва ги) Сега, споредъ монитѣ свѣдѣния, и подиръ тѣзи 33.355.000 л. за разни години — признавамъ, не за тази година и за ланшната, а за по-стари години отъ тѣхъ — и подиръ тия два голѣми свѣрхсметни кредити, казвамъ, ние имаме още 4—5 кредита, които се възкачватъ на около 6 милиона лева. Г. министърътъ спомена, че за тая година имаме само около 2 милиона лева.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гешовъ! Азъ споменахъ едно нѣщо, по което двама отъ прѣждеговорившитѣ оратори правиха намеци, именно г. Пешевъ и г. Даневъ, и Вие идвате на трети редъ. Туй е слѣдното: Ние имаме единъ излишъкъ, очистенъ отъ всичко, отъ около 7 милиона лева за 1909 г. Казахъ ви, при сключването на бюджета за 1909 г. азъ ще сезирамъ народното прѣдставителство, какво да правя съ тоя излишъкъ. Досега никакви ангажирани суми за никакви разходи нѣма; но, ако се намѣри за добръ, ще ги ангажираме. Това е то, и навѣрно, което сте дочули за 6 милиона, може-би тамъ да се върти нѣщо. Касае се да използваме най-правилно единъ излишъкъ.

И. Гешовъ: Относително тоя излишъкъ, г. министре, азъ искахъ да говоря сега именно, като единъ трети фактъ, който най-много бие въ очи. Какъ се е добилъ тоя излишъкъ, азъ не можахъ добръ да разбера отъ Вашата рѣчь. Но тукъ имамъ, г. г. народни прѣдставители, в. „Прѣпорецъ“ отъ 25 августъ тая година, уводната статия на който се занимава именно съ въпроса за сключването на бюджета на 1909 г. И относително излишъка ето какво азъ чета въ края на тая статия: (Чете) „И тъй, приходниятъ и разходниятъ редовенъ бюджетъ за 1909 г. се сключи съ приходъ — 161.416.675-47 л., а разходъ — 155.469.920-31 л.; излишъкътъ е, слѣдователно, 5.947.746-16 л.“

Министъръ А. Ляпчевъ: Позволете ми да допълня. В. „Прѣпорецъ“, когато е обнародвалъ тази статия, е взелъ въ внимание само редовния бюджетъ за 1909 г., но азъ въ рѣчта си прибавихъ, че по 1909 г. имаме извънреденъ бюджетъ за експлоатацията на източнитѣ желѣзници, които не се числѣха тогава като държавенъ имотъ, защото не бѣше уреденъ въпросътъ съ турското правителство и съ компанията. Този извънреденъ бюджетъ даде единъ приходъ повече отъ 2.800.000 л. и въ добавъкъ дадохъ въ повече новоприетитѣ приходи отъ фароветѣ въ слѣдствие на независимостта, и съ всичко това този излишъкъ отъ 5.900.000 л. за 1909 г. се увеличи съ тия три милиона отъ тѣзи двѣ пера и стана 9 милиона. Азъ го намалявамъ близо съ два милиона, защото казахъ, че има ангажирани суми за извършени работи по бюджета на 1909 г., които ще бѣде добръ да се изложатъ въ една вѣдомость къмъ сжщия бюджетъ, та да се знае дѣйствително чистиятъ излишъкъ, какъвто е, а не да се оставятъ отподирѣ всевъзможни утайки, каквито бѣха онѣзи стари дългове отъ 34 милиона лева, за които вотирахте кредитъ миналата година. Въ рѣчта си забѣлжихъ — дължа да подчертая — че нашата държава, както и нашиятъ съездъ, страдаме отъ една болестъ; и тя е, че, при сключването на бюджетнитѣ упражнения, ние не сме въ сила да наложимъ на чиновничеството да не ангажира повече суми, отколкото му сж разрешени кредити. Цѣртъ на това е започнато у насъ съ счетоводителитѣ въ всички министерства, които сж въ зависимостъ отъ министра на финанситѣ. Нужно е още да се допълнятъ тия права, относително държането на смѣткитѣ, при ангажирането на кредити, при сключване на контракти и пр. — работа на едно бѣдѣще законодателство — и тогава чакъ ще можемъ, тъй да се каже, да прѣкъснемъ това увеличение на непрѣдвидѣни разности за стари бюджети на държавата, които съставляватъ утайка за заеми. Отъ сжщото нѣщо страдатъ и ромжнитѣ, и тѣхниятъ министъръ на финанситѣ, г. Константиноску, ако се не лѣжа, констатира, че ежегодно тѣ сж длѣжни да дотѣмняватъ такива стари дългове за 12—15 милиона лева. И тѣ имъ търсятъ цѣра, и ние имъ търсимъ цѣра. Та се повръщамъ. Има около 1.800.000 л., максимумъ до 2 милиона лева, такива суми къмъ бюджета за 1909 г. Ние сме наредили да се издирятъ всички суми, които сж ангажирани за извършени работи, а изплащането не е могло да стане поради невѣзможностъ да се оформятъ прѣзъ бюджетното упражнение. Тогава ще имаме единъ дѣйствителенъ чистъ излишъкъ отъ 7 милиона лева за 1909 г. Какво ще направимъ съ него, ще видимъ.

И. Гешовъ: Тукъ моята дума не бѣше толкова за свѣрхсмѣтнитѣ кредити, колкото за тоя излишъкъ, какъ е добитъ. И за да видимъ, какъ е добитъ, азъ трѣбва да продължа този цитатъ отъ в. „Прѣпорецъ“. (Чете) „Трѣбва — казва авторътъ на тая статия — да се забѣлжи, че въ разходитѣ на тоя редовенъ бюджетъ не сж показани свѣрхсмѣтнитѣ кредити,

които се покриватъ отъ заеми и за които има изразходвани 11.719.271-79 л.“

Министъръ А. Ляпчевъ: Азъ не зная, кой е писалъ това. И това не се отнася къмъ бюджета за 1909 г.

И. Гешовъ: Къмъ бюджета за 1909 г. се отнася.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не. Азъ Ви заявявамъ най-категорично, че за 1909 г. по редовния бюджетъ и по бюджета на източнитѣ желѣзници, които спадатъ къмъ въпросния бюджетъ, нѣма никакви извънредни кредити, нѣма никакви други свѣрхсмѣтнитѣ кредити, освѣнъ ония, които ще ви внесемъ, както ви казахъ, отъ около 1.800.000 л. Отъ това, което се говори тамъ, личи си, че този, който е писалъ, не се е ограничилъ съ бюджета за 1909 г. И какво се чете тамъ? Ние имаме два извънредни бюджета: извънреденъ бюджетъ за постройка на шосета, бани и т. н. — 11 милиона и толкова хиляди лева, извънреденъ бюджетъ за постройка на желѣзници — 21 милионъ лева, извънреденъ бюджетъ за дотѣмняване — толкова милиона лева. Всички тия нѣща, г. Гешовъ, сж наслѣдство отъ нашитѣ прѣдшественици; има специални заеми, приходитѣ на които ние ще употребимъ за построяване и издѣлжаване на тѣзи ангажменти. Нашиятъ бюджетъ, г. Гешовъ, когато желаемъ да бѣдемъ добросъвѣстни, не можемъ да го сравняваме съ изпълнението на всички тия бюджети, останали отъ бившето управление. Разходитѣ за шосетата, за които има 19 милиона заемъ, сж отдѣлени; тѣзи разходи сж въ отдѣленъ бюджетъ, и тукъ е изложено какъ ще си бѣде. Тѣй че, да става смѣсване на това е много недобросъвѣстно. Тѣ сж едни отдѣлни нѣща, тѣ си иматъ отдѣлни приходи по заемъ, специално за тѣхъ назначени и специални разходи само за тѣхъ. Ние не сме могли да ги поемемъ къмъ бюджета за 1909 г., па ако ги поемемъ, ще поемемъ и приходитѣ, ще поемемъ и разходитѣ и ще бѣде сжщото: пакъ 9 милиона неочистенъ излишъкъ, съ 1—2 милиона намаленъ, остава 7 милиона чистъ.

И. Гешовъ: Сега, очевидно е, че това нѣщо не е писалъ настоящиятъ министъръ на финанситѣ, но въ всѣки случай явява се тукъ въ официозния органъ на правителството, и менъ ми се струва, че азъ имамъ право да му отдамъ това значение, което му давамъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ще взема бѣлѣжка за тази поправка, която правя, по отношение редактора на в. „Прѣпорецъ“.

И. Гешовъ: Моля Ви се, г. министре, позволете ми да свѣрша и да направя заключението си, и тогава, разбира се, Ваше право е да си вземете бѣлѣжка какъто щете. (Чете)

„Отъ тия свѣрхсмѣтнитѣ кредити срѣщу заеми най-много сж изразходвани за Военното министерство — 8.257.581-74 л., слѣдъ туй за онова на общественитѣ сгради (за постройка на мостове и шосета) — 2.793.014-99 л., и най-сетнѣ за търговското и земледѣлско министерство (за построяване бани въ Вършецъ, Банки, Хисаръ и Меричлери, за заплата на персоналъ въ Меричлери и за залѣсяване около банята въ Банки) — 688.670-05 л.“ И ако си позволимъ да ви прочета туй нѣщо, г-да, то не е само, че се явява въ официозния органъ на правителството, а още, защото — може-би, криво, но на всѣки случай добросъвѣстно — разбрахъ вчера отъ думитѣ на г. министра, че дѣйствително може да се харчи отъ заеми за въоръжение и за други такива нужди. Именно на това искахъ азъ да настоя, г. г. народни прѣдставители. Въ първата рѣчь, която първиятъ министъръ на финанситѣ на сегашното правителство

г. Саллабашевъ произнесе въ тая ограда върху напътъ финанси, той възстана противъ тази система — да се харчатъ паритъ отъ заеми за въоръжение. Той ви напомни тогава практиката на покойния Каравеловъ, като ви каза, че Каравеловъ всъкогашъ ни е училъ разходитъ за въоръжението да се плащатъ отъ обикновенитъ приходи на държавата. На стр. 29 отъ неговата рѣчь стои слѣдното: (Чете) „Да се купуватъ топове или правятъ посета съ заеми е една голѣма грѣшка. България по-напрѣдъ, а особено при първото управление на покойния Петко Каравеловъ, се намираще въ голѣма криза, но пакъ не се прибѣгна къмъ никакъвъ заемъ. Той можа да изкара една война, която коштува 32 милиона, и всичкитъ тия разходи бѣха покрити само отъ редовнитъ срѣдства на бюджета, безъ да се прави заемъ“. Искахъ, г. г. народни прѣдставители, да ви напомня това и, може-би, да чуя и отъ г. министра на финанситъ, че той дѣйствително нѣма намѣрение да усвоява практиката на бившето правителство. Защото не само покойниятъ Каравеловъ, но и всичкитъ подиръ него министри на финанситъ до 1903 г. систематически се съобразяваха съ неговата практика: разноситъ по въоръжението, разноситъ по посетата и мостоветъ, всички разноси, съ изключение на разноситъ по производителни цѣли, каквито сж желѣзницитъ, напр., да се покриватъ съ обикновенитъ приходи на бюджета. За пръвъ пътъ бившето правителство, бившиятъ министъръ на финанситъ г. Паяковъ въведе у насъ тази практика да се правятъ заеми, за да се купуватъ съ тѣхъ топове и други въоръжения. Признавамъ, че въ нѣкои извънредни случаи дѣйствително може да стане нужда да се правятъ заеми за голѣми въоръжения, но да се прави това нѣщо обикновено систематически е лошо, и азъ бихъ желалъ поне демократическата партия да не създава такива прецеденти. Като казвамъ това нѣщо, г. г. народни прѣдставители, азъ настоявамъ много върху туй: партии, като демократическата, да не създаватъ лоши прецеденти, защото, ако тия прецеденти, създадени отъ тѣхъ, се отнасятъ само до малки работи, отъ нѣкои тѣхни приемници могатъ да се позоватъ и за голѣми и да се почне пакъ финансова политика съсипателна за страната. Затуй именно, както по оптимизма на г. министра на финанситъ, тъй и по тая практика на бившето правителство, азъ бихъ желалъ демократическата партия да не създава подобни прецеденти.

Г. г. народни прѣдставители! Пристигналъ сега къмъ приходния бюджетъ, защото четвъртиятъ въпросъ, който бие въ очи по тоя бюджетъ въобще, е въпросътъ за приходитъ и за измѣненята, станали въ оная частъ отъ приходния бюджетъ, която съдържа особено прѣжитъ даждия и прѣди всичко поземелния налогъ, по който азъ, за съжаление, не чухъ онова, което очаквахъ отъ прѣдставителя на земецѣйската партия г. Стамболийски. Отъ 23 милиона, за които ви говори г. министърътъ на финанситъ, че ще се плащатъ отъ идущата година нататъкъ отъ земитъ, сир. отъ нивитъ и ливадитъ има, споредъ моето изчисление, не вече едно увеличение отъ 800.000 л., но едно увеличение отъ 1.825.000 л. — 800.000 л., които се придаватъ, за да стане сумата 25 милиона, и, освѣнъ това, сумата, която се взима отъ лозята, се прибавя къмъ оклада на нивитъ и ливадитъ. Касае се, слѣдователно, за едно увеличение отъ 8% приблизително. При това недѣйте забравя — впрочемъ г. министърътъ бѣше доста откровенъ да го признае — че тѣй като цѣлиятъ облогъ се качва на 23 милиона, то и връхнинитъ, окръжни и общински, тѣй сжко се увеличаватъ. Питамъ, г. г. народни прѣдставители, добръ ли е да стане това увеличение за нивитъ и ливадитъ? Г. министърътъ на финанситъ каза, че има увеличение въ пространството на обработваемата земя, затова било справед-

ливо да стане това увеличение на данъка; обаче г. Стамболийски мимоходомъ ви забѣлѣжи, че, ако нѣждѣ има увеличение, другадѣ пъкъ има намаляние. Азъ съмъ слушалъ отъ много жители на планински мѣста, че дѣйствително отъ година на година поронтъ заличатъ тѣхнитъ земи и че тѣ сж принудени да ги напускатъ като необработваеми вече. Азъ не зная процента на тия напуснати земи, но въ всѣки случай има такива.

Нѣкой отъ мнозинството: Много малко.

Министъръ А. Ляпчевъ: Поронтъ унищожаватъ и горитъ.

И. Гешовъ: Дори и да нѣмаше такива земи, г. г. народни прѣдставители, мнѣ ми се струва, че не трѣбва да се увеличава поземелниятъ налогъ, защото отдѣтъ ви казахъ, че въ нѣкоя отъ напѣтѣ съседни страни поземелниятъ налогъ не е тъй високъ, както въ България. Тенденцията въобще, въ всичкитъ културни страни, е този данъкъ да се намалява, а не да се увеличава. Г. министърътъ на финанситъ знае това много добръ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Кажете кждѣ и на колко е намаленъ?

И. Гешовъ: Въ Франция е намаленъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Кога е намаленъ?

И. Гешовъ: Въ 1899 г. е билъ 118 милиона, послѣ слѣза на 112, а сега е 106 милиона лева.

Министъръ А. Ляпчевъ: Сега е 240—250 милиона лева.

И. Гешовъ: Съ налога върху покрититъ земи.

Министъръ А. Ляпчевъ: Върху всичкитъ земи.

И. Гешовъ: Азъ мога да Ви покажа дори и книгата, дѣто се пише това — имамъ я въ моето чекмедже. Въ Англия вжтрѣ въ 10 години този поземеленъ налогъ се намали съ 26%. Ако финансовото положение на нашата страна не позволява намаляние на поземелния налогъ — и азъ съмъ съгласенъ въ това отношение съ г. министра — мисля, че не би трѣбвало и да се увеличава. И тъй е той тежъкъ, каквото щете казвайте, сравненъ съ данъка, който другитъ съсловия плащатъ. Затова, споредъ мене, бюджетарната комисиия ще направи много добръ да се възползува отъ думитъ на г. министра, които каза въ вчерашната си рѣчь, че не е противенъ да се разисква тоя въпросъ въ бюджетарната комисиия и да се направи онова намаляние, което се намѣри за нужно.

По данъка върху занятията, г. г. народни прѣдставители, не съмъ азъ, който ще възражамъ на г. министра. Той при дебатитъ по отговора на тронната рѣчь спомена два-три пѣти, че азъ съмъ авторътъ на закона за данъка върху занятията, на тоя прогресивно-подоходенъ налогъ. Само че тогава той направилъ двѣ-три закачки, на които не мисля сега поне за нужно надѣло да отговарямъ. Каза, напр., че съмъ билъ непослѣдователенъ, защото азъ най-напрѣдъ съмъ въвелъ тоя налогъ, а пъкъ сега викамъ и азъ противъ него. Има, дѣйствително, нѣкои хора недоволни отъ прилагането на закона, но това не ще рече, че сж и противъ закона. Г. министърътъ привелъ едно циркулярно, въ което съмъ писалъ, че слугитъ и слугинитъ трѣбва да бждатъ записани. Разбира се, ако и тѣ получаватъ повече плата, и тѣ трѣбва да плащатъ тоя данъкъ. Има прѣдвидѣнъ въ закона единъ *Existenz minimum*, но тоя бѣше много

малък, защото съгласете се, г-да, въ една страна като нашата, дѣто масата на данъкоплатците сѫ бѣднитѣ земледѣлци, които не вадятъ толкозъ, колкото слугитѣ, а плащатъ данъци, слугитѣ, които получаватъ по 40—50 л., има и по 100 л. на мѣсець, защо да не плащатъ данъкъ?

Министъръ А. Ляпчевъ: Въ окръжното бѣше казано да се облагатъ и слугитѣ на говедаритѣ и т. п. Ние, министритѣ, често пѣти подписваме работи, безъ да знаемъ.

И. Гешовъ: Въ всеки случай, у мене нѣма последователностъ въ това отношение. Колкото за самия законъ, ако сега има понѣкогашъ критики и отъ страна на народната партия, като партия, то не е относително принципа, а е само относително начина, по който тоя законъ се измѣни съ четири члена въ закона за бюджета. Менѣ ми се струва, че г. министърътъ на финанситѣ нѣма да ме опровергне, когато му напомня, че въ 1905 г. въ едно конгресно рѣшение демократическата партия писа, че такъвъ единъ законъ, за да бѣде справедливъ, трѣбва да съдържа поне 200 члена.

Министъръ А. Ляпчевъ: То бѣше за приходитѣ.

И. Гешовъ: Именно за приходитѣ. У насъ този мой законъ се разшири съ 4-тѣ членчета, внесени въ закона отъ бившия министъръ на финанситѣ...

Министъръ А. Ляпчевъ: Отъ г. Паякова.

И. Гешовъ: Отъ г. Паякова и послѣ отъ г. Саллабашева...

Министъръ А. Ляпчевъ: Нѣмаше какво да прави.

И. Гешовъ: Та противъ това народната партия може да е направила нѣкои критики, а пъкъ, колкото за оплакванията на данъкоплатците, никоя партия не може да бѣде отговорна за това, че се жалватъ нѣкои граждани, били тѣ членове на тая партия, отъ прилагането на единъ законъ. И, както знаете, г. министре, не само народницитѣ се оплакватъ отъ него. Вие, които четете всички вѣстници, може да сте чели последния брой на в. „Радикалъ“, въ който има една статия по Вашитѣ данъчни реформи. Въ нея статия много се говори именно върху това прѣкомѣрно облагане на нѣкои граждани по новитѣ разпорѣждания на Министерството на финанситѣ — прѣди Вие, може-би, да влѣзете въ министерството.

Третиятъ въпросъ, свързанъ съ прѣжитѣ даждия, е въпросътъ за беглика и она за данъка върху сградитѣ въ градищата, които данъци, както всички знаете, минаха въ полза на общинитѣ, въ замѣна на общинския налогъ, който взе държавата. По тоя въпросъ, г-да, азъ поискахъ и мнѣнието на казанлъшкия градски съвѣтъ, който, както знаете, се прѣдседателствува отъ единъ социалистъ, единъ много честенъ и извѣстенъ гражданинъ, г. Бозвелиевъ. И такахъ това мнѣние, за да се освѣтля повече и тогава да говоря по реформата на г. министра на финанситѣ въ тая ограда. За жалость, тѣй бързо се внесе тоя законопроектъ, тѣй бързо се прокара, щото постановлението на градския съвѣтъ по тоя въпросъ ми пристигна слѣдъ третото четене на законопроекта. Ето защо азъ се надѣя, че ще ми позволите сега да ви изтъкна много накратко възраженията на тоя градски съвѣтъ, прѣдседателствуванъ, както споменахъ вече, отъ единъ социалистъ и съставенъ отъ четири партии, за да видите, какъ хора, като градскитѣ съвѣтници въ Казанлъкъ, гледатъ на тоя въпросъ. Тѣ възставатъ противъ тоя законъ и казватъ, че той, прѣди всичко, ще оцети града въ това отношение, че въ бѣдѣще ще се даде

на градския съвѣтъ въ Казанлъкъ не сумата на тазгодишнитѣ постѣпления отъ общинския налогъ, а срѣдната сума на последнитѣ три години — 1907, 1908 и 1909.

Министъръ А. Ляпчевъ: Както прѣдписва законътъ за отчетността по бюджета да прѣдвиждатъ за идущата година.

И. Гешовъ: Тя е една мѣрка, взета за да се приближимъ до истината, а пъкъ тукъ сжщата мѣрка дѣйствително дава едно срѣдно число, но въ ущърбъ на градоветѣ. Защото ето какво става. Гр. Казанлъкъ — азъ се отнѣсохъ къмъ този градъ, не само защото имамъ честта да прѣдставлявамъ Казанлъшката околия, но защото той е единъ отъ малкото градове у насъ, които, намѣсто да растатъ по население, отиватъ надирѣ — е добръ, тоя градъ, който тѣй отпада, тази година ще има 61 хиляда лева отъ общински налогъ, а, като се прѣсметне срѣдното на миналитѣ три години, приходътъ пада на 59,650 л. Второ, взема се отъ общината единъ сигуренъ приходъ, а се дава другъ, който винаги дава отъ 10 до 20% недобор. По този въпросъ никой, ми се струва, отъ тѣзи, които говориха въ Събранието, не спомена нищо. Тѣзи недобори се оставятъ въ тежестъ на градскитѣ общини — на-ли тѣй, г. министре?

Министъръ А. Ляпчевъ: Не. Тѣзи недобори ще дотѣкмяватъ разликата. Министерството на финанситѣ по този въпросъ е разрѣшило своето положение въ закона, като е казало: отъ онова, което ще събере — защото държавата ще събира данъка върху сградитѣ, а не общинитѣ — ще се намали съ данъка върху сградитѣ онова, което съставлява срѣдниятъ размѣръ за годинитѣ 1907, 1908 и 1909 и което не достига, ще се брой на общинитѣ. Значи, недоборитѣ, ще влѣзатъ въ слѣтитѣ доходи на държавата и общинитѣ нѣма отъ тамъ какво да чакатъ.

И. Гешовъ: Значи, по този въпросъ можемъ да успокоимъ нашитѣ избиратели.

Министъръ А. Ляпчевъ: Безспорно. Можете да ги успокоите, г. Гешовъ, и още въ едно: ако е вѣрно, че Казанлъкъ намалява по население, той ще спечели много повече, като му е гарантиранъ срѣдниятъ размѣръ, отколкото би спечелилъ, ако се намаляваше населението, безъ да му бѣде гарантиранъ този срѣденъ размѣръ.

И. Гешовъ: Добръ че споменахте това, г. министре, за да Ви забѣлжа тукъ, че почти всички наши градове, и даже и ония, които по население напѣдватъ, отъ това именно се оплакватъ. Вчера говорихъ съ прѣдставителя на Пловдивъ, и той именно върху това ми обърна внимание, че Пловдивъ и други градове, чието население расте отъ година на година, се оцетяватъ въ това, че не имъ се придава вече това, което имъ се придаваше.

Министъръ А. Ляпчевъ: Цѣлиятъ смисълъ на тази реформа въ случая бѣше да прѣкратимъ увеличението на една неправда по отношение на селата.

И. Гешовъ: По тоя въпросъ по-послѣ мога да кажа и азъ нѣколко думи.

Трето възражение на градския съвѣтъ въ Казанлъкъ е, че отъ общинитѣ се взема приходъ, който постоянно расте, а се дава такъвъ, който за по-малко отъ 50 години нѣма да даде излишъци, отъ които градскитѣ общини да могатъ да се ползватъ. И четвърто, че системата, която е завелена отъ държавнитѣ бирници за събиране на общинскитѣ приходи — първомъ да се събиратъ държавнитѣ данъци, а слѣдъ това общинскитѣ — лишава общинитѣ отъ

редовните постъпления на единъ сигуренъ приходъ и ще внесе пертурбации въ живота на общините.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тъ еж въпросен на стеноводство и ще се наредятъ.

И. Гешовъ: Могатъ да се наредятъ, както казвате, но засега върно е, че най-напредъ се събиратъ държавните данъци и послѣ, къмъ края на годината, се събиратъ общинските, а това, съгласете се...

Министъръ А. Ляпчевъ: Но, г. Гешовъ, данъците върху сградите по форма си остава държавенъ данъкъ.

И. Гешовъ: По форма, а въ смѣтностъ е общински.

Министъръ А. Ляпчевъ: Той е общински, колкото се отнася до постъпленията, за да се направи равносметката.

И. Гешовъ: Тъзи сж възраженията, които градските съветници на Казанлъкъ повдигатъ срѣщу тоя законъ. И не е само Казанлъкъ. г. министре. Ако поговоритъ съ прѣдставителитъ и на други градове, Вие ще чуете, че и тѣ правятъ същите възражения — всички сж недоволни отъ това. Сега можете да кажете, че доволни трѣбва да бждатъ, разбира се, само селянитъ и че, освѣнъ това, се удовлетворява друга една нужда — справедливостта, за която и Вие споменахте сега. Вие казахте, че законътъ билъ лошъ въ разпрѣдѣлението на постъпленията отъ общинския налогъ и затова именно трѣбвало да се измѣни. Но, г. министре, можехте много лесно да измѣните тоя законъ и безъ да правите тази пертурбация въ финансите на градоветъ, която ще направите съ Вашия законъ. Колкото же за селата, азъ не зная, да-ли селянитъ ще бждатъ доволни отъ това прѣхвърляне. Ако сѣди човѣкъ по това, което тѣхнитъ оратори — ораторитъ на земеделската група въ тая ограда — говориха, едва-ли тѣ ще бждатъ доволни. Селянитъ друго очакваха отъ Васъ, г. министре. Въ вашата прѣдизборна платформа, обнародвана въ в. „Врѣме“ отъ 2 май, бѣше казано, че по финансите една отъ реформитъ ще бжде отстъпване частъ отъ поземелния налогъ и данъка върху сградитъ въ полза на общинитъ, съ цѣлъ да се прѣмахнатъ връхнинитъ и бегинитъ. Това стоеше въ вашата прѣдизборна платформа.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гешовъ! Вие сте били министъръ на финансите, и азъ правя апелъ къмъ Васъ: Вие дължани ли сте и трѣбва ли да четете платформата на партията, когато ще критикувате мене, или трѣбва да четете декларацията на правителството? Отговорете на това.

И. Гешовъ: Г. министре! Въ в. „Врѣме“ се обнародва...

Министъръ А. Ляпчевъ: Въ в. „Врѣме“ се обнародватъ и ще се обнародватъ партийнитъ искания, които сж по-далечни искания, и тѣзи реформи, които върши днешното правителство, вървятъ именно къмъ този пътъ — достигане на тѣзи далечни искания. Това е стремението на партията, а правителството, което има да разрѣшава извѣстни въпроси, ви дава една декларация, въ която ви казва, какво има да върши днесъ, защото правителството е врѣменно, а партията е вѣчна и съ живота на държавата тя ще се бори прѣвъ дълги години, за да достигне тѣзи идеали. И когато се критикува едно правителство, трѣбва да се види, да-ли то върви по духа на партийната програма, да-ли се стреми къмъ нейното изпълнение и да-ли общаното въ декларацията на

правителството е постигнато — это на какво трѣбва да се обърне внимание; защото, ако партийнитъ искания се изчерпваха съ едно управление, тогава партийнитъ трѣбване да ликвидиратъ живота си.

И. Гешовъ: Та Вие правите разлика между прѣдизборна платформа и правителствена декларация?

Министъръ А. Ляпчевъ: Безспорно.

И. Гешовъ: Това за пръвъ пътъ слушамъ. Никакво дезавуиране на тая платформа нѣма.

Министъръ А. Ляпчевъ: Нѣма дезавуиране.

И. Гешовъ: Масата на нашето население имаше право да мисли, че тази прѣдизборна платформа съдържа реформитъ, които вие се наемате веднага да направите въ тая страна.

В. Георгиевъ: По всички кръими я имаше.

И. Гешовъ: Както и да е, азъ това искахъ да Ви питамъ, че, ако изъ селата не сж доволни отъ тази Ваша реформа, причината е именно, че тѣ друго очакваха, а друго имъ дадохте.

Пето, г. г. народни прѣдставители! Бие въ очи въ бюджета, който ни се прѣдставя, и това, какъ да го нарека, отсъствие на пестеливостъ, която имаше право да очаквамъ отъ правителството, а особено отъ сегашния министъръ на финансите. И като казвамъ това, г. г. народни прѣдставители, азъ нѣма да ви занимавамъ и да ви отегчавамъ съ дълги цифри. Ще ви обърна вниманието само върху двѣ работи: първо, върху наемитъ, които се плащаха прѣди 11 години и които сега се плащатъ. Когато въ 1899 г. народната партия остави властта, тя плащаше наемъ за Министерството на финансите само 18 хиляди лева, сега се плащатъ 59.500 л.

Министъръ А. Ляпчевъ: И затуй Вие ме обвинявате, че азъ, по сѣната на пѣщата, искамъ да събера повече данѣкъ отъ ония, които взематъ повече наемъ.

И. Гешовъ: Г. министре! Азъ питамъ сега: толкова ли сж се увеличили нуждитъ на Министерството на финансите, та да се утрои наемътъ вътрѣ въ 11 години? Ако идемъ въ другитъ министерства, ще видимъ същото. Министерството на търговията и земледелието въ 1899 г. е плащало наемъ 16.200 л., пъкъ сега плаща 50.000 л.; Министерството на общественитъ сгради тогава е плащало 40.000 л., сега 78.000 л. — едно увеличение, което менъ поне ми се види съвършено несотгѣтствено на увеличениитъ нужди на нашата централна администрация. Днесъ въ бюджетарната комисиия, при първитъ още бюджетни, съ които тая комисиия се занимава, стана дума и за персонала; увѣриваха ни нѣкои членове на патната комисиия, че ти — патната комисиия — намѣрила, че е възможно да се намали числото на докладчицитъ въ Сметната палата съ 25 души. Ако патната комисиия е намѣрила, че това нѣщо е възможно, азъ питамъ: защо г. министърътъ не е направилъ тая икономия съ намаление на тоя персоналъ? Защото тамъ, г. г. народни прѣдставители, е истинската икономия, а не отъ намалението на платитъ. Невъзможно е да намалимъ платитъ, но азъ съмъ увѣренъ и ми се струва, че патната комисиия ще намѣри, че е възможно да станатъ доста сериозни съкращения на персонала въ много министерства, отъ които съкращения не само ще може да се намѣрятъ суми, за да се поувеличатъ малкиятъ заплати на низинитъ чиновници и служещи, но още и да остане една икономия за държавата. Азъ давамъ само тѣя примѣри, и минавамъ по-нататѣкъ.

Д. Рашевъ: На низшиятъ чиновници да се увеличи заплатата, а на висшиятъ — да се намали.

Отъ мнозинството: Прието! (Смѣхъ)

А. Екимовъ: Когато станешъ ти министъръ на финанситъ, ще го направишъ.

И. Гешовъ: Менъ ми прави впечатление още едно нѣщо, г. г. народни представители, което тъй същезадава единъ лошъ прецедентъ, та бихъ желалъ да имамъ едно обяснение по него отъ г. г. министритъ въобще. Г. Стамболийски ви говори за милитаризма и ви спомена особено числото на нашата войска, като ви каза, че броятъ на нашитъ войници сега е въ противорѣчие съ чл. 5 отъ закона за въоръженитъ сили на нашата държава. Питамъ, ако дѣйствително не е възможно да се намали тоя брой, не бѣ ли добръ, поне да се внесе едно измѣнение на закона? Защото, съгласете се, г. г. народни представители, много лошо е, развращающе е да се нарушава по тоя начинъ единъ законъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Гешовъ! Отговорътъ е слѣдниятъ: ако се изчисли, колко врѣме служатъ войницитъ и като се смѣтне редовно прѣзъ цѣлата година какъвъ процентъ отъ нашето население е на военна служба, ще видите, че не надминава 1% — това, което е прѣдвидѣно въ закона — понеже има прѣдсрочно освобождаване на войницитъ — казано е, наистина, че ще служатъ двѣ години, а тѣ служатъ въ сѣщностъ 16—18 мѣсеца.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Плюсъ кадровитъ.

И. Гешовъ: Въ всѣки случай, то е едно тълкуване на закона.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тѣй както всички закони се тълкуватъ.

И. Гешовъ: По-хубаво бѣше това нѣщо да се оформи съ единъ законъ, отколкото да се дава по тоя начинъ поводъ да се говори, че у насъ законитъ не се изпълняватъ. И такава тегоба, каквато законитъ за носене на военната тегоба налага — една доста тежка тегоба — г. г. народни представители, трѣбва да се носи отъ нашето население точно споредъ закона.

Г. г. народни представители! Г. Стамболийски въ своята рѣчь не зачекна само въпроса за милитаризма; той зачекна и много други въпроси, и най-много говори върху въпроса за прѣжитъ и непрѣжитъ даждия; изброи ви всичкитъ прѣимущества на еднитъ и на другитъ; но той не ви каза онова, което, споредъ мене поне, единъ земледѣлецъ прѣди всичко трѣбва да цѣни и на което най-големо значение трѣбва да отдава; то е именно, какъ единъ общъ прогресивно-подоходенъ налогъ ще падне върху земледѣлцитъ. Мене ме очудва това настояване на земледѣлцитъ, г. г. народни представители, за тоя прогресивно-подоходенъ налогъ. И въ тѣхната програма съмъ чель и въ тѣхнитъ рѣчи постоянно слушамъ да се повтаря, че тамъ е спасението прѣди всичко, разбиратъ тѣ, на земледѣлската маса. Е добръ, г. г. народни представители, азъ, който най-напрѣдъ въведохъ този данѣкъ въ България — не за общата маса на населението, разбѣра се, а само за неземледѣлцитъ у насъ: за занаятчи, търговци, чиновници и др. — азъ, като министъръ на финанситъ едно врѣме, се занимахъ съ въпроса, дали не можемъ, дѣйствително, да унищожимъ всички наши прѣки и повечето косвени даждия и да ги замѣнимъ съ единъ общъ прогресивно-подоходенъ налогъ. Г. професоръ Данаиловъ, ако си припомня, тогава ми помогна въ едно изчисление — той именно

го направи — и ние дойдохме до заключение, че, намѣсто да ползуваме, ще принесемъ врѣда най-много на земледѣлската маса. Не знаа, дали г. Данаиловъ си припомня размишленията, които тогава размишнихме, но азъ ще спомена нѣкои отъ тѣхъ. Прѣди всичко, г. Стамболийски настояваше, че непрѣжитъ даждия били даждия, които развращавали, а противоположното, споредъ него, трѣбва да бѣде върно — единъ прогресивно-подоходенъ налогъ не ще развращава. Е добръ, г. г. народни представители, напротивъ: именно тоя прогресивно-подоходенъ налогъ въ самото си облагане е такъвъ, че, ако не развращава, то поне изкушава хората. Единъ великъ английски икономистъ, Джонъ Стюартъ Милъ, е казалъ, че прогресивно-подоходниятъ налогъ е налогъ на съвѣстѣта, прѣди всичко: който има по-голема съвѣстъ, повече плаща, чиято съвѣстъ е по-малка, по-малко плаща, защото всичко зависи отъ декларацията на данѣкоплатеца. Истина е, че държавата си запазва правото да отива да прѣглежда и книгитъ му, доходитъ му и т. н., но всекогащъ това е свързано съ голѣми мъчнотии. Независимо отъ възраженията противъ тоя инквизиционенъ начинъ за опредѣление доходитъ, има тошкозъ затруднения, щото мъчно една администрация ще може да дойде до единъ истински резултатъ; всекогащъ сѣ ще остане на съвѣстѣта на данѣкоплатцитъ, дали тѣ ще платятъ повече или ще платятъ по-малко. При такава едно деклариране на доходитъ, г. г. народни представители, кой слой, коя класа отъ нашето население е най-изложена да се облага точно споредъ имота си? Пакъ земледѣлцитъ, защото богатството на земледѣлеца е налице — видимитъ признаци на дохода и богатството изобщо, както казвалъ икономиститъ, сѣ налице: земята му, добитѣктъ му, ралото му, всичко е налице, когато на единъ търговецъ, на единъ банкеръ, на единъ прѣдприемачъ не сѣ налице и, слѣдователно, пакъ земледѣлцитъ въ тоя случай ще плащатъ точно споредъ това, което иматъ, когато единъ търговецъ, единъ прѣдприемачъ, ако не е съвѣстенъ, нѣма да плаща. Независимо отъ това, г. г. народни представители, непрѣжитъ даждия сѣ, които не се облагатъ съ врѣхнини. Всичкитъ прѣимущества на непрѣжитъ даждия г. Стамболийски изброи, това прѣимущество, обаче, забрави. Непрѣжитъ даждия нѣматъ врѣхнини, а прѣжитъ иматъ. Единъ такъвъ прогресивно-подоходенъ налогъ всекога ще носи подиръ себи си и врѣхнини, които ще плащатъ пакъ тѣ, които сѣ най-много обложени съ тоя данѣкъ. Затова, споредъ моето мнѣние, тоя въпросъ заслужава да бѣде обсъденъ по-зрѣло отъ земледѣлската група и да не се присъединява тя тѣй лекомислено къмъ другитъ партии у насъ, като социалиститъ, които викатъ противъ непрѣжитъ даждия, но които, дѣйствително, иматъ право да викатъ, когато земледѣлската класа нѣма право да вика. Желателно е, разбира се, тѣ непрѣжитъ даждия да не се турятъ на необходимитъ за живота прѣдмети — това е признато отъ всички, и послѣ, да не се увеличаватъ прѣкомѣрно. У насъ, за жалостъ, има тая тенденция за увеличение и съ послѣдната реформа на г. министра на финанситъ, безъ да се иска, може-би, пакъ става едно увеличение на непрѣжитъ даждия въ ущърбъ на прѣжитъ: лани прѣжитъ сѣ били 45 милиона, а сега оставатъ 40 милиона; непрѣжитъ сѣ били около 65 милиона, а сега ставатъ 72 милиона. Тя е пакъ една недобра страна на тая реформа, защото противницитъ на управляющитъ партии, както ги наричатъ, ще викатъ пакъ, че ето тѣ постоянно увеличаватъ непрѣжитъ даждия, отъ които най-много страдатъ неимушитъ класи, класитъ, които не плащатъ прѣки даждия.

Министъръ А. Ляпчевъ: Понеже прѣжитъ давамъ на общинитъ...

И. Гешовъ: Да, но държавният бюджет остава натоваренъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Ония, които искатъ да продаватъ луксъ, за подобни спорове да иматъ малко материя; но ония, които искатъ да видятъ истината, които искатъ сериозно да се занимаватъ, ще ви я кажатъ коя е.

И. Гешовъ: Въ 1899 г. прѣжитѣ даждия сѣ били 33 милиона, а непрѣжитѣ 31 милиона; сега прѣжитѣ сѣ 40 милиона, а непрѣжитѣ сѣ прѣмалени сѣ 72.250.000 л.

Министъръ А. Ляпчевъ: А какви усилия извърши вашето управление, докато успѣ да увеличи митата отъ 8 до 14½%? Като не успѣхте повече, спрехте се само на 14½.

И. Гешовъ: То е вѣрно.

Министъръ А. Ляпчевъ: Но какви усилия употреби и каква побѣда бѣше за васъ прѣдъ свѣта, че сте успѣли да ги докарате до 14½%!

И. Гешовъ: Менѣ ми се струва, че особено сѣбѣ митата никой земледѣлецъ нѣма що да възрази, толкова повече, че тѣхнитѣ събратя въ другитѣ страни, като Франция, като Германия, като Австрия, сѣ най-големѣ протекционисти.

Министъръ А. Ляпчевъ: Но въ обратна смисълъ.

И. Гешовъ: Въ Франция, която сега се управлява отъ социалисти и земледѣлци, защото влиянието на г. Меллина е много голѣмо, има най-много погрѣшки, косвени данѣци.

Г. г. народни прѣдставители! Съвѣстно ми е да ви отегчавамъ по-нататѣкъ при тоя напрѣднатъ часъ. Азъ свършвамъ като изразявамъ надеждата, че не само тоя законъ за отчетността, за който други говориха и който дѣйствително много е по-

могналъ за уреждането на напѣтѣ финанси, ще стане плътъ отъ нашата плътъ и кръвъ отъ нашата кръвъ, както ви каза г. Даневъ, но че и благоразумието, честеливостта и редовността въобще — тия отличителни качества на българина, на българския народъ, въ бѣдѣще особено ще иматъ повече и повече влияние върху напѣтѣ финанси, за да можемъ дѣйствително да уредимъ нашето финансово положение, за да можемъ и ние да имаме единъ кредитъ достоенъ за тоя честеливъ народъ, когото имаме честта да прѣдставяваме въ тая ограда. (Нѣкои отъ мнозинството ржкоплѣскаха)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Има ли записани още оратори, г. прѣседателю?

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има записани още трима души.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Кѣсно е.

А. Екимовъ: Нека ускоримъ и въ други день да не засѣдаваме.

Министъръ А. Ляпчевъ: Понеже ние се обѣцахме да поработимъ и утрѣ, то да вдигнемъ засѣданието сега съ дневенъ редъ за утрѣ продължение на дебатитѣ по бюджетопроекта.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прѣдложението на г. министра на финанситѣ, щото утрѣ да имаме засѣданне съ продължение на дневния дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранieto приема.
Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 10 ч. 25 м. вечерята)

Прѣседателъ: **Д-ръ П. Ораховацъ.** Подпрѣседателъ: **Н. Гимиджийски.**

Секретари: { **Д. Митовъ.**
В. Александровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гължбовъ.**